

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 6
1 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 11 (275) 2014

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța, România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.; V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în drept; T. Capșa, doctor în drept; Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.; I. Floander, doctor în drept (Constanța, România); M. Gheorghică, doctor habilitat în drept, prof. univ.; Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac, doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept, prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.; V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor habilitat în drept, prof. univ.; V. Stratonov, doctor în drept, prof. univ. (Herson, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5 – 523; 515
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 233 790; mob. 067431762;
234 132 (contabilitatea)

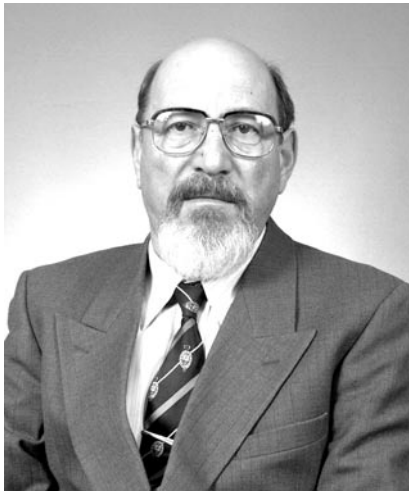
E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

Gheorghe AVORNIC. Nicolae Osmochescu – un destin glorios pe altarul jurisprudenței.....	4
Gheorghe COSTACHI, Galina POGONEȚ. Suveranitatea: între ficțiune și realitate.....	5
Petru RAILEAN. Rolul justiției în asigurarea legalității ca subiect de cercetare științifică.....	10
Boris SLIPENSKI, Irina IACUB. Consolidarea instituției șefului statului.....	19
Ștefan BELECCIU, Raluca ROTARU. Modalități de dobândire a cetățeniei în contextul cetățeniei europene.....	24
Adela CERCHEZ. Cercetări științifice în domeniul formelor răspunderii juridice.....	30
Octavian MARIAN. Interesul doctrinar față de rolul statului în garantarea și promovarea statutului juridic al personalității.....	34
Constantin PISARENCO. Microuorme în descoperirea infracțiunilor: de la antichitate la epoca modernă.....	40
Raluca ROTARU. Schimbarea opticii legiuitorului român asupra dobândirii cetățeniei române...	43
Violeta CHISILIȚA. Caracteristica obiectului serviciilor personale.....	49

Nicolae OSMOCHESCU – un destin glorios pe altarul jurisprudenței

de actuali și viitori profesioniști în justiție.

Cumsecădenia, modestia și atitudinea grijulie față de cei din jur, însă, nu i-au diminuat din corectitudine și obiectivism, nu l-au făcut mai puțin exigent în activitățile sale, devenind astfel un model de profesionalism, cultură și erudiție pentru discipoli. Am avut șansa să fiu și eu printre cei pe care remarcabilul profesor a știut cum să-i motiveze să pășească cu temeritate pe tărîmul justiției, să-i susțină și să-i ghideze prin labirintul științei juridice. Aceasta îmi dublează justificarea de a vorbi despre profesorul universitar N. Osmochescu nu dintr-o simplă formalitate, ci dintr-un sentiment lăuntric de recunoștință pentru calitățile cultivate de meritosul dascăl.

Domnia Sa a captivat mereu prin gândire originală, prin fapte înălțătoare și energia incomensurabilă, prin creativitate, putere și vocație. Toate acestea au făcut ca la orele sale de curs aulele universitare să fie pline de tineri studioși. Mă simt pe deplin îndreptățit să afirm că pentru un profesor este un mare succes atunci când chiar și cei mai chiulangii studenți aleg să-i audieze prelegerea susținută cu mere măiestrie. Indiferent de postura în care s-a aflat – jurist, diplomat sau cadru didactic –, opțiunea-i pentru exercitarea atribuțiilor a fost subordonată principiului că ceea ce alegi benevol să faci, faci din plăcere. În atare circumstanțe, rezultatele nu au putut să fie decât excelente, ele fiind în beneficiul întregii societăți.

Astăzi, la onorabila vîrstă pe care o marchează, îl găsim pe N. Osmochescu la fel ca altădată – plin de înțelepciune, forțe și entuziasm, muncind alături de colegii de breaslă, de doctoranzi, masteranzi și studenți. De asemenea, respectabilul septuagenar este ancorat plinar și în nobila idee de justiție, prin

participarea în calitate de expert în divrese grupuri de specialiști pentru reformarea sistemului vizat. Astfel, obținem o garanție a lucrului îndeplinit în mod excepțional, făcînd dovada faptului că în Republica Moldova există profesioniști de forță, capabili să facă față exigențelor.

Jurisprudența, care este și ea o artă, nu poate fi concepută fără maestri – cei care de fapt reprezintă chintesența sistemului, iar domnul Nicolae Osmochescu se încadrează perfect în calificativul respectiv, făcîndu-l și mai plin de substanță. Astăzi, distinsul profesor a devenit un simbol al dreptului constituțional și al dreptului internațional din țara noastră, un nume de referință pe planurile intern și extern. Prin valoarea personalității Domniei Sale, justiția națională cîștigă încredere și sens.

Un destin glorios, unic și neordinar, plin de mister, poate, pentru ultrapragmaticii timpului, Nicolae Osmochescu rămîne omul care și-a consacrat viața jurisprudenței, promovînd prin forța exemplului propriu, atît de molipsitoare, dragostea de adevăr și dreptate ca valori supreme și știința juridică ca mod de cizelare a lor.

Omagiatul ajuns la acest minunat popas aniversar, în care se împletesc în cel mai fericit mod maturitatea și înțelepciunea vieții, oferind sens existenței, sînt ferm convins de intensitatea activităților profesorului, pentru care nutresc un sentiment de profund respect, iar așteptările nu ne vor fi înșelate, pentru că juristul cel mai aproape de ideal – Nicolae Osmochescu – nu știe să dezamăgească.

La mulți ani, Excelență!

Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
discipolul Dvs., promoția 1989

Pătruns de spiritul dreptății și devotat ideii de perfecțiune, Nicolae Osmochescu poate fi calificat un titan al jurisprudenței naționale. Acest domeniu este modul său de viață, iar destinul său a marcat cu certitudine sistemul mult prea complex al justiției din Republica Moldova.

Pregătirea temeinică și seriozitatea pe care le-a demonstrat constant au determinat numirea sa în funcții ce implică responsabilitate maximă la nivel de stat, realizînd misiunile care i-au fost încredințate în cel mai onorabil mod.

Personalitatea-i puternică, înzestrată cu ireproșabile calități umane native, îi este definită și de însușiri dobîndite de-a lungul anilor, care l-au distins și i-au conferit prestanță deosebită în rîndul elitei, și asta pentru că a știut să ia de la viață doar ce este bun și frumos. Or în această lume tot mai complexă și plină de imperfecțiuni, capacitatea de a percepe pozitivismul universului și de a-l încadra în eul propriu, emanîndu-l apoi, este o adevărată artă, o lecție pentru ființa umană, deoarece sîntem atît de însetați de tot ceea ce înglobează în sine termenii *omenie*, *bunătate*. În acest sens, domnul Nicolae Osmochescu nu poate fi caracterizat decît prin superlative, pentru că a impresionat întotdeauna, în special ca Om, dar și ca jurist desăvîrșit, ca mentor al generații și generații

SUVERANITATEA: ÎNTRE FICȚIUNE ȘI REALITATE

Gheorghe COSTACHI,
 doctor habilitat în drept, profesor universitar
 Galina POGONET,
 doctor în drept, conferențiar universitar

RÉSUMÉ

Article comprend une étude du concept et phénomène de la souveraineté, afin d'élucider l'essence et les particularités de formes de manifestation en fonction de son titulaire. Une attention particulière est accordée à l'évolution de la théorie de souveraineté et au problème de la limitation de la souveraineté.

Mots-clés: la souveraineté, la souveraineté populaire, de la souveraineté nationale, la souveraineté de l'Etat, la souveraineté limité

REZUMAT

Articolul cuprinde un studiu asupra conceptului și fenomenului de suveranitate, în vederea elucidării esenței acesteia și a particularităților formelor de manifestare în funcție de titularul ei. O atenție deosebită se acordă studiului evoluției teoriei suveranității și problemei limitării acesteia, care în literatura de specialitate sînt prea puțin studiate.

Cuvinte-cheie: suveranitate, suveranitatea poporului, suveranitatea națională, suveranitatea de stat, limitarea suveranității.

Introducere. Problema suveranității a preocupat constant oamenii de știință chiar de la originile acestui fenomen. În timp, înțelegerea suveranității a fost diferită, în funcție de perioada istorică și de particularitățile statelor. Prin urmare, ea a rămas actuală și în prezent, mai ales sub influența procesului de democratizare a societății, întrucît acesta impune anumite limite puterii suverane, fapt ce nu exclude o eventuală reconceptualizare a suveranității.

Scopul studiului rezidă în dezvoltarea esenței suveranității ca concept și fenomen, a formelor de manifestare a acesteia în funcție de titular, în vederea elucidării elementelor fictive din conținutul său și precizării posibilității limitării acesteia.

Discuții și rezultate obținute. Noțiunea de *suveranitate* derivă de la cuvintele latine *superanus* = peste toți; *suprematis* = peste toate [18, p. 44]; *supraneitas*, *supra* = mai sus [22, p. 185]; *superanaitas* = situația uni om care, din punctul de vedere al ierarhiei, nu are pe nimeni deasupra sa, nu se subordonează nimănui [1, p. 13].

În general, termenul suveranitate este unul plurisemantic. Un prim sens desemnează caracterul suprem al unei puteri pe deplin in-

dependente, adică o trăsătură a puterii de stat; un al doilea sens se referă la ansamblul competențelor caracteristice statului, fiind sinonim cu însuși conceptul de putere de stat, iar un al treilea sens caracterizează poziția pe care o ocupă în ansamblul organelor statului titularul puterii statale și identifică suveranitatea cu competența organului respectiv [15, p. 54].

Sub aspect semantic, termenul *suveranitate* a exprimat la origine și pentru o lungă perioadă ideea existenței unei autorități ultime și absolute în comunitatea politică [13, p. 1]. În timp, noțiunea a evoluat în funcție de scopurile societății, de interesele și valorile ce trebuiau protejate, conținutul ei deosebindu-se de la o orînduire socială la alta și de la un stat la altul.

Este de remarcat că pe parcursul istoriei au fost lansate numeroase și diferite concepții asupra suveranității, care au mers de la afirmarea și justificarea ei ca realitate și principiu pînă la negarea ei, pentru că ar fi ceva învechit, demodat și – mai mult chiar – pînă la considerarea suveranității ca o sursă de conflicte [6, p. 4].

În viziunea cercetătorului F. H. Hinsley, originea și istoria conceptului de *suveranitate* sînt strîns legate de natura, originea și istoria

statului [13, p. 2]. Suveranitatea, ca atribut al statului, a luat naștere odată cu apariția acestuia, dar ideile și concepțiile despre ea apar mult mai tîrziu, spre sfîrșitul Evului Mediu.

Printre cele mai remarcabile personalități care au contribuit la dezvoltarea teoriei suveranității îi putem menționa pe: Sfîntul Toma d'Aquino (1225-1274), care a afirmat că suveranitatea aparține papalității; Jean Bodin (1530-1596) – a atribuit suveranitatea regelui; John Locke (1632-1704) – a pus începutul transmiterii suveranității de la monarh la popor, fiind astfel susținătorul principiului suveranității poporului; Jean Jacques Rousseau (1712-1778) – a dezvoltat teoria suveranității poporului prin prisma contractului social; Charles Montesquieu (1689-1755), care a întemeiat teoria suveranității naționale etc.

Documentar, conceptul modern de suveranitate se afirmă abia în urma încheierii *Tratatelor de pace din Westfalia* (1648) între Spania și Țările de Jos, între împăratul german, Franța și Suedia la sfîrșitul Războiului de 30 de ani, găsindu-și expresia cea mai avansată în *Declarația de Independență* a revoluției americane (1776), în *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului*,

precum și în Constituțiile Franței din timpul revoluției [8, p. 226].

Referitor la definirea conceptului, în literatura de specialitate nu poate fi atestată o viziune unică. Bunăoară, cercetătorii autohtoni determină suveranitatea ca:

- „dreptul poporului de a hotărî necondiționat în privința intereselor sale și de a le promova și a le realiza în mod nestingherit” [16, p. 89; 5, p. 24];

- „proprietate a puterii de stat de a fi supremă în raport cu alte puteri sociale existente în stat și independentă de puterea oricărui alt stat sau organism (organisme) internațional în limitele principiilor și normelor internaționale unanim recunoscute” [1, p. 29];

- „dreptul suprem al statului de a conduce societatea, de a stabili raporturi cu alte state în baza dreptului internațional și de a-și rezolva probleme interne și externe în mod liber, fără amestecul vreunei puteri străine” [3, p. 158-159] etc.

În doctrina juridică românească, suveranitatea este apreciată ca:

- „dreptul inalienabil al oricărui stat în conducerea societății și în stabilirea raporturilor cu alte țări” [17, p. 62-63];

- „trăsătura generală a puterii de stat, care îi asigură acesteia supremația prin exprimarea și realizarea voinței guvernanților, ca voință obligatorie pentru întreaga societate în condițiile respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și independența față de orice putere străină” [14, p. 257-258];

- „trăsătura puterii de stat care se exprimă în dreptul acesteia de a se organiza și de a se exercita, de a-și stabili și rezolva problemele interne și externe în mod liber și conform voinței sale, fără nicio imixtiune, respectând suveranitatea altor state, precum și normele dreptului internațional” [9, p. 71] etc.

Așadar, caracteristica comună a definițiilor date suveranității este calificarea acesteia ca drept al statului de a decide liber în treburile sale

interne și externe [6, p. 6]. Un alt criteriu comun este caracterizarea suveranității sub două aspecte – intern și extern, aspectul intern fiind manifestat prin supremația puterii statului asupra populației și teritoriului țării, ceea ce exclude, în principiu, extinderea pe teritoriul său a puterii oricărui alt stat; iar aspectul extern – prin existența independenței politice a statului în relațiile cu alte state [7, p. 413].

Dat fiind faptul că suveranitatea în calitate de atribut al statului a apărut și s-a dezvoltat paralel cu constituirea și dezvoltarea statului și dreptului, noțiunile *stat* și *suveranitate* sînt considerate indisolubile, ele fundamentîndu-se și determinîndu-se reciproc. Astfel, statul nu poate exista fără a dispune de atributul suveranității. În calitate „de putere supremă recunoscută statului, ea implică exclusivitatea competenței sale asupra teritoriului național și independența în ordinea juridică internațională, unde el nu este limitat decît prin propriile sale angajamente” [2, p. 75].

În baza acestui atribut, orice stat din lume, prin intermediul organelor sale abilitate, conduce în interior societatea țării, adoptînd actele normative necesare și urmărind aplicarea lor corectă în viața societății, iar în exterior – are dreptul de a stabili legături diplomatice cu alte state, de a încheia diverse contracte și convenții cu alți subiecți ai dreptului internațional, de a participa la activitatea multiplelor organisme și foruri internaționale și regionale [7, p. 411-412].

Prin prisma celor menționate, suveranității îi sînt recunoscute două componente esențiale: supremația puterii de stat și independența acesteia puteri (în acest sens vorbindu-se de „suveranitatea în stat” și „suveranitatea statului” [10, p. 39]), care se determină și se completează reciproc, fiind inseparabile și indispensabile statului [19, p. 5]. Important este că definirea suveranității numai prin supremație sau numai prin in-

dependență este insuficientă, căci în timp ce supremația evocă însușirea puterii de stat de a fi superioară oricărei alte puteri în raporturile cu populația cuprinsă în limitele frontierelor statului, independența desemnează trăsătura puterii de a nu fi îngădită, în realizarea scopurilor sale, de nicio altă putere din exterior [15, p. 57].

O anumită importanță prezintă în context distincția și corelația dintre asemenea tipuri ale suveranității, precum sînt: *suveranitatea poporului*, *suveranitatea națională* și *suveranitatea de stat*. Referitor la conținutul acestor categorii, în literatura de specialitate [14, p. 256; 15, p. 55-56; 12, p. 92] se precizează:

- *suveranitatea poporului* presupune dreptul poporului de a decide singur asupra sorții sale, de a stabili linia politică a statului și de a forma autoritățile publice, precum și de a controla activitatea acestora;

- *suveranitatea națională* reprezintă dreptul fiecărei națiuni la autodeterminare și la dezvoltare independentă, fie că posedă sau nu organizare proprie a statului (în esență, suveranitatea națională este considerată un principiu fundamental al dreptului internațional [32, p. 57-58]);

- *suveranitatea de stat* constituie una dintre trăsăturile generale ale puterii, care presupune supremația și independența puterii de stat în sfera relațiilor interne și externe.

Din cîte se poate observa, distincția dintre categoriile enunțate este destul de clară. Cu toate acestea, cercetătorii preferă de multe ori să o diminueze. Bunăoară, I. Guceac subliniază în acest sens: „Cu toate că suveranitatea de stat, a poporului și cea națională nu întotdeauna reprezintă unul și același lucru, astăzi aceste sintagme nu pot fi concepute decît în unitate” [12, p. 94].

La rîndul său, G. Vrabie susține că „în perioada constituționalismului modern, deosebirile dintre teoria suveranității poporului și teoria suveranității naționale s-au estompat

în condițiile în care peste tot s-a introdus votul universal, formele democrației directe sau semidirecte putând fi înființate alături de democrația reprezentativă” [20, p. 38].

În viziunea noastră, tipurile suveranității enunțate se deosebesc net între ele, în funcție de diferite criterii, printre care și titularul sau subiectul cărui îi aparțin. În general, se consideră că suveranitatea aparține poporului, care, la rîndul său, o deleghează spre exercitare organelor supreme ale puterii de stat pe întreg teritoriul statului. Cu toate acestea, titular al suveranității rămîne a fi în continuare poporul. Astfel, deținătorilor puterii de stat – guvernanților – li se încredințează, prin sufragiu, nu suveranitatea, care este un atribut inalienabil al poporului, ci exercițiul acesteia [7, p. 417].

Strîns legat de acest moment este problema limitelor suveranității, ceea ce presupune că suveranitatea nu este absolută, incontrollabilă și discreționară. Pe plan intern, suveranitatea este limitată prin constituție, care fixează strict atribuțiile organelor puterii de stat care o exercită, iar pe plan extern, puterea suverană a unui stat este limitată prin puterea analogică a altor state, deoarece toate sînt în mod egal suverane [18, p. 51].

Totodată, V. Pușcaș [19, p. 9] susține că prin „limitarea suveranității” nu se înțelege în niciun caz limitarea puterii poporului. Limitarea nu apare cu privire la popor, ci la competențele de exercitare a suveranității poporului, competențe tradițional oferite statului. Cu atît mai mult această situație este proprie suveranității în plan internațional, caz în care competențele în discuție pot fi exercitate de stat, dar pot fi și delegate de către acesta structurilor comunitare sau exercitate în comun la cele două niveluri: statul și instituțiile internaționale.

Pe marginea acestei problematice, în literatura de specialitate nu s-a ajuns încă la o viziune unică, deoarece teoria suveranității (care în

esență presupune supremația puterii statului în interior față de oricare altă putere) se dezvoltă paralel cu ideile ce argumentează necesitatea limitării puterii în interesul poporului. Respectiv, cercetătorii încearcă să dea răspuns la întrebarea dacă limitarea puterii (prin drept, lege, societate civilă etc.) reprezintă sau nu încălcarea unui atribut important al statului precum este suveranitatea. Adică, dacă exercitarea fără limite (sau arbitrară) a puterii este o manifestare a suveranității; or suveranitatea presupune o exercitare a puterii nelimitată de nimeni și nimic, ceea ce, cu alte cuvinte, este echivalentul arbitrarului [30, p. 22].

Cu unele răspunsuri și argumente importante în acest sens vine cercetătorul I. S. Romanciuk, care se axează în explicațiile sale pe cele trei tipuri ale suveranității, după cum urmează:

1. Suveranitatea a apărut nu ca un produs al gîndirii umane, al activității științifice, ci ca un rezultat al luptei statelor pentru autoprotecție și autodeterminare [21, p. 122]. La început, statul antic nu a cunoscut forțe care să concureze cu puterea lui. În Evul Mediu însă, cu statul au început să concureze Biserica, ideea Imperiului Roman, precum și entitățile feudale mari ale societății. Respectiv, cînd a apărut „oponența dintre puterea de stat și alte puteri”, atunci statul a început să-și impună supremația, dreptul său la putere, numit și suveranitate” [21, p. 123]. În cadrul teoriei suveranității, de la început s-a pus accentul pe situația specială a guvernanților față de cei guvernați. De aici a apărut ideea conferirii deplinei puteri în stat unei singure persoane, față de care celelalte „puteri” se află în subordonare (doctrina suveranității monarhice), cea mai exemplificativă fiind în acest sens afirmația lui Ludovic al XIV-lea – „Statul sînt eu”.

O asemenea teorie a plasat în prim-plan, în înțelegerea statului, nu principiul majorității, ci pe cel al unității; nu interdependența reci-

procă, ci ideea dominării unilaterale și necondiționate a voinței unice asupra tuturor în stat [27, p. 55]. Anume în corespundere cu această formulă suveranitatea a devenit o trăsătură distinctă a statului, identificată pentru prima dată de către J. Boden, care a apreciat-o ca „o putere nelimitată și necondiționată” [28, p. 241]. Prin urmare, această teorie, la o primă vedere, nu admite posibilitatea existenței concomitente a suveranității statului și a unor limite reale ale acesteia, adică impune fie recunoașterea suveranității statului (inclusiv a poporului), fie recunoașterea necesității existenței unor limite reale ale acesteia [30, p. 24].

2. În timpul luptei împotriva absolutismului și a autoritarismului, a fost formulată o teorie opusă celei expuse – concepția suveranității democratice (populare), potrivit căreia puterea dominantă în stat îi aparține poporului, celelalte puteri avînd un caracter derivat [21, p. 123]. La o primă vedere s-ar părea că această teorie, în baza caracterului său democratic, admite posibilitatea existenței suveranității și a limitării puterii de stat, întrucît aceasta derivă din puterea poporului, care la rîndul său este indivizibilă și nu poate fi limitată, fapt ce corespunde ideal construcției suveranității puterii supreme. La o analiză atentă însă, susține I.S. Romanciuk, această concepție este una incorectă și nereușită, deoarece, în primul rînd, apartenența puterii și exercitarea acesteia de către popor este o ficțiune, o inventare a unei puteri care nu a existat niciodată, întrucît poporul nu poate fi determinat nici calitativ, nici cantitativ. Respectiv, exercitarea puterii de către un subiect care nu poate fi determinat (nedeterminat) este de asemenea imposibilă. În același timp, termenul „popor” este utilizat de către putere mai mult pentru a crea o iluzie a limitării sale. Astfel sînt camuflate acțiunile de implementare a deciziilor elitei de la guvernare [30, p. 24].

În acest sens, cercetătorii susțin

că în esență construcția „suveranitatea poporului”, ca și „exercitarea nemijlocită de către popor a puterii sale”, este o ficțiune, care îndeplinește funcția de legitimare în statul democratic. Aceasta este un echivalent democratic al monarhului-suveran. Poporul este văzut astfel ca deținătorul și sursa puterii de stat. Ideea suveranității poporului este utilizată în documentele politice, cu scopul de a crea efectul legitimității puterii de stat, de a accentua caracterul derivat al suveranității de la popor, acesta fiind văzut ca o sursă sacră a puterii. Poporul este privit, de obicei, ca un întreg „colectiv”, fapt ce permite perceperea voinței unei părți a societății create politic ca voință unică a întregului colectiv (popor) [23]. Prin urmare, conchide I. S. Romanciuk, expresia „poporul – deținător al suveranității” este incompatibilă cu teoria contemporană a constituționalismului, a limitării puterii politice publice prin instituția drepturilor omului [30, p. 24].

Aceasta deoarece, **în primul rând**, suveranitatea nu poate aparține poporului, dacă aparține statului ca formă de organizare a puterii politice ce nu coincide cu poporul. Noțiunea de suveranitate înseamnă calitatea supremă a puterii; calitate deținută de puterea de stat, iar acolo unde există putere de stat este posibilă doar suveranitatea de stat [26, p. 73]. Dacă poporul este deținătorul suveranității, atunci trebuie recunoscut fie că elementul instituțional al statului (organizarea puterii suverane) și poporul sînt una și aceeași, fie că există două suveranități – a poporului și a statului, ceea ce contrazice însăși esența suveranității. Prin urmare, elementul instituțional al statului (organizarea puterii supreme) nu admite existența unei alte suveranități în afară de suveranitatea statului [30, p. 25].

În esența sa, suveranitatea poporului este o construcție din teoria utopică a lui J.J. Rousseau, care opune guvernul ca aparat al puterii de stat cu statul ca totalitate

a cetățenilor, care își soluționează (prin intermediul democrației directe) principalele probleme politice. Doar în utopia lui Rousseau poporul există ca „deținător al suveranității”: cînd activează adunarea poporului, împuternicirile aparatului de stat se suspendă. O asemenea construcție respinge însăși ideea limitării puterii politice supreme prin libertatea cetățenilor, adică ideea constituționalității puterii. „Suveranitatea poporului” presupune o putere supremă (a poporului) nelimitată. În acest caz, libertatea individului este substituită prin libertatea întregului „colectiv” politic – poporul [30, p. 25].

În acest sens, Rousseau susține că „poporul în sistemul reprezentativ este liber doar în timpul alegerii reprezentanților în parlament; după alegerea acestora poporul devine rob, devine nimic; cum numai poporul își desemnează reprezentanții, el nu mai este liber, el nu mai există” [31, p. 220-222]. Respectiv, și alți savanți au recunoscut caracterul fictiv al teoriei suveranității poporului. Aceasta a fost catalogată ca o ficțiune și de către Edmund Burke, potrivit căruia „poporul este un număr de oameni care nu poate constitui o persona unică, care acționează ca o singură persoană. Este o ficțiune artificială și voința majorității care stă la baza unui șir de idei despre putere și lege” [24, p. 341].

În al doilea rând, trebuie luat în considerație faptul că în statul de drept democratic (anume în asemenea stat este pe larg utilizată construcția *suveranitatea poporului*), poporul ca „sursă a puterii statului” se manifestă nu doar în calitate de un întreg, dar și ca o totalitate de cetățeni distincți, care dispun de drepturi și libertăți naturale și inalienabile. Fiecare cetățean dispune de o libertate inalienabilă față de popor ca un întreg, față de majoritatea care formează voința politică și față de stat (organizarea puterii suverane) care exprimă această voință. În acest sens, drepturile omului și cetățeanu-

lui semnifică protecția juridică a individului față de arbitrariul majorității, de „suveranitatea poporului” și față de orice absolutism. În special, o asemenea protecție este asigurată de către jurisdicția constituțională, care are dreptul să recunoască nevalabile (neconstituționale) legile adoptate de organele reprezentative ale poporului. Acest lucru se justifică într-un stat democratic prin aceea că valoarea supremă într-un asemenea stat este persoana, drepturile și libertățile acesteia, dar nu voința poporului – chiar dacă aceasta este exprimată în legi sau prin intermediul referendumului [29, p. 562-564]. În lumina celor menționate, se consideră că concepția suveranității democratice nu numai că este incompatibilă cu limitarea puterii, ci pur și simplu este o scormire ce nu a putut, nu poate și nici nu va putea niciodată să fie realizată [30, p. 25].

3. În consecință, a apărut o altă idee care privește suveranitatea în baza teoriei voinței imanente a statului. Din acest punct de vedere, suveranitatea este concepută ca o calitate a voinței autonome și independente a statului; este o exprimare a individualității și a caracterului de sine stătător al statului. Suveranitatea în acest sens nu presupune lipsa limitelor, ci capacitatea voinței statului de a se autodetermina și autolimita juridic prin instaurarea ordinii de drept, în baza căreia activează statul în ansamblul său. Altfel spus, suveranitatea presupune un atribut al puterii de stat, în baza căreia aceasta are capacitatea exclusivă de a se autodetermina și autoobliga juridic. Din acest punct de vedere, suveranitatea deja nu mai este o calitate a unor elemente din sistemul guvernării statale, care dispun de o anumită poziție privilegiată, ci o însușire a statului în întregime. Aceasta reprezintă teoria suveranității de stat care astfel se opune atît teoriei suveranității poporului, cît și teoriei suveranității monarhice [21, p. 125-126].

Generalizînd aceste momente,

I.S. Romanciuk conchide inexistența unei asemenea noțiuni precum „suveranitate limitată”, deoarece suveranitatea fie este, fie nu este. Totodată, în viziunea sa, nu se poate vorbi despre existența reală a unei puteri suverane care este, trebuie sau poate fi limitată (prin drept, lege, societate civilă etc.), în acest sens existînd o legitime: dorința puterii de a-și extinde influența asupra tuturor, deoarece este suverană, iar în cazul în care îi impunem anumite limite, ea își pierde calitatea de a fi suverană. Prin urmare, atunci cînd politicienii spun că ei doar exercită puterea suverană a poporului, ei mint la fel cum o fac și atunci cînd afirmă că puterea suverană a statului este limitată de lege [30, p. 26].

Toate cele expuse au determinat cercetătorii să recunoască că suveranitatea poporului reprezintă o ficțiune juridico-constituțională de legitimare, deoarece suveranitatea în sens politic desemnează calitatea supremă a puterii politice, nesupunerea acesteia oricăror altor puteri, existente atît în interior, cît și în exteriorul țării. În sens juridic însă, suveranitatea de stat exclude caracterul nelimitat al puterii politice, presupunînd o anumită restrîngere a acesteia [26, p. 73].

Respectiv, în literatura de specialitate se afirmă că dispozițiile referitoare la suveranitatea națională (poporului), consacrate în constituțiile multor state, sînt construite prin folosirea ficțiunii juridice [23] (un procedeu de tehnică juridică cu ajutorul căruia se recunoaște că un fapt inexistent în realitate există, și invers, un fapt ce există ca fiind inexistent [11, p. 49]).

Exemplificative în acest sens pot fi dispozițiile din Constituția Spaniei (art. 1 alin. (2)), care stabilesc: „Suveranitatea națională aparține poporului spaniol, de la care emană prerogativele statului” [4].

Interpretînd aceste prevederi, I. V. Kim precizează că ele reprezintă o ficțiune juridică complexă, deoa-

rece: în primul rînd, noțiunea „suveranitate națională” este utilizată cu sensul de „suveranitate de stat”; în al doilea rînd, „prerogativele statului” emană de la organele acestuia; în al treilea rînd, „suveranitatea națională” în sensul de „suveranitate de stat” este un atribut al statului, care în realitate este exercitat de către autoritatea/autoritățile supreme ale puterii de stat; în al patrulea rînd, purtătorii ai suveranității de stat pot fi diferiți subiecți (monarhul, președintele, parlamentul, elita politică etc.), dar nicidecum poporul [25, p. 27-28].

Concluzii. În încercarea de a formula unele concluzii relevante, vom sublinia că atît timp cît noțiunile de „suveranitate națională”, „suveranitate a poporului” și „suveranitate de stat” sînt definite și delimitate clar, nu este corect a le confunda, combina și substitui, întrucît acest fapt creează doar confuzii. Respectiv, acest fapt ar fi bine-venit și pentru construcția corectă a suveranității ca ficțiune juridico-constituțională, moment apreciat ca inevitabil în realitatea contemporană. În acest sens, în doctrină [23] se subliniază esența ideologică profundă și valoarea practică a ficțiunii juridico-constituționale în discuție, deoarece caracteristicile suveranității poporului, orientate spre negarea semnificației teoretice și practice a principiului în cauză, pot duce la încălcarea sistemului internațional de valori democratice. Principiul suveranității poporului reprezintă o exprimare concentrată a experienței sociale și conține un anumit nivel de relativitate, necesară pentru armonizarea juridică a realității. De realizarea practică a acestuia depinde stabilitatea, legalitatea și ordinea de drept în stat și în societate.

Referințe bibliografice

1. Arseni Al. Suveranitatea națională de la construcție teoretică la realizare practică. Chișinău: CEP USM, 2013.

2. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Ediția a II-a. Chișinău: Cartier, 2004.

3. Cârnaț T. Drept constituțional. Ediția a II-a. Chișinău: “Print-Caro”, 2010.

4. Constituția Regatului Spaniei, din 27 decembrie 1978 [resurs electronic] <http://constitutii.wordpress.com/2013/01/15/constitutia-regatului-spaniei/>.

5. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012.

6. Costachi Gh., Hlipcă P. Abordarea teoretică a conceptului „suveranitate de stat”. În: *Legea și Viața*, 2008, nr. 7.

7. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Ediția a II-a. Chișinău: S.n., 2011.

8. Covaci L., Rădulescu D. Conceptul suveranității în pragul secolului XXI. În: *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, Seria Drept. București, 1999.

9. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. București: Editura Europa Nova, 1996.

10. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Iași: Editura Fundației ”Chemarea”, 1993.

11. Grigore M. Tehnica normativă. București: C.H. Beck, 2009.

12. Guceac I. Suveranitatea națională a Republicii Moldova în perspectiva integrării europene. În: „Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice”, Materialele Conferinței internaționale desfășurate la Chișinău (22-23 septembrie 2006). Chișinău: Tipografia „Balacron” SRL, 2006.

13. Hinsley F. H. Suveranitate. Traducere de A. Fekete și O. Ursa. Chișinău: Î. E.-P. „Știința”, 1998.

14. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a III-a. București: Editura Lumina-Lex, 2005.

15. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția 12, vol. II. București: C. H. Beck, 2006.

16. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006.

17. Popa N. Teoria generală a dreptului. București: Editura Actami, 1992.

ROLUL JUSTIȚIEI ÎN ASIGURAREA LEGALITĂȚII CA SUBIECT DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Petru RAILEAN,
doctor în drept

SUMMARY

In general, the issue of the role of justice ensuring legality in the rule of law has already been studied more or less detailed legal doctrine being exposed important ideas on its edge. In this article we propose an evaluation in a concise formulation of the level of scientific research of the subject our specialized literature scientific area and other states, to argue the opportunity and the importance continue their development in other scientific investigations.

Keywords: justice, legality, doctrine, scientific research.

REZUMAT

În linii generale, problematica rolului justiției în asigurarea legalității în statul de drept a fost deja cercetată mai mult sau mai puțin detaliat în doctrina juridică, fiind expuse importante idei pe marginea acestora. În prezentul articol ne propunem realizarea unei evaluări într-o formulă concisă a gradului de cercetare științifică a subiectului în literatura de specialitate din Republica Moldova și în arealul științific al altor state, pentru a argumenta oportunitatea și importanța dezvoltării lor continue în cadrul altor investigații științifice.

Cuvinte-cheie: justiție, legalitate, doctrină, cercetare științifică.

Introducere. În prezent, în contextul noilor condiții democratice, este de necontestat faptul că un rol distinct în cadrul mecanismului de asigurare a legalității într-un stat îi revine justiției. În același timp, este la fel de evident că calitatea și eficiența acestei contribuții depind în mod substanțial de însăși calitatea organizării și funcționării justiției în ansamblu.

Din această perspectivă, pentru aprecierea rolului justiției în contextul dat, sînt relevante următoarele aspecte:

- conturarea rolului puterii judecătorești în statul de drept, prin prisma principiului separației puterilor în stat,

- evidențierea valorii controlului judiciar ca principal mijloc de asigurare a legalității,

- identificarea condițiilor de care depinde calitatea actului de justiție într-un stat de drept,

- conturarea rolului distinct al justiției constituționale în asigurarea legalității constituționale (constituționalității).

În linii generale, toate aceste aspecte au fost deja abordate mai mult sau mai puțin detaliat în doctrina juridică, fiind expuse importante idei pe marginea lor. În cele ce urmează vom prezenta într-o formulă concisă gradul de cercetare științifică a momentelor în cauză atît în literatura de specialitate autohtonă, cît și în arealul științific al altor state, urmărind prin aceasta argumentarea oportunității și importanței dezvoltării lor continue în cadrul altor investigații științifice.

Discuții și rezultate obținute.

Referindu-ne nemijlocit la rolul puterii judecătorești în statul de drept, precizăm că în majoritatea demersurilor științifice contemporane s-a pus accentul pe particularitățile acesteia, statutul ei de putere independentă și rolul distinct în sistemul separației puterilor în stat.

Vorbind despre doctrina juridică rusă, menționăm ca relevante în acest sens lucrările semnate de către: E. B. Ambrosimova ("Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы")

18. Popa V. Dreptul public. Chișinău: Editura Academiei de Administrare Publică, 1998.

19. Pușcaș V. Conceptul și conținutul suveranității. În: „Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice”, Materialele Conferinței internaționale desfășurate la 22-23 septembrie 2006. Chișinău: „Balacron” SRL, 2006.

20. Vrabie G. Integrarea europeană și suveranitatea de stat. În: Justiția Constituțională, 2006, nr. 1.

21. Алексеев Н.Н. Очерки по общей теории государства. Основные предпосылки и гипотезы государственной науки. Москва, 1919.

22. Денчук Е. Конституционный строй Республики Молдова и Украины (сравнительно-правовой анализ). Кишинэу: И. П. Ф. Центр. Тип., 2005.

23. Ильина Е.В. Народный (национальный) суверенитет как правовая фикция. В: Современные научные исследования и инновации, 2011, № 7 [Электронный ресурс]: <http://web.snauka.ru/issues/2011/11/4994>.

24. История политических и правовых учений / под ред. О.Э. Лейста. М.: Статут, 2004.

25. Ким Ю.В. Природа фикций в конституционном праве. В: Социогуманитарный вестник, 2008, №2.

26. Конституция Российской Федерации: Проблемный комментарий / В.А. Четвернин [и др.]; рук. авт. кол. и отв. ред. В.А. Четвернин. М.: Б.и., 1997.

27. Коркунов Н.М. История философии права. СПб., 1915.

28. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. СПб., 1914.

29. Проблемы общей теории права и государства: учебник. Под общ. Ред. В.С. Нерсесянца. Москва, 1999.

30. Романчук И.С. Принципы методологического индифферентизма как основание исследования суверенитета. В: Вестник ЮУрГУ, 2010, №5.

31. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права. Трактаты. М.: Б.и., 1969.

32. Конуров А.И. Суверенитет как политико-правовой феномен. В: Армия и общество, 2012, № 1.

[1]); A.D. Voikov ("Третья власть в России" [2]); D.V. Karov ("Социально-правовая природа судебной власти" [3]); V.G. Radchenko ("Содержание и признаки судебной власти" [4]); O.V. Kovalevskaja ("Судебная власть в системе разделения властей" [5]); V.M. Savički ("Организация судебной власти в Российской Федерации" [6]); I.L. Petruhin ("Проблемы судебной власти в современной России" [7]); D.V. Fetishev ("Судебная власть в механизме государства" [8]); S. Fokov ("Судебная власть в системе разделения властей" [9]); P.N. Šabanov ("О некоторых признаках судебной власти" [10]); I. I. Stefovski ("Судебная власть" [11]); V.I. Anišina ("Функции судов как самостоятельной ветви государственной власти в Российской Федерации" [12]) etc.

Practic, în toate publicațiile enumerate se regăsesc dezvoltate importante aspecte ce țin de organizarea și funcționarea puterii judecătorești în cadrul unui stat de drept, principiile ce conturează statutul juridic distinct al judecătorului și al instanței judecătorești. Ideea principală promovată de către cercetători privește admiterea existenței unei puteri judecătorești reale doar în condițiile în care este respectat principiul separației puterilor în stat. Prin esență, recunoașterea acestui principiu presupune că statul își autolimitează puterea sa prin admiterea unui control asupra activității sale din partea unui organ independent și cu autoritate – instanța judecătorească. În asemenea condiții, principala menire a puterii judecătorești rezidă în apărarea membrilor societății de orice abuz comis de cetățeni și de orice acțiune ilegală a statului, a organelor și funcționarilor acestuia.

Referitor la modalitățile concrete de asigurare a legalității de către puterea judecătorească,

practic în majoritatea lucrărilor enunțate pot fi atestate consemnări importante. În același timp, merită atenție și publicațiile semnate de către: N. A. Kolokolov ("Судебный контроль в стадии предварительного расследования" [13]); I. D. Fialkovskaja, O. A. Tonenkova ("Судебный контроль в сфере исполнительной власти: понятие, признаки, место в системе административного права" [14]) etc. Sînt lucrări care conțin o abordare mai detaliată a mijloacelor prin intermediul cărora puterea judecătorească intervine în asigurarea legalității în cadrul statului, în special fiind vorba de controlul judiciar exercitat în sfera administrației publice și controlul judiciar desfășurat în cadrul procesului judiciar și a acțiunilor aferente acestuia.

O preocupare doctrinară distinctă poate fi atestată față de problema responsabilității și răspunderii judecătorilor, ca o condiție indispensabilă eficienței actului justiției și încrederii cetățeanului în aceasta. Sînt de remarcat în acest sens lucrările semnate de M.I. Kleandrov ("Ответственность судьи: монография" [15]; "Статус судьи: правовой и смежные компоненты" [16]); M. Sapunova ("Юридическая ответственность судей в Российской Федерации: теоретико-правовой анализ" [17]); E.V. Kolesnikov, N.M. Selezneva ("О повышении ответственности судей в Российской Федерации" [18]); G.S. Denisova, E.G. Šerigina ("Общественное доверие к суду как индикатор эффективности судебной власти" [19]); N.N. Seneakin, L.A. Seneakina ("Правовая культура судьи как основа доверия населения к органам правосудия" [20]) etc.

Cu titlu de exemplu vom cita unele idei expuse în contextul dat de către cercetătorul M.I. Kleandrov, care susține că pentru realizarea răspunderii judecătorilor este necesar, în primul rînd, un

mecanism eficient. Acest mecanism trebuie să fie ireproșabil, adică faptul abaterii concrete a judecătorilor trebuie să fie demonstrat, vinovăția în comiterea acesteia – confirmată, sancțiunea trebuie să fie echitabilă (dreaptă, justă), adecvată, proporțională și inevitabilă, urmărind în același timp un scop preventiv [15, p. 15].

Nu mai puțin importante sînt și ideile cercetătorilor N.N. Seneakin și L.A. Seneakina care pledează, destul de justificat, pentru necesitatea ridicării nivelului culturii juridice a magistraților, în vederea asigurării calității înalte și eficienței sporite actului de justiție [20, p. 108-109].

Pe lângă formele concrete de răspundere juridică de care sînt pasibili judecătorii, un aspect important pe care îl dezvoltă teoreticienii ține de coraportul dintre imunitatea judecătorească și răspunderea juridică a acestora. Din perspectiva dată, prezintă interes și alte cercetări în materie, precum: I.S. Kuznețova, "Спорные вопросы неприкосновенности и ответственности судей" [21]; O.E. Kutafin, "Неприкосновенность в конституционном праве" [22]; A.V. Maliko, "Правовые иммунитеты" [23]; V.A. Terehin, "Судейский иммунитет: проблемы теории, законодательства и практики" [24]; V.A. Terehin, S.Iu. Sumenkov, "Правовой иммунитет как необходимый элемент статуса судей" [25] etc.

În mare parte, cercetătorii se expun pentru un anumit echilibru între imunitatea judiciară recunoscută judecătorilor și răspunderea juridică a acestora, pentru ca astfel să fie evitate atît abuzurile admise din partea acestora, cît și atingerile aduse independenței lor.

Din cele enunțate putem conchide că în cadrul doctrinei juridice ruse problema puterii judecătorești, sub aspectul organizării și funcționării sale în condițiile actuale, este destul de bine studiată.

Mai mult, adeseori se accentuează în mod deosebit cerințele de natură să sporească eficiența acestei puteri, cu precădere în contextul asigurării legalității.

Destul de amplu puterea judecătorească este studiată și în cadrul **doctrinei juridice românești**. În cea mai mare parte, acest subiect este dezvoltat în manualele de drept constituțional: I. Muraru, E.S. Tănăsescu, "Drept constituțional și instituții politice" [26]; C. Ionescu, "Drept constituțional și instituții politice" [27]; Gh. Iancu, "Drept constituțional și instituții politice" [28]; M.-C. Eremia, D. M. Dragnea, "Introducere în dreptul constituțional. Note de curs" [29] etc.

Relevante în context sînt și publicațiile tematice semnate de către G.I. Chiuzbaian ("Sistemul puterii judecătorești" [30]); N. Cochinescu ("Organizarea puterii judecătorești în România" [31]); I. Craiovan, M. Istrate ("Ipostazele justiției" [32]); S. Ionescu ("Justiție și jurisprudență în statul de drept" [33]); F. Măgureanu, G. Măgureanu Poptean ("Organizarea sistemului judiciar" [34]); I. Leș ("Sisteme judiciare comparate" [35]); H. Dumbravă, D. Cigan, C. Danileț ("Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție" [36]); F. Dragomir ("Răspunderea penală a magistratului" [37]) etc., în care cu lux de amănunte sînt dezvoltate importante aspecte ale organizării și funcționării puterii judecătorești în condițiile actuale.

În concret, ținem să subliniem valoarea științifică incontestabilă a monografiei semnate de către S. Ionescu – "Justiție și jurisprudență în statul de drept", în care autoarea expune puncte de vedere originale pe marginea unor asemenea probleme actuale precum rolul dreptului și al justiției în statul de drept, rolul jurisprudenței ca izvor de drept etc., optînd pentru revigorarea unei orientări de definire a conceptului de drept cu preponderență pentru *ius* și mai puțin pentru *lex*, într-o

corelație necesară cu spiritul conceptului de *stat de drept*; caracterul de sursă creatoare de drept a jurisprudenței; redimensionarea problemei ierarhiei clasice a izvoarelor dreptului, cu reconsiderarea jurisprudenței etc.

În același context valoric se înscrie și lucrarea semnată de I. Craiovan și M. Istrate – "Ipostazele justiției", în care autorii propun o abordare profundă a ipostazelor justiției începînd cu mitogeneza legii și a justiției, conturînd clar valoarea justiției în istoria societății și identificînd particularitățile acesteia în contextul marilor familii de drept. Totodată, autorii nu au evitat a se expune pe marginea justiției în contextul statului de drept, elucidînd destul de complet corelația *stat – drept – justiție*.

Apreciînd în mod deosebit valoarea științifică substanțială a lucrărilor enumerate, considerăm important de precizat că unele dintre acestea pot servi nu doar ca suport doctrinar. Unele teze regăsite în paginile lor motivează chiar trăsarea unor importante direcții de cercetare pentru viitor. Este vorba, în special, de argumentele aduse în favoarea distincției dintre *judiciar* și *jurisdicțional* și clarificarea noțiunii de *activitate jurisdicțională* ca fiind o activitate desfășurată atît de către instanțele judecătorești, cît și de alte organe ce folosesc în activitatea lor reguli judecătorești.

În ceea ce privește studierea justiției și a puterii judecătorești în **doctrina autohtonă**, precizăm că sînt puține lucrări complexe în materie, majoritatea dintre ele avînd statutul de teze de doctor sau doctor habilitat în drept. Dintre acestea nominalizăm:

▪ V. Pușcaș. "Autoritatea judecătorească în exercitarea puterii de stat" (teză de doctor în drept) [38] – lucrare în care în mod special este pus accentul pe evoluția instanțelor judecătorești conform Concepției reformei judiciare și de drept în Republica Moldova; identificarea

puterii judecătorești ca verigă a puterii de stat prin prisma principiului separării și colaborării puterilor în stat; principiile organizării și funcționării instanțelor judecătorești; aspecte constituționale ale puterii judecătorești în plan comparativ; autoritatea judecătorească în sistemul constituțional al Republicii Moldova; aspecte practico-științifice ale perspectivelor de dezvoltare a autorității judecătorești în Republica Moldova etc.

Cercetătorul formulează propuneri valoroase referitoare la optimizarea situației din domeniul reglementării juridice a organizării și funcționării puterii judecătorești în Republica Moldova, în special fiind vorba despre: instituirea Curții Supreme de Contencios Administrativ; investirea tuturor instanțelor judecătorești cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională; atribuirea în competența Consiliului Superior al Magistraturii a dreptului la inițiativă legislativă, a dreptului de a prezenta în mod obligatoriu avize asupra proiectelor de acte normative, asupra tratatelor internaționale supuse ratificării, sesizărilor depuse la Curtea Constituțională ce țin de organizarea și funcționarea puterii judecătorești, inclusiv a dreptului de a sesiza Curtea Constituțională privind constituționalitatea actelor normative ce țin de organizarea și funcționarea puterii judecătorești etc., propuneri ce, în viziunea noastră, merită atît atenția doctrinarilor, cît și a practicienilor, în special a factorilor de decizie.

▪ M. Poalelungi. "Conduita legală și justiția" (teză de doctor în drept) [39] – lucrare în care sînt abordate detaliat aspecte ce țin de precizarea categoriilor de dreptate, echitate și justiție, elucidarea specificului legalității în cadrul societății, dezvoltarea esenței și particularităților ordinii de drept și a justiției. Cercetătorul acordă o atenție deosebită mecanismelor de asigurare a conduitei legale și justiției, precum: controlul con-

stituțional, controlul parlamentar, avocatul parlamentar, controlul judiciar și controlul în contencios administrativ. În finalul lucrării, autorul expune o serie de concluzii și recomandări care, în mare parte, sînt de natură să contribuie la optimizarea situației din sfera realizării justiției într-un stat de drept, căreia i se recunoaște un pronunțat rol educativ în raport cu societatea și membrii acesteia. În același timp, merită subliniat că M. Poalelungi, ca și cercetătorul precedent, se expune pentru învestirea cetățenilor și a tuturor instanțelor judecătorești cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională. Mai mult, domnia sa consideră necesar ca toate proiectele de legi și toate actele normative subordonate legii, care aduc atingere drepturilor și libertăților constituționale, să facă obiectul controlului constituționalității, iar Curtea Constituțională să activeze în condițiile unui număr impar de judecători. Aceste propuneri, de asemenea, considerăm că merită a fi valorificate, fiind importante pentru consolidarea rolului activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept.

▪ A. Negru. "Consolidarea justiției în statul contemporan democratic" (monografie) [40] – reprezintă un demers științific destul de amplu și profund asupra unor așa aspecte, precum: esența și accepțiunile justiției; rolul justiției în procesul edificării și valorificării unui regim politic democratic; conceptul, etapele și formele de consolidare a justiției contemporane; principiul consolidării justiției contemporane; modernizarea autoadministrării justiției; rolul carierei juridice în procesul consolidării justiției; mecanismul răspunderii disciplinare și deontologice a magistraților etc. Ampla cercetare științifică este finalizată cu o serie de concluzii și recomandări importante în materie de consolidare a justiției în statul de drept contemporan, autorul evidențiind, în special, următoarele aspecte

te ale consolidării justiției: a) justiția consolidată – statut, manifestat printr-un ansamblu de drepturi subiective și obligațiuni juridice; b) consolidarea justiției – proces de autoperfecționare și modernizare evolutivă și permanentă în scopul corespunderii funcționării justiției în condițiile dezvoltării sociale continue; c) consolidarea justiției – principiu juridic fundamental, de natură generică inițială, reflectat în acte normativ-juridice, și care, prin continuitate și contiguitate, stabilește interdependența și legătura cu celelalte principii tradiționale ale justiției. Calitatea menționată a justiției preîntîmpină, în viziunea cercetătorului, orice posibilă imixtiune a politicului în reglementările juridice din domeniu sub pretextul reformelor necesare.

▪ La nivel de monografie, puterea judecătorească a fost studiată și de către cercetătorul E.G. Martîncik – "Судебная власть в Молдове. Создание и функционирование" [41], lucrare ce prezintă situația la moment în materie de organizare și funcționare a justiției în Republica Moldova, cercetătorul expunîndu-se asupra exigențelor ce urmează a fi întrunite de către o reală putere judecătorească în cadrul unui stat de drept. Merită apreciere poziția cercetătorului referitor la necesitatea reformării sistemului judiciar și crearea unei noi puteri judecătorești în baza Concepției reformei judiciare și de drept în Republica Moldova [41, p. 5]. Sînt destul de relevante și criticile aduse la adresa Concepției menționate, însoțite de interpretări și completări personale, care și-au păstrat actualitatea pînă în prezent.

▪ O altă monografie valoroasă în materie este semnată de către D. Baltag și G.-C. Ghernaja – "Responsabilitatea și răspunderea juridică a judecătorilor în exercitarea justiției" [42], în care este abordată detaliat instituția responsabilității și a răspunderii juridice a judecătorilor, fiind evidențiate în special

formele de răspundere juridică a acestora. În același timp, cercetătorii accentuează semnificația deosebită a responsabilității magistraților, precizînd că aceasta, prin esența sa, însoțește permanent activitatea judecătorilor în exercitarea justiției, în timp ce răspunderea este doar o excepție. De aceea, locul central în teoria răspunderii juridice a judecătorilor trebuie să-l ocupe nu răspunderea-sancțiune, care are caracter accidental, ci răspunderea-acțiune care trebuie să fie permanentă și care înseamnă, pe de o parte, competență, iar pe de altă parte, etică profesională și responsabilitate.

Fără îndoială, momentele enunțate sînt importante pentru calitatea actului de justiție. Cu toate acestea, noi propunem o abordare a problematicii sub un alt aspect – prin prisma necesității de a asigura un echilibru între imunitatea judiciară și răspunderea judecătorilor, aspect de natură să garanteze atît independența magistraților, cît și securitatea cetățenilor față de abuzurile acestora, elemente indispensabile unei contribuții eficiente a puterii judecătorești la asigurarea legalității în cadrul statului.

Anumite aspecte ale organizării și funcționării justiției sînt dezvoltate, de asemenea, și într-un șir de publicații semnate de: D. Baltag ("Idealul social de justiție" [43]); T. Cîrnaț ("Puterea judecătorească în Republica Moldova" [44]); C. Gurin ("Standarde europene pentru domeniul justiției" [45]); M. Poalelungi, R. Botezatu, L. Iabangi, V. Nagacevschi, A. Pascari ("Independența puterii judecătorești" [46]); M. Cușmir ("О некоторых аспектах функционирования судебной власти в постсоветских конституционных системах" [47]); Al. Cocîrță ("Reforma justiției în contextul implementării Planului de Acțiuni UE-Moldova" [48]); Al. Arseni ("Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat

în condițiile edificării statului de drept” [49]); S. Goriuc (“Puterea judecătorească în sistemul separației puterii în stat” [50]) etc.

Un aspect important dezvoltat de către unii cercetători ține de problema precedentului judiciar și a practicii judiciare. În acest sens, vom nominaliza lucrările semnate de către: A. Barbăneagră, Al. Arseni, S. Cobăneanu, N. Osmochescu, V. Postolache. “Precedentul judiciar: importanța, problemele și perspectivele implementării în sistemul juridic din Republica Moldova” [51]; M. Poalelungi. “Precedentul judiciar” [52] etc. Semnificația deosebită a acestor demersuri științifice constă în faptul că în mare parte este dezvoltată ideea și argumentată necesitatea recunoașterii rolului jurisprudenței de a fi izvor de drept în cadrul statului. Din punctul nostru de vedere, acesta este un moment-cheie pentru asigurarea calității și sporirea eficienței justiției în asigurarea legalității.

În pofda numeroaselor studii și cercetări axate pe organizarea și funcționarea puterii judecătorești în Republica Moldova, practic nu putem atesta nicio lucrare în care să fie dezvoltat nemijlocit rolul puterii judecătorești în asigurarea legalității.

Parțial, problema rolului justiției în asigurarea legalității în cadrul statului este abordată în lucrări consacrate controlului exercitat asupra administrației publice. Considerăm a fi relevante în acest sens următoarele publicații: M. Diaconu. “Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova” [53] – monografie în care destul de amplu este studiat rolul controlului judecătorec în asigurarea legalității actelor administrative; A. Baurciulu. “Controlul asupra activității organelor administrative în dreptul comparat” [54] – lucrare în care, de asemenea, sînt expuse unele particularități ale controlului judecătorec exercitat

asupra autorităților administrative; M. Orlov. “Curs de contencios administrativ” [55], “Principii și elemente de procedură ale justiției administrative” [56]; A. Dastic. “Contenciosul administrativ” [57] etc. Un moment comun pentru toate aceste publicații rezidă în propunerea și argumentarea necesității instituirii jurisdicției administrative (cu instanțe și magistrați specializați în materie și norme juridice materiale și procesuale distincte), în vederea eficientizării contribuției justiției la asigurarea legalității în administrația publică.

În viziunea noastră, aspectul în cauză prezintă interes cel puțin din două considerente: în primul rînd, este vorba de asigurarea legalității practice în cea mai largă sferă a activității statului – administrarea publică (puterea executivă), iar în al doilea rînd, controlul în contencios administrativ denotă cel mai clar rolul puterii judecătorești atît în sistemul separației puterilor în stat, cît și în cadrul unui stat de drept. Prin urmare, problematica în cauză trebuie să constituie o direcție importantă și actuală de cercetare în arealul științific autohton, în vederea dezvoltării contribuției justiției la asigurarea legalității în statul de drept.

În cadrul problematicii enunțate, merită atenție investigarea teoretico-științifică a **justiției constituționale**, dat fiind faptul că în cadrul unui stat de drept, legalitatea constituțională constituie nucleul legalității, iar justiția constituțională este principala garanție a acesteia [58, p. 30].

Un aport substanțial în acest sens poate fi atestat practic atît în doctrina rusă, în cea românească, cît și în teoria juridică autohtonă. Astfel, din rîndul cercetătorilor români sînt de remarcat așa numele precum: M. Lepădatu (“Teoria generală a controlului constituționalității legilor” [59]); I. Deleanu (“Justiția constituțională” [60]); I. Muraru, M. Constantinescu (“Cur-

tea Constituțională a României” [61]); S. Ionescu (“Contencios constituțional” [62]); B. Selejan-Guțan (“Excepția de neconstituționalitate” [63]) etc. În cea mai mare parte, cercetătorii enunțați își axează studiile pe dezvoltarea instituției controlului de constituționalitate și a contenciosului constituțional, abordînd în profunzime și statutul Curții Constituționale, atribuțiile și rolul acesteia în realizarea justiției constituționale.

Nu mai puțin importante în acest sens sînt și lucrările **cercetătorilor francezi** în materie (din care practic și s-au inspirat teoreticienii români și nu numai): G. Drago (“Contentieux constitutionnel francais” [64]); Ch. Eisenmann (“La justice constitutionnelle et la Haute Cour Constitutionnelle d’Autriche” [65]); M. Fromont (“La justice constitutionnelle dans le monde” [66]); B. Mathieu, M. Verpeaux (“Contentieux constitutionnel des droits fondamentaux” [67]); D. Rousseau (“La justice constitutionnelle en Europe” [68]); D. Turpin (“Contentieux constitutionnel” [69]) etc.

Destul de amplu și profund rolul și valoarea justiției constituționale sînt studiate și de către savanții ruși, precum: V.N. Șapoval (“Сущностные характеристики конституционного контроля” [70]); V.I. Ceharina (“Конституционное правосудие. Юридическая конфликтология” [71]); R.M. Mîrzalimov (“Конституционное правосудие и права человека” [72]); N.A. Marokko (“Функция защиты основных прав и свобод человека и гражданина в контексте реализации полномочий Конституционного Суда Российской Федерации” [73]); A. Kuris (“О стабильности конституции, источниках конституционного права и мнимом всемогуществе конституционных судов” [74]); A.A. Klișas (“Принцип разделения властей как концептуальная основа институционализации системы

конституционного контроля и конституционного правосудия” [75]); N.V. Vitruk (“Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс” [76]; “Конституционное правосудие в России (1991-2001 гг.): Очерки теории и практики” [77]; “Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс [78]); N.S. Bondari (“Конституционное правосудие – генератор «живого» конституционализма (в контексте практики Конституционного Суда РФ” [79]); S.A. Avakian (“Конституция России: природа, эволюция, современность” [80]); G.G. Agutunean (“Конституционное правосудие и развивающееся общество” [81]); R.S. Bainiazov (“Конституционное сознание и правовая культура в российском обществе” [82]); E.V. Bateeva (“Законность и конституционная юстиция в современной России” [83]) etc.

Un moment important ce se impune în atenție în urma studierii lucrărilor enunțate se referă la specificul sistemului judiciar din Federația Rusă, în care Curtea Constituțională face parte din cadrul puterii judiciare, acest fapt consolidând substanțial rolul acestei puteri în sistemul separației puterilor în stat. În mod corespunzător, savanții ruși accentuează dublul rol al puterii judecătorești în asigurarea legalității și a legalității constituționale (constituționalității), fiind astfel atît un garant al legalității în sfera exercitării puterii executive, cît și a celei legislative.

În viziunea noastră, aceste idei pot servi drept o pistă importantă pentru lansarea unor dezbateri substanțiale pe marginea problemei rolului puterii judecătorești în contextul separației puterilor în stat [58, p. 31].

În ceea ce privește doctrina autohtonă, importante reflecții pe marginea rolului justiției constituționale în cadrul statului expun:

E.G. Martíncik (“Национальная конституционная юстиция. Проблемы теории и практики” [84]); I. Guceac (“Constituția la răscruce de milenii” [85]); V. Zubco (“Curtea Constituțională – unica autoritate politico-jurisdicțională” [86]; “Funcțiile Curții Constituționale” [87]); A. Arseni (“Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova” [88]); A. Armeanic (“Jurisdicția constituțională – remediu național al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” [89]); V. Pușcaș (“Curtea Constituțională – unicul subiect de interpretare oficială a Constituției” [90]); A. Smochină (“Tendințe actuale în evoluția jurisdicției constituționale moldovenești” [91]); Gh. Susarenco, V. Popa (“Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova” [92]); V. Zaporozjan (“Accesul direct al persoanei la justiția constituțională (practica Germaniei)” [93]), “Plîngerea constituțională și excepția de neconstituționalitate în aspect comparativ” [94]); N. Kiseev (“Конституционная юрисдикция в Республике Молдова: размышления и практические рекомендации” [95]); D. Pulbere (“Воздействие конституционной юрисдикции на общество” [96]) etc.

În marea lor parte, lucrările citate sînt axate pe dezvoltarea aspectelor ce țin de organizarea și funcționarea Curții Constituționale ca unică autoritate de jurisdicție constituțională din Republica Moldova, cercetătorii venind cu importante propuneri de optimizare a activității acesteia în conformitate cu misiunea ei într-un stat de drept. În principal, majoritatea autorilor se expun pentru extinderea cercului de subiecți cu drept de sesizare a Curții Constituționale la categoria cetățenilor și a tuturor instanțelor judecătorești (cu excepția autorilor Gh. Susarenco și V. Popa), mărirea numărului membrilor Curții, instituirea plîngerii constituționale individuale etc., momente ce în

viziunea noastră sînt în măsură să accentueze considerabil aportul jurisdicției constituționale la asigurarea constituționalității ca nucleu al regimului legalității într-un stat de drept [58, p. 32].

În aceeași ordine de idei sînt de remarcat și unele teze de doctorat, care prin valoarea lor științifică deosebită au adus o contribuție enormă la dezvoltarea teoriei justiției constituționale. Printre acestea vom menționa:

□ I. Bațalai. „Jurisdicția constituțională – modalitate supremă a controlului constituțional într-un stat de drept” [97], lucrare ce cuprinde o analiză științifică a principalelor aspecte care țin de formarea și funcționarea jurisdicției constituționale. În mod special, autorul tezei se expune pentru sporirea rolului activității jurisdicționale de control a Curții Constituționale, prin reformarea calitativă a justiției constituționale în Republica Moldova. În viziunea sa, reformarea trebuie să implice crearea unui mecanism eficient de protecție a Constituției prin prevenirea și soluționarea conflictelor politice, descurajarea activității negative legislative a unor subiecți și consolidarea funcțiilor de bază ale controlului constituțional în Republica Moldova – de protecție, arbitraj și de descurajare, care sînt menite să soluționeze problemele de bază în domeniul legalității constituționale. În același timp, autorul acordă o atenție deosebită instituției plîngerii constituționale, expunîndu-se destul de tranșant și argumentat pentru implementarea acesteia în sistemul justiției constituționale a Republicii Moldova.

□ L. Creangă. „Căile de asigurare a constituționalității în Republica Moldova” [98], lucrare axată pe realizarea unui studiu general, fundamentat științific, în ceea ce privește formele, modalitățile, categoriile, procedeele de realizare a constituționalității în Republica Moldova. Autoarea intervine cu

importante precizări teoretice, de exemplu, privind concretizarea noțiunii de *constituționalitate*, subliniind că „aceasta poate fi apreciată drept validitate a unei legi sau a unui act juridic în funcție de conformitatea conținutului cu ceea ce prevede Constituția unei țări”. Un alt aspect accentuat este că controlul constituționalității reprezintă o parte constitutivă a principiului legalității. În acest sens, legile organice, ordinare și actele subordonate legilor trebuie să corespundă Constituției, pentru a respecta condițiile legalității” [98, p. 27]. Totodată, autoarea destul de justificat punctează principalele probleme și dificultăți cu care se confruntă activitatea justiției constituționale din Republica Moldova la etapa contemporană, venind cu importante propuneri și soluții de optimizare în acest sens, precum: instituirea unui mecanism de control asupra executării actelor Curții Constituționale; reglementarea unui sistem de sancțiuni exprese pentru executarea necorespunzătoare sau împiedicarea executării actelor Curții; implementarea procedurii de exercitare a justiției constituționale la inițiativa particularilor etc.

Concluzii. În pofida numărului mare de studii în materie, totuși, cu regret, cercetătorii evită a se expune expres asupra contribuției Curții Constituționale la asigurarea legalității în cadrul statului, în special, la asigurarea „legalității constituționale”, concept ce, cu mici excepții, practic nu poate fi atestat în doctrina noastră juridică. Acest fapt justifică necesitatea efectuării unor ample cercetări în materie, existând în acest sens și două argumentări de esență [58, p. 33]:

- în primul rând, activitatea jurisdicțională presupune implicit activitatea desfășurată de către jurisdicția constituțională;

- în al doilea rând, regimul legalității în condițiile statului de drept practic este de neimaginat în lipsa elementului său primar

– a regimului constituționalității, altfel spus, în lipsa nucleului său – legalitatea constituțională (constituționalitatea).

Privind în ansamblu studiile realizate de către cercetătorii autohtoni pe marginea problemei rolului activității jurisdicționale în asigurarea legalității, constatăm că lipsește o abordare integrativă și complexă a acesteia, subiectul fiind tratat doar fragmentar, rămânând în umbră importante aspecte ale acestuia. Prin urmare, considerăm necesar și oportun a suplini acest gol din doctrina juridică prin inițierea și dezvoltarea unor ample investigații științifice și dezbateri teoretice, axate preponderent pe următoarele coordonate:

□ fundamentarea teoriei contemporane a legalității și a legalității constituționale (constituționalității);

□ concretizarea conținutului categoriei „activitate jurisdicțională” și identificarea subiecților în competența cărora este atribuită;

□ identificarea locului și rolului puterii judecătorești în cadrul statului de drept și a sistemului separației puterii în stat;

□ precizarea contribuției jurisdicției de drept comun și a jurisdicției constituționale la asigurarea legalității și a legalității constituționale

□ într-un stat de drept.

Referințe bibliografice

1. Абросимова Е.Б. Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы. Москва: Институт права и публичной политики, 2002, 160 с.

2. Бойков А.Д. Третья власть в России. Очерки о правосудии, законности и судебной реформе 1990–1996 гг. Москва: Изд-во НИ-ИСЗ, 1997, 264 с.

3. Карпов Д.В. Социально-правовая природа судебной власти. В: Вестник Нижегородского Государственного Университета им. Н.И. Лобачевского, Серия Право, 2005, № 2.

4. Редченко В.Г. Содержание и

признаки судебной власти. В: Ленинградский юридический журнал, 2008, № 4, с. 187-190.

5. Ковалевская О.В. Судебная власть в системе разделения властей. В: Вестник Астраханского государственного технического университета, 2008, № 4 (45), с. 175-177

6. Савицкий В. М. Организация судебной власти в Российской Федерации. Москва, 1996. 314 с.

7. Петрухин И.Л. Проблемы судебной власти в современной России. В: Государство и право, 2000, № 8, с. 5-10

8. Фетищев Д. В. Судебная власть в механизме государства. Москва, 2007, 285 с.

9. Фоков С. Судебная власть в системе разделения властей. В: Российский Судья, 2007, № 10, с. 2-4.

10. Шабанов П.Н. О некоторых признаках судебной власти. В: Вестник Воронежского государственного университета, 2009, № 1, с. 24-29

11. Стецовский Ю.И. Судебная власть. Москва, 1999, 400 с.

12. Анишина В.И. Функции судов как самостоятельной ветви государственной власти в Российской Федерации. В: Российский Судья, 2006, №10, с. 14-16

13. Колоколов Н.А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования. Москва: Закон и Право, 2004, 304 с.

14. Фиалковская И.Д., Тоненкова О.А. Судебный контроль в сфере исполнительной власти: понятие, признаки, место в системе административного права. В: Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2008, № 3, с. 208-212.

15. Конституционное право зарубежных стран: учебник для вузов / Под ред. М.В. Баглая Ю.И. Лейбо Л.М. Энтина. Москва, 2005, 832 с.

16. Клеандров М.И. Статус судьи: правовой и смежные компоненты. Москва, 2008, 258 с.

17. Сапунова М. Юридическая ответственность судей в Российской Федерации: теоретико-правовой анализ. Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата юридических наук. Москва, 2007, 25 с.

18. Колесников Е.В., Селезнева Н.М. О повышении ответственности судей в Российской Федерации. В: Журнал Российского Права, 2006, №3, с. 22-33.

19. Денисова Г.С. Шурыгина Е.Г. Общественное доверие к суду как индикатор эффективности судебной власти. В: Вопросы судебной реформы: право, экономика, управление, 2009, № 1.
20. Сенякин Н.Н., Сенякина Л.А. Правовая культура судьи как основа доверия населения к органам правосудия. В: Правовая Культура, 2011, №2 (11), с. 106-109.
21. Кузнецова И.С. Спорные вопросы неприкосновенности и ответственности судей. В: Актуальные проблемы российского права, 2009, № 1, с. 474-480.
22. Кутафин О.Е. Неприкосновенность в конституционном праве. Москва, 2004, 407 с.
23. Малько А.В. Правовые иммунитеты. В: Правоведение, 2000, № 6 (233), с. 11-22.
24. Терехин В.А. Судейский иммунитет: проблемы теории, законодательства и практики. В: Российская юстиция, 2011, № 5, с. 34-39. [электронный ресурс] <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=10&art=2579>.
25. Терехин В.А., Суменков С.Ю. Правовой иммунитет как необходимый элемент статуса судей. В: Вопросы теории государства и права: Межвуз. сб. науч. тр. / Под ред. М.И. Байтина. Вып. 5 (14). Саратов, 2006, с. 37-46.
26. Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția 13, vol. II. București: C.H. Beck, 2009, 290 p.
27. Ionescu C. Contencios constituțional. București: Universul Juridic, 2010, 251 p.
28. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2002, 462 p.
29. Eremia M.-C., Dragnea D. M. Introducere în dreptul constituțional. Note de curs. Ediția a 2-a. București: Hamangiu, 2007, 352 p.
30. Chiuzbaian G.Î. Sistemul puterii judecătorești. București: Continent XXI, 2002, 429 p.
31. Cochinescu N. Organizarea puterii judecătorești în România. București: Lumina Lex, 1997, 439 p.
32. Craiovan I., Istrate M. Ipostazele justiției. București: Universul Juridic, 2012, 292 p.
33. Ionescu S. Justiție și jurisprudență în statul de drept. București: Universul Juridic, 2008, 368 p.
34. Măgureanu F., Măgureanu Pop-tean G. Organizarea sistemului judiciar. Ediția a VI-a. București: Universul Juridic, 2009, 522 p.
35. Leș I. Sisteme judiciare comparate. București: All Beck, 2002, 568 p.
36. Dumbravă H., Cigan D., Dani-leș C. Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție. Iași: Timpul, 2007, 46 p.
37. Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. București: C.H. Beck, 2011, 374 p.
38. Pușcaș V. Autoritatea judecătorească în exercitarea puterii de stat: teză de doctor în drept. Chișinău, 2007, 163 p.
39. Poalelungi M. Conduita legală și justiția. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2007, 203 p.
40. Negru A. Consolidarea justiției în statul contemporan democratic. Monografie. Chișinău: S.n., 2012, 240 p.
41. Мартынич Е.Г. Судебная власть в Молдове. Создание и функционирование. Часть первая. Историко-правовые очерки. Кишинэу, 1999, 159 с.
42. Baltag D., Ghernaja G.-C. Responsabilitatea și răspunderea juridică a judecătorilor în exercitarea justiției. Chișinău: ULIM, 2012, 304 p.
43. Baltag D. Idealul social de justiție. În: Edificarea statului de drept. Materialele conferinței internaționale științifico-practice (din 26-27 septembrie 2003, Chișinău). Chișinău: Transparency International-Moldova, 2003, p. 109-115.
44. Cârnaț T. Puterea judecătorească în Republica Moldova. În: Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele / I. Creangă, V. Popa. Chișinău: TISH, 2005, p. 160-169.
45. Gurin C. Standarde europene pentru domeniul justiției. În: Reforma sistemului de justiție în Republica Moldova. Standarde europene și realități naționale. Masa Rotundă Internațională (15 iunie 2009; Chișinău). Chișinău: Popitipcom, 2009.
46. Poalelungi M., Botezatu R., Iabangi L., Nagacevschi V., Pascari A. Independența puterii judecătorești. În: Evaluarea necesităților sistemului judecătorec din Republica Moldova. Chișinău, 2006, p. 42-48.
47. Кушмир М. О некоторых аспектах функционирования судебной власти в постсоветских конституционных системах. В: Закон и Жизнь, 2008, № 8.
48. Cocîrță Al. Reforma justiției în contextul implementării Planului de Acțiuni UE-Moldova. Chișinău: Arc, 2009, 128 p.
49. Arseni Al. Autoritatea judecătorească – veritabilă instituție de realizare a ramurii puterii de stat în condițiile edificării statului de drept. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 11, p. 16-24.
50. Goriuc S. Puterea judecătorească în sistemul separației puterii în stat. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, p. 35-45.
51. Barbăneagră A., Arseni Al., Cobăneanu S., Osmochescu N., Postolache V. Precedentul judiciar: importanța, problemele și perspectivele implementării în sistemul juridic din Republica Moldova. În: Evaluarea necesităților sistemului judecătorec din Republica Moldova. Ediție specială a Revistei științifico-practice și informative de drept "Avocatul Poporului". Chișinău, 2006, p. 128-132.
52. Poalelungi M. Precedentul judiciar. În: Manualul judecătorului pentru cauze civile. Ediția a II-a. Chișinău, 2013, p. 98-109.
53. Diaconu M. Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova. Monografie. Chișinău: Î.S. F.E.-P. Tipografia Centrală, 2013, 552 p.
54. Baurciulu A. Controlul asupra activității organelor administrative în dreptul comparat. Chișinău: S. n., 2002, 255 p.
55. Orlov M. Curs de contencios administrativ. Chișinău: „Elena-V.I.” SRL, 2009, 158 p.
56. Orlov M. Principii și elemente de procedură ale justiției administrative. În: Administrația publică și buna guvernare. Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 27-28 octombrie 2007. Chișinău: S.n., 2008 (Tipogr. "Elena-VI" SRL), p. 300-305.
57. Dastic A. Contenciosul administrativ. Chișinău, 2007, 144 p.
58. Railean P. Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014, 201 p.
59. Lepădatu M. Teoria generală a controlului constituționalității legilor. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
60. Deleanu I. Justiția constituțională. București: Lumina Lex, 1995, 448 p.
61. Muraru I., Constantinescu M. Curtea Constituțională a României. București: Albatros, 1997.
62. Ionescu C. Contencios constituțional. București: Universul Juridic, 2010, 251 p.

63. Selejan-Guțan B. Excepția de neconstituționalitate. București: All Beck, 2005, 297 p.
64. Drago G. Contentieux constitutionnel français. Paris: PUF, 1998, 608 p.
65. Eisenmann Ch. La justice constitutionnelle et la Haute Cour Constitutionnelle d'Autriche. Paris: Economica, PUAM, 1986, 383 p.
66. Fromont M. La justice constitutionnelle dans le monde. Paris: Dalloz, 1996
67. Mathieu B., Verpeaux M. Contentieux constitutionnel des droits fondamentaux. Paris: LGDJ, 2002, 791 p.
68. Rousseau D. La justice constitutionnelle en Europe. Paris: Montchrestien, 1998, 160 p.
69. Turpin D. Contentieux constitutionnel. 2e edition. Paris: PUF, 1994, 543 p.
70. Шаповал В.Н. Сущностные характеристики конституционного контроля. В: Конституционное Правосудие, 2005, № 1, с. 47-56.
71. Чехарина В.И. Конституционное правосудие. В: Юридическая конфликтология. Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. Москва, 1995, с. 85-93.
72. Мырзалимов Р.М. Конституционное правосудие и права человека. В: Вестник Российского университета дружбы народов. Серия юридические науки, 2013, № 1, с. 80-90.
73. Марокко Н.А. Функция защиты основных прав и свобод человека и гражданина в контексте реализации полномочий Конституционного Суда Российской Федерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009, 22 с.
74. Курис Э. О стабильности конституции, источниках конституционного права и мнимом всемогуществе конституционных судов. В: Конституционное правосудие. Ереван, 2004, № 3 (48), с. 92-102.
75. Клишас А.А. Принцип разделения властей как концептуальная основа институционализации системы конституционного контроля и конституционного правосудия. В: Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 2006, № 4 (32), с. 136-137.
76. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс. Москва: ЮНИТИ, 1998, 376 с.
77. Витрук Н.В. Конституционное правосудие в России (1991-2001 гг.): Очерки теории и практики. Москва, 2001, 508 с.
78. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс. Москва: Норма ИНФРА-М, 2012, 592 с.
79. Бондарь Н.С. Конституционное правосудие – генератор «живого» конституционализма (в контексте практики Конституционного Суда РФ). В: Constitutional Values as factors for the stability of democratic regime, International Conference Chishinau, 22-23 July 2009, p. 57-66.
80. Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность. Москва, 1997, 512 с.
81. Арутюнян Г.Г. Конституционное правосудие и развивающееся общество (Доклад на Первом Международном конгрессе органов судебного конституционного контроля, Кейптаун, 23-24 января 2009 г.) http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/ARM_Harutyunyan_Ru.pdf.
82. Байниязов Р.С. Конституционное сознание и правовая культура в российском обществе. В: Правовая культура, 2007, №1, с. 4-10.
83. Батева Е.В. Законность и конституционная юстиция в современной России: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, 26 с.
84. Мартынич Е.Г. Национальная конституционная юстиция. Проблемы теории и практики. Кишинэу, 2000, с. 31-41.
85. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău: S.n., 2013 (Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 416 p.
86. Zubco V. Curtea Constituțională – unica autoritate politico-jurisdicțională. Chișinău: Tipografia Centrală, 2000.
87. Zubco V. Funcțiile Curții Constituționale. În: Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală. Materialele conferinței științifico-teoretice internaționale din 22-23 septembrie 2004 (mun. Bălți). Chișinău, 2004, p. 1083-1085.
88. Arseni Al. Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova. Chișinău, 2000, 214 p.
89. Armeanic A. Jurisdicția constituțională – remediul național al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 154-157.
90. Pușcaș V. Curtea Constituțională unicul subiect de interpretare oficială a Constituției. În: Justiția constituțională în Republica Moldova, 2010, nr. 3.
91. Smochină A. Tendințe actuale în evoluția jurisdicției constituționale moldovenești. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 154-157.
92. Susarenco Gh., Popa V. Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova. Chișinău: Prut Internațional, 2004.
93. Zaporozjan V. Accesul direct al persoanei la justiția constituțională (practica Germaniei). În: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 4.
94. Zaporozjan V. Plîngerea constituțională și excepția de neconstituționalitate în aspect comparativ. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 142-147.
95. Кисеев Н. Конституционная юрисдикция в Республике Молдова: размышления и практические рекомендации. В: Reintegrarea Moldovei: soluții și modele. Chișinău: TISH, 2005, p. 170-185.
96. Пулбере Д. Воздействие конституционной юрисдикции на общество. В: Influential Constitutional Justice: its influence on society and on developing a global human rights jurisprudence, World Conference on Constitutional Justice Cape Town, 23-24 January 2009. [электронный ресурс] http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/MDA_Pulbere_RUS.pdf.
97. Bațalai I. Jurisdicția constituțională – modalitate supremă a controlului constituțional într-un stat de drept. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2011, 29 p.
98. Creangă L. Căile de asigurare a constituționalității în Republica Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2012, 37 p.

CONSOLIDAREA INSTITUȚIEI ȘEFULUI STATULUI

Boris SLIPENSKI,

doctor în drept, șeful Departamentului Drept, Universitatea PERSPECTIVA-INT

Irina IACUB,

doctor în drept, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

RÉSUMÉ

Dans les conditions actuelles, quand il est nécessaire de réviser la Constitution, une attention particulière devrait être accordée au l'institution de président. Dans ce papier, nous proposons de renforcer sa capacité en tant que garant de la Constitution et de la stabilité dans la société par réglementer: la fonction d'assurer le respecter de la Constitution et le bon fonctionnement de toutes les autorités publiques de l'État, l'obligation de suspendre dans l'exercice de ses fonctions l'affiliation du parti politique, le droit d'engager une révision constitutionnelle et initier référendum constitutionnel et renforcer le fonction représentant du chef de l'Etat à travers son élection directe par le peuple.

Mots-clés: chef de l'Etat, président, constitution, fonction de représentation, la fonction de garant, la fonction de médiation.

REZUMAT

În condițiile actuale, când se impune necesitatea revizuirii Constituției, o atenție deosebită trebuie acordată instituției șefului statului. În prezentul articol, venim cu propunerea de a consolida calitatea acestuia de garant al constituției și stabilității în societate prin: consacrarea funcției de veghere a respectării constituției și a bunei funcționări a tuturor autorităților publice din stat; reglementarea dreptului de a iniția revizuirea constituției și a iniția referendumul constituțional; obligarea președintelui republicii ca pe durata exercitării atribuțiilor sale să-și suspende calitatea de membru al partidului politic; consolidarea funcției reprezentative a șefului de stat prin alegerea directă a acestuia de către popor.

Cuvinte-cheie: șeful statului, președinte, constituție, funcția reprezentativă, funcția de garant, funcția de mediere.

Introducere. Luînd în considerație intenția tot mai pronunțată a factorilor de decizie de a revizui Constituția Republicii Moldova și dat fiind faptul că Legea Fundamentală necesită unele amendamente de mare importanță, considerăm că comunitatea științifică, actualmente, trebuie să manifeste un interes activ față de acest proces, venind cu studii complexe și argumentate, pentru a contribui astfel la o revizuire constituțională fundamentată științific.

Apreciind în mod deosebit oportunitatea unui asemenea demers, în prezentul studiu intenționăm să expunem unele momente importante ce necesită a fi luate în considerație, care vizează instituția șefului statului, în special funcțiile exercitate de către acesta.

Materiale utilizate. Suportul bibliografic al cercetării este constituit din legislația națională, în special, Constituția Republicii Moldova, constituțiile unor state străine, precum și studiile realiza-

te de către cercetători autohtoni și români.

Discuții și rezultate obținute.

Actualmente, potrivit unei axiome a dreptului public, devenită aproape dogmă, statul nu poate fi conceput fără un șef, oricît de simbolic ar fi rolul acestuia în unele sisteme politice [11, p. 282].

Pe parcursul istoriei sale, instituția șefului de stat a cunoscut o concentrare a multor prerogative de putere în persoana sa – executive, legislative și chiar judecătorești. În sistemele contemporane de organizare, însă, se produce o riguroasă delimitare a atribuțiilor sale față de celelalte autorități publice. Respectiv, constituțiile moderne circumscriu rolul și atribuțiile șefului statului, în principal, la: reprezentarea statului, semnarea tratatelor, aprobarea unor acte normative emise de unele autorități ale statului, semnarea legilor în vederea publicării, prezidarea ședințelor unor autorități ale statului, acordarea unor calități și

titluri, numiri în funcții superioare, instituirea stării de asediu sau de urgență, primirea scrisorilor de acreditare etc. [16, p. 101].

În literatura de specialitate nu există unanimitate în ceea ce privește identificarea funcțiilor șefului de stat, cu toate acestea, cea mai relevantă este considerată a fi următoarea clasificare: funcția de reprezentare, funcția de garant și funcția de mediere [8, p. 207; 1, p. 14].

Referitor la *funcția de reprezentare*, cercetătorii susțin că aceasta este proprie președintelui în calitatea sa de șef de stat [11, p. 290]. Cu toate că esența acestei funcții derivă în mare parte din forma de alegere a șefului de stat (direct, de către popor), în cazul Republicii Moldova (în care, după cum se știe, acesta este ales de către parlament) nu putem nega prezența unei asemenea funcții în competența președintelui.

Potrivit cercetătorilor [6, p. 512], funcția de reprezentare a șef-

fului de stat se exprimă prin câteva atribuții stabilite de Constituția Republicii Moldova [3], și anume: pe plan extern – de a încheia, în numele statului, tratatele internaționale negociate de Guvern, de a acredita și a rechema reprezentanții diplomatici, de a aproba înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice (art. 86). Pe plan intern, printre altele, șeful de stat, tradițional, conferă decorații și titluri de onoare, acordă cele mai înalte grade militare, numește în anumite funcții publice, acordă grațierea individuală etc. (art. 88).

În ceea ce privește *funcția de garant* al șefului de stat, aceasta este o funcție foarte delicată și complexă, reglementată frecvent în constituțiile statelor lumii.

Astfel, art. 5 din Constituția Republicii Franceze prevede că: „Președintele Republicii veghează la respectarea Constituției. Prin arbitrajul său, asigură funcționarea autorităților publice, conform reglementărilor, precum și continuitatea statului. El este garantul independenței naționale, al integrității teritoriale și al respectării tratatelor” [2].

În Portugalia (art. 120 din Constituție [18]), președintele reprezintă Republica Portugheză, asigură independența națională, unitatea statului și funcționarea normală a instituțiilor democratice, fiind comandant suprem al forțelor armate.

Constituția Croației, în art. 94, stipulează că [19]: „Președintele Republicii reprezintă Republica în interiorul țării și după hotarele ei, veghează la respectarea Constituției, asigură existența și unitatea Republicii, activitatea normală a organelor puterii de stat.”

O reglementare similară se conține și în art. 80 din Constitu-

ția României, care prevede: „(1) Președintele României reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării. (2) Președintele României veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice” [4].

Constituția Republicii Moldova reglementează în acest sens (art. 77 alin. 2): „Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării”. Comparativ cu Constituția României, Constituția Republicii Moldova consfințește și calitatea șefului statului de garant al suveranității țării, fapt ce, în viziunea cercetătorilor, sporește considerabil rolul acestei instituții în organizarea și conducerea statului [6, p. 512].

Din exemplele enunțate putem constata că șefului statului îi sînt recunoscute două funcții distincte: *funcția de garant al suveranității naționale și independenței și funcția de garant al Constituției*. Aceste două funcții nu pot fi confundate, deoarece sînt clar delimitate, în primul caz, la dispoziția șefului statului sînt puse serioase atribuții, cum ar fi comandant suprem al forțelor armate, iar în al doilea caz – doar dreptul de a sesiza Curtea Constituțională [13, p. 91].

Funcția șefului de stat de garant al suveranității naționale și independenței, potrivit cercetătorilor, derivă din calitatea președintelui de șef al executivului alături de prim-ministru. De aici rezultă și responsabilitatea mare pe care o are șeful de stat în ocrotirea valorilor fundamentale ale statului: independența, unitatea, integritatea statului, suveranitatea [5, p. 751-752]. Această trăsătură fundamentează și

unele atribuții ale președintelui în domeniul apărării, al politicii externe ori în ceea ce privește luarea unor măsuri excepționale. În considerarea exercitării acestor atribuții, președintele: a) este comandantul suprem al forțelor armate; b) poate declara mobilizarea parțială sau generală; c) în caz de agresiune armată împotriva țării, ia măsuri de respingere a agresiunii (art. 87 din Constituție).

În același timp, trebuie să precizăm că nu doar președintele este garantul independenței, suveranității, unității și integrității teritoriale a țării, ci și toate celelalte autorități publice ale statului.

Referitor la funcția șefului de stat de garant al constituției, considerăm necesar inițial de a trasa distincția dintre noțiunea de „garant al constituției” și cea de „veghere a respectării constituției”. Calitatea de garant ne spune că președinții trebuie să fie investiți cu atribuții foarte mari în cazul în care se încalcă constituția, altfel spus, identice cu cele ale Curții Constituționale, sau poate și mai mari. În realitate însă nu este așa, deoarece în statele nominalizate de noi există Curți Constituționale, iar președinții sînt subiecți cu dreptul de a sesiza Curțile. Nu este multă claritate și în dispozițiile care stabilesc că președinții veghează numai la respectarea constituțiilor, deoarece nu există atribuții concrete care s-ar referi la o veghere ce l-ar transforma într-un gardian al constituției [13, p. 91].

La acest subiect, Genoveva Vrabie consideră ca a veghea respectarea constituției înseamnă a contribui la înfăptuirea unei funcții ce se realizează prin colaborarea autorităților și, în același timp, prin puterea de control reciproc [17, p. 276]. Ion Deleanu în acest sens precizează că funcția de veghere a

respectării constituției se limitează la: sesizarea Curții Constituționale; mesajele pe care le adresează parlamentului; numirea în funcție a judecătorilor [7, p. 209].

În viziunea altor cercetători, vegherea la respectarea constituției nu înseamnă că președintele este și garantul supremației constituției, deoarece acest rol îi revine în exclusivitate Curții Constituționale. Astfel că la respectarea legii supreme nu veghează doar președintele, ci toate autoritățile statului, potrivit competențelor lor [5, p. 755].

La rîndul său, Cristian Ionescu menționează că constituția nu folosește termenul de ”control prezidențial”. Rezultă, așadar, că Președintele României nu are competența de a exercita un control de constituționalitate a activității sociale. Numai dacă, exercitîndu-și prerogativele, constată un caz de încălcare a constituției, președintele are dreptul de a sesiza autoritățile publice competente [10, p. 406].

Ne raliem și noi acestei opinii, considerînd ca șeful statului, în calitatea lui de garant al suveranității naționale și independenței, nu poate să nu îndeplinească și funcția de garant sau de veghere a respectării constituției prin mijloacele specifice pe care i le pune la dispoziție legea, grație faptului că în cazul unei amenințări a suveranității ce provine din interiorul țării, se va consemna inevitabil o încălcare a prevederilor constituționale [13, p. 91].

În acest caz, șeful statului nu trebuie să aștepte pasiv derularea evenimentelor, ca apoi să facă uz de mecanismele care îi sînt puse la dispoziție, ci trebuie să sesizeze organele respective privind înlăturarea și neadmiterea încălcării normelor constituționale. De aici pornește și asigurarea bunei func-

ționării a autorităților publice din stat sau, altfel spus, funcția de mediere. Prin *mediere* trebuie să înțelegem că șeful statului nu apare ca un arbitru în eventualele conflicte, ci prin autoritatea sa ia măsurile necesare ca toate autoritățile publice, fără ca acestea să se subordoneze, să funcționeze normal, adică să fie asigurate cu un cadru legislativ adecvat, competență suficientă pentru a-și putea îndeplini sarcinile, precum și asigurare financiară, materială și de alt gen. Bineînțeles că, în cazul apariției unor conflicte între autoritățile care sînt antrenate în exercitarea puterii de stat, șeful statului poate să exercite și funcția de arbitru.

Remarcăm că Constituția Republicii Moldova nu prevede pentru președinte *expressis verbis* obligațiunea de a garanta respectarea constituției, dar aceasta reiese atît din jurămîntul pe care îl depune la investire („Jur să respect Constituția și legile țării, să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale omului...” – art. 79 alin. 2), cît și din prerogativele prevăzute de constituție. Prin urmare, asigurarea respectării constituției de către președinte este posibilă numai prin exercitarea unor atribuții concrete precizate de constituție [9, p. 67].

Totodată, considerăm că chiar dacă Președintele Republicii Moldova este expres împuternicit prin constituție de a garanta supremația legii fundamentale, aceasta nu este suficient. Asigurarea reală de către președinte a respectării constituției este posibilă, așa cum am menționat mai sus, numai prin exercitarea unor atribuții concrete, stabilite prin constituție în exercitarea funcțiilor sale. De altfel, Constituția Republicii Moldova atribuie președintelui țării misiuni și obligații care contribuie la defi-

nirea rolului pe care îl realizează șeful statului la nivelul societății organizate în stat. Semnificația principiilor privind respectarea constituției se desprinde și poate fi înțeleasă doar din lumina dispozițiilor constituționale, în care sînt înscrise atribuțiile președintelui.

În acest sens, iată cîteva mecanisme ce îi permit șefului statului să contribuie la garantarea supremației constituției [13, p. 93]:

1. Esențial pentru înțelegerea acestui rol este art. 77 alin. 2 din Constituția țării, care prevede că Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. În scopul exercitării funcției de garant, Președintele Republicii este înzestrat cu anumite atribuții în domeniul apărării.

2. Președintele Republicii contribuie la garantarea supremației Constituției prin funcția de control. Aceasta se realizează prin următoarele atribuții:

- poate cere Parlamentului, doar o singură dată, reexaminarea legii pentru orice motive ce fac legea în ansamblu sau o parte a ei a fi inacceptabilă;

- dreptul de a sesiza Curtea Constituțională (art. 25 din Legea Republicii Moldova cu privire la Curtea Constituțională [12]);

- dreptul de a suspenda actele guvernului ce contravin legislației pînă la adoptarea hotărîrii definitive a Curții Constituționale (art. 88, lit. i) din Constituție).

3. Dreptul de a dizolva Parlamentul (art. 85 din Constituție) în cazul imposibilității formării Guvernului; în cazul blocării timp de trei luni a procedurii de adoptare a legilor; în cazul imposibilității alegerii Președintelui Republicii.

4. Dreptul de a cere poporului să-și exprime, prin referendum,

voința asupra problemelor de interes național (art. 88 lit. f) din Constituție). Această prerogativă cuprinde doar dreptul de a iniția referendumuri legislative și consultative, deoarece, reieșind din dispozițiile art. 141 alin. (1) din Constituție, Președintele nu este abilitat cu dreptul de a iniția revizuirea Constituției, deci nu poate iniția nici desfășurarea referendumului republican constituțional, ceea ce considerăm a fi un lucru absolut incorect [13, p. 93]. Or, în exercitarea funcției de garant, care presupune și garantarea respectării Constituției și asigurarea bunei funcționări a autorităților publice, Președintele ar trebui, în opinia noastră, să aibă posibilitatea de a iniția revizuirea Constituției, inclusiv prin referendum.

Vegherea la buna respectare a constituției de către președintele țării se exprimă și prin dreptul de a numi guvernul (art. 98 din Constituția Republicii Moldova), dreptul de a adresa mesaje parlamentului (art. 84), atribuțiile din domeniul politicii externe (art. 86), precum și alte atribuții privind competența de a numi în funcții și de a acorda distincții, medalii (art. 88) etc. [15, p. 601-602; 14, p. 57-58].

Analiza atribuțiilor Președintelui Republicii Moldova în lumina prevederilor constituționale denotă faptul că el posedă suficiente pîrghii pentru a apăra Constituția țării și a media între puterile statului.

În legătură cu aceasta se impune a fi abordată o problemă. Ne referim la situația în care șeful statului este și șeful unui anumit partid politic. Compatibilitatea funcției de șef al statului cu cea de membru de partid, caracteristică Republicii Moldova, a fost destul de mult criticată în literatura de specialitate, fiind aduse o serie de argumente

pentru interzicerea ei, printre care menționăm [1, p. 15]:

- realizarea de către șeful de stat a funcției de reprezentant, garant și mediator vizează întregul stat, întreaga societate, și nu doar o parte a ei, a membrilor de partid etc.;

- păstrîndu-și calitatea de membru de partid, președintele republicii este direct influențat de partid, înclină să încalce prevederile constituționale, fiind posibilă o ușoară trecere la dictatura de partid, lucru demonstrat de practica comunistă și cea fascistă;

- păstrarea calității de membru (lider) de partid duce în mod flagrant la încălcarea art. 6 din Constituția Republicii Moldova și la instaurarea în mod tacit a ideologiei partidului de guvernămînt în „ideologie oficială a statului” etc.

Prin urmare, situația în care președintele ocupă concomitent și funcția de președinte al unui partid se consideră a fi neconformă standardelor administrative europene, avînd în vedere atribuțiile importante pe care le are șeful statului în raport cu puterea judecătorească [21, p. 10].

În același timp, cercetătorii expun și unele idei sceptice privitor la această incompatibilitate de natură politică, considerînd-o ca fiind pur formală, întrucît este imposibil ca, părăsind partidul care l-a propulsat la conducere, președintele să devină total independent de ideologia și influența acestuia [17, p. 225]. În acest sens, T. Drăganu afirmă că dispoziția constituțională respectivă „a fost și este să rămîină *literă moartă*, pentru că președintele republicii va fi, în continuare, îndrumătorul nevăzut al partidului din care provine” [20, p. 234].

Cu mult mai optimist este A. Arseni, în viziunea căruia cele menționate conțin doar o parte de

adevăr, dat fiind că se face o confuzie. Problema trebuie pusă în direcția ca șeful statului să realizeze funcțiile în strictă concordanță cu prevederile constituționale, și nu cu dispozițiile partidului care l-a promovat. Respectiv, nefiind membru de partid, președintele va fi sub controlul tuturor partidelor, va fi chemat să fie nepărtinitor, adică să asigure pluralismul politic [1, p. 15-16]. Așadar, scopul incompatibilităților nu este pur și simplu acela de a releva situația contradictorie a unor funcții, ci de a garanta independența și probitatea președintelui în exercitarea funcției.

În același timp, cercetătorii sînt de părere că, fiind în afara oricărui partid politic, președintele își poate exercita mai pregnant funcția de mediere, avînd astfel posibilitatea de a interveni pentru a încerca să atenueze divergențele dintre partide cu privire la unele probleme majore de interes național [9, p. 69].

În lumina celor expuse mai sus, se consideră că compatibilitatea în discuție ar putea avea consecințe mai „atenuante” în ceea ce privește conotația politică a actului de conducere, dacă președintele republicii ar fi ales în baza sufragiului universal, deoarece devine posibil ca el să reprezinte un alt partid decît cel reprezentat de parlament. În același timp, e destul de real pericolul ca o asemenea situație să genereze diferite coliziuni și confruntări politice în procesul de conducere a statului, care ar putea scade eficiența și echilibrul necesar unei asemenea activități. Prin urmare, soluția cea mai potrivită ar fi incompatibilitatea funcției de șef al statului cu calitatea de membru de partid, deoarece numai într-o asemenea postură președintele ar putea să-și exercite obiectiv și eficient funcția de reprezentare, pe

cea de garant și, cu atât mai mult, pe cea de mediere [6, p. 517].

Concluzii. Considerăm necesară fixarea în art. 81 al Constituției Republicii Moldova „Incompatibilități și imunități” a dispoziției care ar obliga Președintele Republicii, pe durata exercitării atribuțiilor sale, să-și suspende calitatea de membru al partidului politic. Această prevedere, în opinia noastră, ar contribui la ridicarea rolului și semnificației președintelui în garantarea respectării constituției și a supremației acesteia, precum și asigurarea echilibrului dintre puterile și autoritățile statului.

Așadar, cu ocazia revizuirii Constituției Republicii Moldova, considerăm necesară introducerea unor importante amendamente la instituția șefului statului, precum:

- consacrară funcției de veghere a respectării constituției și a bunei funcționări a tuturor autorităților publice din stat;

- reglementarea dreptului de a iniția revizuirea constituției și a iniția referendumul constituțional;

- obligarea președintelui republicii ca, pe durata exercitării atribuțiilor sale, să-și suspende calitatea de membru al partidului politic;

- consolidarea funcției reprezentative a șefului de stat prin alegerea directă a acestuia de către popor.

Referințe bibliografice

1. Arseni A. Șeful de Stat – garanții de realizare a mandatului: concept teoretico-practic. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 3.

2. Constituția Republicii Franceze din 4 octombrie 1958 [sursă electronică] http://constitution.files.wordpress.com/2013/02/constitution_roumain.pdf.

3. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 18.08.1994.

4. Constituția României din 21 noiembrie 1991. În: Monitorul Oficial al României, 21.11.1991, nr. 233. Republicată în Monitorul Oficial, 31.10.2003, nr. 767.

5. Constituția României: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2008.

6. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Monografie. Ediția a II-a. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2011.

7. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice contemporane. București, 1991.

8. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993.

9. Hlipcă P. Președintele Republicii Moldova – mediator între organele puterii de stat. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 6.

10. Ionescu C. Instituții politice și drept constituțional. București: Editura Juridică, 2004.

11. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. I, ediția a III-a. București: Editura All Beck, 2001.

12. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317-XIII din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.02.1995, nr. 8.

13. Slipenski B. Influența formei de guvernare asupra dezvoltării instituției Șefului statului. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2006.

14. Slipenski B. Șeful statului în calitate de garant al Constituției. În: Legea și Viața, 2006, nr. 3.

15. Slipenski B., Rusu I., Costachi Gh. Șeful statului în calitate de garant al Constituției. În: „Probleme actuale ale științelor socioumane în condițiile integrării europene”. Materialele Conferinței teoretico-științifice internaționale (28 ianuarie 2006). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.

16. Tofan D. A. Drept administrativ. Vol. I. București: Editura All Beck, 2003.

17. Vrabie G. Organizarea politico-etatică a României. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Iași: Cugetarea, 1999.

18. Конституция Португальской Республики, от 2 апреля 1976 года [электронный ресурс] http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm.

19. Конституция Республики Хорватии, принятая парламентом Хорватии 22 декабря 1990 года. [электронный ресурс] <http://mspa7520.ru/konstituciya-respubliki-horvatiya>.

20. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Vol. II. Cluj Napoca, 2000.

21. Osoianu I. Prioritățile reformei administrației publice în perspectiva elaborării Strategiei de integrare europeană și a Planului de acțiuni Republica Moldova – UE. Institutul de Politici Publice. Chișinău, 2004.

MODALITĂȚI DE DOBÂNDIRE A CETĂȚENIEI ÎN CONTEXTUL CETĂȚENIEI EUROPENE

Ștefan BELECCIU,
conferențiar universitar, doctor, Academia „Ștefan cel Mare”
Raluca ROTARU,
lector universitar, Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea „Spiru Haret”, Constanța, România

SUMMARY

The article addresses general issues related to acquiring and reacquiring European citizenship through the Community regulatory framework. Lately, concept of European citizenship made a huge leap. It started half a century ago as a utopia and converted to something really important due to the pragmatic approach of European states, the integration and generalization of procedure aspects. European citizenship is a link between citizens of EU Member States and the Union as a whole, in order to facilitate the identification of EU citizens Community development of public opinion and formation of a European identity.

Keywords: European citizenship, *jus sanguinis*, *jus soli/loci*, acquiring and reacquiring citizenship, European Union.

REZUMAT

În articol sînt abordate aspectele generale ce țin de dobîndirea și redobîndirea cetățeniei, prin prisma cadrului normativ comunitar ce reglementează cetățenia europeană. În ultima perioadă, cetățenia europeană a efectuat un salt enorm. A debutat cu jumătate de secol în urmă ca concept utopic și s-a transformat în ceva concret datorită abordării pragmatice din partea statelor europene, gradului de integrare și generalizării aspectelor de procedură. Cetățenia europeană constituie o legătură între cetățenii statelor-membre ale UE și Uniune ca un întreg, cu scopul facilitării procesului de identificare a cetățenilor UE, dezvoltării unei opinii publice comunitare și formării unei identități europene integrate.

Cuvinte-cheie: cetățenie europeană, *jus sanguinis*, *jus soli/loci*, dobîndirea și redobîndirea cetățeniei, Uniunea Europeană.

Introducere. Cetățenia se dobîndește de drept atunci cînd, prin simpla producere a unui anumit fapt material juridic, fără să mai fie necesară manifestarea de voință a vreunui organ de stat, intervenită pe baza solicitării celui interesat, acesta devine în temeiul legii cetățean al statului. În mod simplist, dobîndirea cetățeniei în baza unor efecte de drept urmărește dobîndirea cetățeniei prin naștere.

Reglementarea dobîndirii de drept a cetățeniei se orientează în dreptul comparat în jurul a două sisteme principale, care uneori sînt combinate într-o măsură mai mare sau mai mică. Un prim sistem este cel care pornește de la ideea că, prin însuși faptul nașterii, copilul dobîndește cetățenia părinților săi. Astfel, în acest sistem este decisivă legătura de sînge (*jus sanguinis*). În acest caz, simpla dovadă că părinții sau unul dintre părinți are o anumită cetățenie este suficientă pentru ca, la rîndul său, copi-

lul să o dobîndească, fără a fi necesar să se emită un act juridic în acest sens de către vreun organ de stat. Prof. T. Drăganu îl consideră sistemul cel mai „logic”, deoarece în general se presupune că un copil este legat atît prin sentimente, cît și prin interese de statul căruia îi aparțin părinții săi [1, p. 136].

În conformitate cu al doilea sistem, cetățenia copilului va fi cea a teritoriului statului în care s-a născut, chiar dacă părinții au o altă cetățenie. Astfel, ceea ce este decisiv în acest sistem nu este cetățenia părinților sau a unuia dintre ei, ci teritoriul unde s-a născut copilul (*jus soli*, sau *jus loci*). Ultimul sistem ar avea careva carențe, întrucît atunci cînd părinții nu au cetățenia statului unde s-a născut copilul, este puțin probabil ca acesta să dorească cu adevărat să rămînă cetățean al statului respectiv, el fiind atașat prin familia lui unui alt stat, cu alte valori și realități. De exemplu, sistemul „dreptului solului” este aplicat

sub rezerva îndeplinirii anumitor condiții în Marea Britanie și SUA pentru copiii străinilor născuți pe teritoriul lor. Pentru copiii născuți fie în țară, fie în străinătate, din cetățeni ai acestor state, se aplică sistemul „dreptului sîngelui” [1, p. 136].

În literatura juridică din România [2, p. 20-22; 1, p. 135; 3, p. 124] și din Republica Moldova [4, p. 18; 5, p. 224-225], modalitățile de dobîndire a cetățeniei prevăzute de lege pot fi grupate în două categorii principale:

- modalități de dobîndire de drept;
- modalități de dobîndire prin efectul unui act juridic individual de acordare a cetățeniei, emis de organul de stat competent, la sesiunea celui interesat.

După cum o arată numele, redobîndirea cetățeniei implică un statut inițial de cetățean, care este pierdut și apoi este recăpătat, fiind condiționat nu numai de actul de voință al statului, ci și de ce-

reera, liber consimțită, a fostului cetățean. Redobândirea cetățeniei, în majoritatea statelor europene, inclusiv în Republica Moldova și România, nu face distincție dacă persoana solicitantului se află pe teritoriul statului sau într-o țară străină.

De regulă, statele europene nu fac distincții în cadrul procedurii de redobândire pentru diferite categorii de solicitanți, în funcție de criteriul pierderii cetățeniei – pentru majoritatea legiuitorilor naționali nu contează din ce motive și în ce împrejurări solicitantii și-au pierdut cetățenia. În anumite legislații naționale sînt stipulate reglementări diferențiate doar pentru persoanele cu deficiențe fizice ori psihice, precum și pentru persoanele de vîrstă înaintată – cum ar fi scutirea de anumite etape ale procedurii de încetățenire, scutirea de anumite verificări sau teste (cu privire la cunoașterea limbii statului, la cunoașterea tradițiilor cultural-istorice, cu privire la integrarea socială etc.).

Ceea ce contează cu adevărat pentru legiuitor, și acest fapt este reflectat în reglementările juridice naționale, este buna credință a solicitantului – el trebuie să fie demn de cetățenia statului. Acest concept, *buna credință*, este foarte larg și presupune mai multe aspecte:

- persoana care anterior a fost cetățean al statului a dobîndit cetățenia respectînd norma de drept și urmînd procedura legală, cu prezentarea datelor și informațiilor adevărate, cu prezentarea actelor solicitate etc.;

- persoana nu a comis vreo infracțiune (nici în țara de origine și nici în statul a cărui cetățenie este solicitată); acest aspect este reglementat diferit – în anumite state el nu trebuie să figureze în evidențele poliției, în altele – să nu aibă cazier judiciar, în altele – să nu fi săvîrșit cu intenție vreo faptă penală pentru care este stabilită pedeapsa închisorii mai mare de 1 an

etc.; sau se regăesc sistematizate toate aceste reglementări, precum o face art. 20 din Legea nr. 1024 din 2.06.2000 privind cetățenia Republicii Moldova – solicitantul cetățeniei să nu fi:

- a) săvîrșit crime internaționale, militare sau crime împotriva umanității;

- b) fost implicată în activitate teroristă;

- c) fost condamnată la privațiune de libertate pentru infracțiuni premeditate și are antecedente penale sau la momentul examinării cererii se află sub urmărire penală;

- d) desfășurat activitate care periclitează securitatea statului, ordinea publică, sănătatea și moralitatea populației.

Reieșind din actualitatea temei investigate, din faptul că lucrarea de față reprezintă un studiu de drept constituțional comparat, scopul articolului este de a efectua un studiu al dobîndirii și redobîndirii cetățeniei în statele europene cu sisteme de drept romano-germanice, începînd cu natura juridică și principiile aplicate și pînă la elementele concrete de procedură.

Materiale și metode aplicate.

Tema investigațiilor științifice are un caracter multiaspectual, cu conotații interdisciplinare – din sfera de cercetare a dreptului constituțional, dreptului constituțional comparat, sociologiei și politologiei, ceea ce a determinat folosirea lucrărilor savanților din Republica Moldova (Alexandru Arsene, Ion Guceac, Teodor Cîrnaț, Gheorghe Costachi), din România (Constantin Iordachi, Ștefan Leonescu, Tudor Drăganu, Cezar Bârzea, Barbu B. Berceanu ș.a.), din Rusia (V. E. Cirkin, R. V. Enghibarean ș.a.) și din Occident (Dominique Schnapper, Christian Bachelier, Jack M. Barbalet, Thomas Humphrey Marchall etc.).

În procesul studiului au fost aplicate următoarele metode:

- metoda analizei istorice, folosită pentru cercetarea originii și

evoluției instituției cetățeniei, singura capabilă să ne furnizeze elementele de interconexiune dintre trecut, prezent și viitor;

- metoda cercetării instituționale, care ne-a permis să efectuăm o analiză a instituției cetățeniei prin prisma naturii juridice a acesteia în legislația Republicii Moldova și a României, principiile aplicabile, caracteristicile generale și cele distincte etc.

- metoda analizei comparative a fost folosită pe larg reieșind din domeniul propus pentru investigație; pentru a furniza date care se află în aria dreptului comparat, în aria politicii comparate, deoarece întreaga abordare a tematicii corespunde dreptului constituțional comparat. Metoda comparației este singura modalitate de a aborda legislația statelor cu sisteme de drept romano-germanice în materie de dobîndire și redobîndire a cetățeniei, precum și regulile generale și normele speciale ale procedurilor de încetățenire în cadrul acestora. Metoda ne-a facilitat înțelegerea fenomenelor care apar în aceste state și ne-a ghidat în analize teoretice complete cu finalitate demonstrată în practică.

- metoda analizei sistemice, indispensabilă pentru cercetarea legislației, procedurilor și cazurilor concrete de redobîndire a cetățeniei, care ne îndreaptă atenția nu doar asupra temei de investigație, ci și asupra întregii instituții a cetățeniei.

Rezultate obținute și discuții.

Fiecare stat al lumii „se raportează” [6, p. 163] la instituția cetățeniei, adică reglementează prioritar și autoritar acest domeniu. Practicile și principiile consacrate, utilizate și aplicate în practică, variază de la o țară la alta, dar în mod constat acestea au influențat și influențează viața politică, istoria formării și dezvoltarea statului respectiv și națiunii respective. Tot ceea ce dă o realitate concretă cetățeniei a rămas și rămîne, deocamdată, la ni-

vel național. Fiecare stat și națiune europeană este atașată, precum este și firesc, la instituțiile politice care îi organizează viața social-politică.

În viziunea lui Cezar Bârzea, cetățenia este unul dintre acele concepte care suferă de pe urma propriei popularități [7, p. 15]. Ca și alți termeni-cheie din științele sociale și politice (societatea civilă, guvernarea, capitalul social), cuvântul *cetățenie* pare accesibil și clar tocmai pentru că este folosit de toată lumea și în orice împrejurare. Simpla sa rezonanță „civică” și referința implicită la relația stat – cetățeni par satisfăcătoare pentru a asigura un consens terminologic minim.

Cu toate acestea, în literatura juridică întâlnim mult mai multe opinii și discordanțe decît s-ar părea la prima examinare. Iată, spre exemplificare, cîteva definiții semnate de autori celebri în domeniul nostru de referință.

T. H. Marshall scria că „cetățenia este statutul acordat tuturor celor care sînt membri efectivi ai comunității. Cei care beneficiază de acest statut sînt egali în ce privește respectarea drepturilor și a obligațiilor corelative. Cetățenia presupune un sens direct al apartenenței la comunitate, bazat pe loialitatea față de civilizația pe care o împărtășesc în comun. Este loialitatea unor persoane libere, dotate cu drepturi și protejate de o legislație comună” [8, p. 21].

Kymlicka și Norman susțin că „cetățenia nu este doar un statut, definit de un șir de drepturi și responsabilități. Ea este de asemenea o identitate, expresia apartenenței la o comunitate politică” [9, p. 283].

Construirea Europei unite ridică un anumit număr de probleme politice, care pot fi rezumate în următoarele aspecte: practicile cetățeniei nu sînt exercitate întotdeauna în cadrul național, însă instituțiile cetățeniei au fost dintotdeauna naționale. Și atunci, în ce condiții

practicile democratice s-ar putea exercita la nivel european și cum ar putea Europa să nu reprezinte o simplă piață, ci să păstreze și să manifeste o adevărată voință politică? Trebuie să existe un loc pentru exprimarea democratică, un loc al deciziei pur politice, unde să se decidă repartizarea resurselor, unde să se hotărască apărarea (la nevoie) a colectivității și a valorilor ei [6, p. 162].

O cetățenie europeană adevărată și funcțională presupune construirea și consolidarea spațiului public european, adică a spațiului în care membrii națiunilor europene să se recunoască în calitate de cetățeni. Au fost destule păreri eurosceptice, care susțineau că cetățenia europeană este aproape o utopie. Că cetățenii UE niciodată nu vor considera legitimi guvernanții aleși la nivel comunitar și nu vor accepta deciziile acestora. Că dezbaterile, interesele și instituțiile statelor europene sînt atît de diferite, încît nu vor reuși să se pună de acord cu instituția cetățeniei europene, care ar trebui să reprezinte un numitor comun al vieții social-politice. Că nu vor exista timpuri cînd alegătorii francezi vor vota alături de italieni, spanioli sau germani, nu doar în funcție de apartenența lor națională, ci și datorită apropierea lor politice, deoarece împărtășesc aceleași aspirații sociale și valori morale.

Cu mai bine de un deceniu în urmă, prof. Schnapper și Bachelier se întrebau dacă nu ar trebui ca însăși Europa să gîndească o nouă organizare politică și dacă nu este deja implicată într-un proces amplu de reorganizare. În cadrul acestui proces de reformă, respectivii autori vedeau necesitatea elaborării unei noi concepții cu privire la cetățenie – *cetățenia europeană* [6, p. 164].

Consacrată prin articolul 17 din Tratatul Comunității Europene (CE), cetățenia europeană este prima pîrghie a formării identității

europene. Cetățenia europeană se deosebește de cetățenia statelor-membre, pe care o completează, prin faptul că drepturile pe care le conferă cetățenilor nu sînt însoțite de îndatoriri [10]. Articolul 17 din Tratatul de instituire a CE (fostul articol 8) prevede că este cetățean al Uniunii Europene orice persoană care are naționalitatea unuia dintre statele-membre, conform legilor în vigoare în statul respectiv. Cetățenia Uniunii Europene nu înlocuiește însă cetățenia națională, ci vine în completarea cetățeniei naționale, făcînd posibilă exercitarea unora dintre drepturile cetățeanului Uniunii pe teritoriul statului-membru în care locuiește (și nu numai în țara din care vine, așa cum se întîmpla înainte).

Cetățenia europeană are la bază principiile comune ale Statelor-Membre: principiul libertății, principiul democrației, principiul respectării drepturilor omului și al libertăților fundamentale [11], principiul statului de drept și principiul general al nediscriminării (egalității), incluse în Tratatul de la Amsterdam [12]. Uniunea Europeană poate combate orice formă de discriminare, indiferent că este pe bază de sex, rasă, origine etnică, religie, dizabilități, vîrstă sau orientare sexuală. Acțiunile sînt întreprinse de către Consiliul de Miniștri (fără să prejudicieze celelalte dispoziții ale Tratatului și în limita puterilor care îi sînt conferite), prin decizii adoptate în unanimitate pe baza unei propuneri a Comisiei și după consultarea Parlamentului European.

Articolul 22, paragraful al doilea din Tratatul CE și articolul 48 din Tratatul UE oferă perspective pentru dezvoltarea progresivă a cetățeniei Uniunii Europene și ameliorarea statutului juridic, pe plan european, al cetățenilor Uniunii. Tratatul de la Lisabona prevede, de altfel, la articolul 8B din Tratatul privind Uniunea Europeană, un drept de inițiativă legislativă pen-

tru cetățenii Uniunii: „în număr de cel puțin 1.000.000 de resortisanți dintr-un număr semnificativ de state-membre, pot lua inițiativa și de a invita Comisia Europeană, în cadrul atribuțiilor sale, să prezinte o propunere adecvată printr-un act juridic al Uniunii privind aplicarea tratatelor, într-o chestiune considerată necesară”.

Prin art. 8–8C din Tratatul de la Lisabona [13] sînt explicate și detaliate **principiile ce trebuie să guverneze instituția cetățeniei europene**, unele dintre care au fost instituite prin tratatele anterioare:

a) Principiul *egalității și nediscriminării* – în toate activitățile sale, Uniunea respectă principiul egalității cetățenilor săi, care beneficiază de o atenție egală din partea instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor sale;

b) Principiul *subsidiarității* – este cetățean al Uniunii orice persoană care are cetățenia unui stat-membru. Cetățenia Uniunii se adaugă cetățeniei naționale și nu o înlocuiește pe aceasta [13];

c) Principiul *reprezentativității* – cetățenii sînt reprezentați direct la nivelul Uniunii, în Parlamentul European. Statele-membre sînt reprezentate în Consiliul European de șefii lor de stat sau de guvern și în Consiliu – de guvernele lor, care la rîndul lor răspund în mod democratic fie în fața parlamentelor naționale, fie în fața cetățenilor lor;

d) *Recunoașterea și respectarea drepturilor politice* – orice cetățean are dreptul de a participa la viața democratică a Uniunii. Deciziile se iau în mod cît mai deschis și la un nivel cît mai apropiat posibil de cetățean; partidele politice la nivel european contribuie la formarea conștiinței politice europene și la exprimarea voinței cetățenilor Uniunii [13];

e) *Recunoașterea dreptului la opinie și la libera exprimare a acesteia* – instituțiile acordă cetățenilor și asociațiilor reprezentati-

ve, prin mijloace corespunzătoare, posibilitatea de a-și face cunoscute opiniile și de a face schimb de opinii în mod public, în toate domeniile de acțiune ale Uniunii [13]; instituțiile Uniunii mențin un dialog deschis, transparent și constant cu asociațiile reprezentative și cu societatea civilă; în vederea asigurării coerenței și a transparenței acțiunilor Uniunii, Comisia Europeană procedează la ample consultări ale părților interesate [13].

În baza Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, cetățenii UE au următoarele drepturi:

- dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor-membre;

- dreptul de a vota și de a candida la alegerile pentru Parlamentul European și la cele municipale;

- dreptul de a fi protejat de autoritățile diplomatice și consulare ale oricărei alte țări din UE;

- dreptul de a adresa petiții Parlamentului European și de a înainta plîngerii către Ombudsmanul european.

- dreptul de contacta o instituție ori structură comunitară și de a primi o reacție oficială (un răspuns) din partea oricărei instituții ori structuri a UE în una din limbile oficiale ale UE;

- dreptul de acces, în cadrul dreptului la informație al cetățenilor UE, la documentele Parlamentului European, ale Comisiei Europene și ale Consiliului de Miniștri;

- dreptul la egalitate de acces la Serviciul civil al UE etc. [14]

Pentru moment, nu există cetățenie europeană independentă de cetățenia națională: calitatea de cetățean român, francez sau german conferă cetățenia europeană. Drepturile politice acordate, după un timp de ședere în anumite țări, străinilor veniți dintr-o altă țară-membră a Uniunii Europene nu privesc decît viața politică locală. Deși comunitatea acordă aceleași drepturi economice și sociale în

întregul spațiu comunitar, nu doar cetățenilor aparținînd națiunilor pe care le conține, ci și străinilor legal instalați pe teritoriul lor, cetățenia politică nu se deduce, deocamdată, din faptul că aceștia dețin drepturi civile și sociale [6, p. 162].

Consacrarea drepturilor și libertăților fundamentale pentru cetățenii UE ar fi insuficientă, dacă nu erau elaborate și instituite mecanisme europene de realizare în practică a acestora. Partea a III-a, Titlul II din Tratatul privind instituirea constituției europene (prescurtat – Tratatul constituțional) [15], conține o serie de prevederi (art. III-125 – art. III-128) privind modalitățile de aplicare în practică a dispozițiilor conținute în art. I-10 alin. (2), dar și dispoziții privind procedura în cazul extinderii drepturilor ce îi vizează pe cetățenii europeni (art. III-129).

Recomandările bune, acceptarea existenței și rolului ombudsmanului în sistemele de drept ale statelor europene a avut drept consecință receptarea instituției și în Tratatul comunitar. Mediatorul european este ales de către Parlamentul european și își exercită funcțiile în deplină independență, nu solicită și nu acceptă instrucțiuni din partea vreunei instituții, vreunui organ sau organism. El este abilitat să primească plîngerile din partea oricărui cetățean al Uniunii, ale oricărei persoane fizice sau juridice care are reședința sau sediul într-un stat-membru al UE.

Mediatorul european este competent să primească și plîngerile privind „administrarea defectuoasă” în activitatea instituțiilor, organelor, oficiilor sau agențiilor Uniunii, cu excepția Curții de Justiție a Uniunii Europene în exercitarea funcției sale jurisdicționale [16]. Prin „administrare defectuoasă” se înțelege situația în care un organism public nu acționează în conformitate cu o regulă sau cu un principiu ce are forță obligatorie pentru el. S-a constatat că proble-

mele curente care determină intervenția Mediatorului european sînt: întîrzierea abuzivă în îndeplinirea atribuțiilor, refuzul de a informa, abuzul de putere, discriminarea (indiferent de formă – directă, indirectă sau instigare la discriminare) ș.a.

Dreptul la o bună administrare este stipulat în art. 41 din Carta drepturilor fundamentale ale UE. Astfel, orice persoană are dreptul de a beneficia, în ce privește problemele sale, de un tratament imparțial, echitabil și într-un termen rezonabil din partea instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii. Acest drept include în principal:

- dreptul oricărei persoane de a fi ascultată înainte de luarea oricărei măsuri individuale care ar putea să îi aducă atingere;
- dreptul oricărei persoane de acces la dosarul propriu, cu respectarea intereselor legitime legate de confidențialitate și de secretul profesional sau/și comercial;
- obligația administrației de a-și motiva deciziile.

Orice persoană are dreptul la repararea de către Uniune a prejudiciilor cauzate de instituțiile sau agenții acesteia în exercitarea funcțiilor lor, în conformitate cu principiile generale comune legislațiilor statelor-membre. De asemenea, orice persoană se poate adresa în scris instituțiilor Uniunii în una din limbile tratatelor și trebuie să primească răspuns în aceeași limbă.

Pentru a defini, în mod clar, conceptul de *bună administrare* în practică, Mediatorul european a elaborat "Codul Bunei Conduite Administrative". Buna administrare din partea instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii Europene („instituțiile UE”) este benefică pentru toți cetățenii și rezidenții europeni. Aceasta este în mod deosebit importantă pentru persoanele care interacționează direct cu instituțiile UE. De la mo-

mentul aprobării sale de către Parlamentul European în 2001, Codul Bunei Conduite Administrative a devenit un instrument foarte important pentru aplicarea principiului bunei administrări. Acesta ajută cetățenii să înțeleagă și să își exercite drepturile și promovează interesul public într-o administrație europeană deschisă, eficientă și independentă.

Codul le permite cetățenilor să aștepte despre standardele administrative la care au dreptul să se aștepte în relația cu instituțiile UE. Codul servește, de asemenea, drept ghid util pentru funcționarii publici în relațiile lor cu publicul. Prin concretizarea în mai mare măsură a principiului bunei administrări, codul contribuie la promovarea celor mai înalte standarde administrative.

Concomitent cu aprobarea codului, Parlamentul European a adoptat și o rezoluție prin care îi solicită Ombudsmanului European să aplice codul atunci cînd analizează dacă a apărut un caz de administrare defectuoasă. În consecință, Ombudsmanul face referire în mod corespunzător la cod în procesul investigațiilor sale, precum și în cadrul activității sale proactive de promovare a bunei administrări [17]. Articolul 228 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene autorizează Ombudsmanul să efectueze investigații în cazuri de administrare defectuoasă în activitatea instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, cu excepția Curții de Justiție a Uniunii Europene în exercitarea funcțiilor sale.

Fiecare cetățean european are dreptul de a depune plîngere la Ombudsman. Rezidenții, întreprinderile și asociațiile pot, de asemenea, să înainteze plîngeri. Acest drept este unul dintre drepturile fundamentale ale cetățenilor Uniunii, garantate prin Carta drepturilor fundamentale (articolul 43). Nu există nicio condiție ca

reclamantul să fie afectat personal de administrarea defectuoasă sau să aibă un interes special în cazul respectiv. În ceea ce privește Ombudsmanul, acesta efectuează investigații și din proprie inițiativă.

Ombudsmanul nu are competența de a lua decizii obligatorii din punct de vedere juridic, iar Codul European al Bunei Conduite Administrative nu este, la rîndul său, un instrument cu forță juridică obligatorie. Totuși, unele elemente ale Codului coincid cu dreptul fundamental la bună administrare, garantat prin articolul 41 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. De la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona în decembrie 2009, Carta drepturilor fundamentale are aceeași valoare juridică ca și tratatele. Prin urmare, orice persoană are acum dreptul legal la buna administrare a problemelor sale în cadrul instituțiilor UE.

După cum observăm, cetățenia europeană constituie o legătură între cetățenii statelor-membre ale UE și Uniune ca un întreg, cu următoarele scopuri: facilitarea procesului de identificare a cetățenilor UE, dezvoltarea unei opinii publice comunitare și formarea unei identități europene integrate. Cetățenia europeană este rezervată cetățenilor statelor-membre UE. Indivizii nu acced la aceasta decît prin prisma apartenenței lor la unul dintre statele-membre ale UE. Rezidenții de origine extracomunitară (din state terțe, care nu sînt membre ale UE), chiar dacă sînt stabiliți legal pe termen lung în statele UE, nu pot deci beneficia de această cetățenie. Totuși ei dispun, într-adevăr, de drepturi economice și sociale, garantate prin instrumente internaționale, în statele-membre ale UE – condiții de muncă, condiții decente de trai etc. –, fără însă a putea beneficia de drepturi legate de cetățenia Uniunii, de exemplu, exercitarea dreptului de vot etc.

Acum două decenii, când s-au pus bazele cetățeniei europene, legiuitorul comunitar urmărea sporirea gradului de adeziune a cetățenilor comunitari prin scoaterea în evidență a elementelor comune – din istorie, cultură, economie. Elemente care se regăseau în fiecare dintre statele-membre UE erau întemeiate pe principiile libertății și democrației, pe statul de drept, pe respectarea drepturilor omului, pe respectarea diversității culturale, pe toleranță și solidaritate. Legiuitorul european vedea menirea cetățeniei europene în dezvoltarea unui sentiment de identitate europeană, în creșterea gradului de înțelegere reciprocă dintre cetățenii europeni, în încurajarea cetățenilor statelor UE să se implice activ în procesul de integrare europeană, și nu în ultimul rând, în apropierea Uniunii Europene de cetățenii săi.

Concluzii. Definiția cetățeniei sau a naționalității (așa cum este numită cetățenia în multe state europene) rămâne prerogativa exclusivă a statelor-membre. UE nu are niciun fel de competență în acest domeniu. Statele rămân deci suverane prin intermediul legislației care reglementează instituția cetățeniei, astfel ele sînt libere să decidă cine este și cine nu este cetățean european. Așadar, pașaportul european, care le permite cetățenilor UE deplasarea în străinătate, este în continuare eliberat de autoritățile naționale.

Referințe bibliografice

1. Tudor Drăganu. *Drept constituțional și instituții politice*. Tratat elementar, vol. I, București: Editura Lumina Lex, 1998, p. 136.
2. Ion Deleanu. *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993, p. 20-22.
3. Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu. *Drept constituțional și instituții politice*, ediția 13, vol. I, București: Editura C.H. Bech, 2008, p. 124.
4. Ion Guceac. *Curs elementar de drept constituțional*, vol. II, Chișinău, 2004, p. 18.
5. Teodor Cîrnaț. *Drept constituțional*, ediția a II-a, Chișinău, 2010, p. 224-225.
6. Schnapper Dominique, Bachelier Christian. *Ce este cetățenia?* (traducere de Gabriela Scurtu Ilovan), Iași: Editura Polirom, 2001, p. 163.
7. Bîrzea Cezar. *Cetățenia europeană*, Editura Politeia – SNSPA, 2005, p. 15.
8. Marchall T.H. *Class, Citizenship and Social Development*, with an introd. by Seymour Martin Lipset, Chicago: University of Chicago Press, 1973, p. 21.
9. Kymlicka W., Norman W. *Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*. In: R. Beiner (ed.) *Theorizing Citizenship*, Albany, State University of New York Press, p. 283-322.
10. *Parlamentul European*. Conceptul cetățeniei europene, pe adresa electronică: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/citizen/citizens/article_7174_ro.htm, vizualizată la data de 05.06.2013.
11. *Tratatul de la Maastricht*. Tratatul asupra Uniunii Europene, semnat la 7 februarie 1992, în vigoare la 1 noiembrie 1993, art. A, D, E, și F, pe site-ul: <http://www.europeana.ro/comunitar/tratate/tratatul%20instituirea%20uniunea%20europeana.htm>, vizualizat la data de 05.06.2013.
12. *Tratatul de la Amsterdam*, adoptat la 2 octombrie 1997, în vigoare la 1 mai 1999, pe adresa electronică: <http://www.europeana.ro/comunitar/tratate/tratatul%20de%20la%20amsterdam%20text.htm>, vizualizată la data de 05.06.2013.
13. *Tratatul de la Lisabona*, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009, pe adresa electronică: <http://www.europeana.ro/comunitar/tratate/tratatul%20de%20la%20Lisabona%20modificari.htm>, vizualizată la data de 05.06.2013.
14. *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, C115/56 din 09.05.2008, Versiunea Consolidată a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, Partea a II-a – Nediscriminarea și cetățenia Uniunii Europene, în art. 18–25; pe adresa electronică: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:ro:PDF#page=10>, vizualizată la 5.06.2013.
15. *Tratatul privind instituirea Constituției europene*. În: *Jurnalul Uniunii Europene* 2004/C310, pe adresa electronică: <http://eur-lex.europa.eu/JOHTML.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>, vizualizată la 8.07.2013.
16. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, art. 43. În: *Jurnalul Uniunii Europene* 2007/C303/01, pe adresa electronică, <http://eur-lex.europa.eu/ro/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303RO.01000101.htm>, vizualizată la 9.07.2013.
17. *Codul European al Bunei Conduite Administrative*. Introducere, p. 4, pe adresa electronică: <http://www.ombudsman.europa.eu>, vizualizată la 11.07.2013.

CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL FORMELOR RĂSPUNDERII JURIDICE

Adela CERCHEZ,
asistent universitar, Universitatea Spiru Haret,
Facultatea de Drept și Științe Administrative, București, România

SUMMARY

In this article we have tried to identify those studies designed to outline the relationship between liability and its various forms branch, given the great practical importance of these legal institutions. Legal liability has aroused great interest in all sciences branch, since the liability ends any legal issue, grantând optimization opdinii law Respecting and encouraging attitude of the law.

Identifying facets generated a real liability jurisdictions in legal literature lately in the context of ongoing reconfiguration of social reality and recent transformations in terms of legislation.

Keywords: legal liability, forms of legal liability, responsibility, liability, damages property, criminal liability.

REZUMAT

În prezentul articol am încercat să identificăm studiile menite să contureze legătura dintre răspunderea juridică și diferețele ei forme ramurale, avînd în vedere importanța practică deosebită a acestor instituții juridice. Răspunderea juridică a suscitat un real interes din partea tuturor științelor de ramură, întrucît cu răspunderea juridică se finalizează orice problemă juridică, garantînd optimizarea opdinii de drept și încurajînd respectarea legii.

Identificarea fațetelor răspunderii juridice a generat un real interes în literatura juridică în ultimul timp, în contextul reconfigurării continue a realității sociale și a transformărilor recente sub aspect legislativ.

Cuvinte-cheie: răspundere juridică, forme ale răspunderii juridice, responsabilitate, răspundere civilă, răspundere materială, răspundere penală.

Introducere. În contextul evoluției societății și implicit a dreptului, cercetarea științifică dedicată unor instituții fundamentale de drept precum răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, este esențială și actuală grație plurivalenței acestor fenomene juridice.

Conceptul de *răspundere juridică*, odată consacrat în circuitul științific și legislativ aproximativ la mijlocul sec. al XX-lea, a suscitat un interes perpetuu din partea cercetătorilor din întreaga lume, interes materializat în apariția unui număr impresionant de studii și lucrări, atît în cadrul teoriei generale a dreptului, cît și în cadrul științelor juridice de ramură, care tind spre identificarea formelor, condițiilor, conținutului și principiilor răspunderii juridice.

În prezenta lucrare am realizat un prim studiu amplu al unui aspect al răspunderii juridice, la fel de actual și complex ca și însăși

instituția răspunderii juridice, respectiv formele răspunderii juridice în dreptul intern, în vederea determinării conceptului de formă a răspunderii juridice și identificării locului formelor răspunderii juridice în sistemul de drept al răspunderii juridice.

Dreptul este un fenomen aflat în strînsă legătură cu viața socială, dispunînd de finalități plurivalente la nivelurile macro- și microsocietale, privind asigurarea coerenței, funcționalității și autoreglării sistemului social, în rezolvarea conflictelor din relațiile interumane, în ocrotirea și promovarea valorilor sociale, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, evoluția dreptului fiind indispensabil legată de evoluția omenirii. În dinamica realităților societății contemporane, dreptul, cel care exprimă exigențele structurilor sociale în vederea realizării unui echilibru social, dar și instituțiile dreptului sînt provocate, în mod inevitabil,

la schimbare prin adaptarea vechilor instituții, concepte și principii la noile imperative ale societății.

Metode aplicate și materiale utilizate. Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept etc. Materialul științific folosit în vederea realizării prezentului studiu provine din lucrări științifice, studii documentare, dar și din alte surse.

Rezultate obținute și discuții. Răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, reprezintă instituții esențiale ale dreptului, supuse unui continuu proces evolutiv, în contextul evoluției societății în ansamblu, impunîndu-se astfel adaptarea răspunderii juridice, dar și a formelor acesteia la noile exigențe ce decurg din evoluția societății.

Opinăm în sensul că, în contextul evoluției continue a societății, formele răspunderii juridice sînt

chemate să evolueze și să se redescopere odată cu societatea, studiul formelor răspunderii juridice fiind actual, important și provocator.

Problema formelor răspunderii juridice este actuală atât în România, stat aflat în faza consolidării democratice, cât și în Republica Moldova, stat aflat în faza stabilizării democratice, după ce a demarat un șir de reforme cu caracter liberalizator, ca premise de bază pentru inițierea procesului de democratizare a societății.

Răspunderea juridică, dar și formele ramurale sub care se manifestă aceasta sînt într-o permanentă dezvoltare, atât din punct de vedere practic, cât și din punct de vedere teoretic.

Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect, vom prezenta sursele bibliografice relevante din domeniul teoriei generale a dreptului, dar și din domeniile de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine filosofică. Sursele bibliografice privind răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, sînt numeroase, diverse și relevante. Alegerea surselor bibliografice a avut ca premisă exigența de a identifica studiile menite să contureze legătura dintre răspunderea juridică și diferitele ei forme ramurale, în vederea identificării conceptelor de *răspundere juridică* și *forme ale răspunderii juridice*, dar și a locului formelor răspunderii juridice în sistemul de drept al răspunderii juridice.

Relativ la răspunderea juridică ca formă a răspunderii sociale, am identificat numeroase surse bibliografice, primele izvoare care au făcut trimitere la acest fenomen fiind de inspirație filosofică. Evidențierea tabloului actual în domeniul studiului fenomenului ce ne interesează în prezenta lu-

crare reclamă trecerea în revistă a filosofilor care au abordat, direct sau indirect, problema răspunderii juridice, precum Platon, Aristotel, Toma de Aquino, Spinoza, Leibniz, Rousseau, Kant, Hegel, Marx, Socrate, Cicero, Machiavelli, Thomas Hobbes, John Lock, Charles Louis de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau etc. Acești iluștri filosofi, analizînd dreptul, au reliefat impactul consecințelor nesocotirii reglementărilor legale.

Platon, autorul vestitelor *Dialoguri* și al *Legilor*, dar și fondatorul teoriei prevenției generale și particulare, a instituit principiul conform căruia nimeni nu trebuie să rămînă nepedepsit pentru încălcarea legii, indiferent de natura consecințelor faptei sale. Celebrul filosof antic profilează ideea prevenției particulare, prin afirmarea convingerii că cel care greșește trebuie să fie pedepsit tocmai „pentru a împiedica răul nedreptății să devină cronic și să facă sufletul perfid și de nevindecat”. Platon conturează și ideea prevenției generale, statuînd în sensul că „orice persoană pedepsită pe drept trebuie să se îndrepte și să profite de pe urma pedepsei sau să servească ca exemplu pentru ceilalți, în așa fel încît aceia, vazînd ce-a pățit ea, să se teamă și să se îndrepte”. Același gînditor, aprofundînd în *Legile* sale această teorie prin excluderea răzbunării în aplicarea pedepsei, a conturat și funcțiile răspunderii juridice: preventivă, reparatorie și educativă, afirmînd că „nu pentru a plăti greșeala făcută – pentru că ceea ce a fost făcut nu mai poate să fie refăcut –, ci pentru ca în viitor vinovatul și cei care îl văd pedepsit să urască sincer nedreptatea și să se elibereze, pe cît posibil, de această slăbiciune”.

Aristotel, cel mai original discipol al lui Platon, fără a dezvolta o teorie a prevenției particulare și

generale, oferă o abordare diferită a răspunderii juridice, pedepsele fiind „uneori remediu” în opinia acestui mare gînditor antic. În viziunea lui Aristotel, pedepsele au, în primul rînd, un rol educativ fiind menite să determine, prin presiunea de natură psihologică exercitată, conduita corectă. Același filosof accentuează importanța despăgubirilor în toate cazurile în care „crima are sensul de pagubă, care trebuie și poate să fie răscumpărată după principiile dreptății corective. Pedepsa e o sancțiune suplimentară, despăgubirea primează”.

Filosofi și jurisconșulți străluciți, precum Montesquieu, Beccaria, Hobbes și Grotius, Fichte și Blackstone, au consacrat principiul legalității incriminării, afirmînd că dreptul de a sancționa sau dreptul la apărare a fost cedat de către beneficiarii acestuia puterii sociale, dreptul de a sancționa legile fiind un real pact social.

Grotius identifică, în opera sa, principiile răspunderii, menite să guverneze dreptul în ansamblul său: 1) *alieni abstinentia* (respectarea a tot ce aparține altuia); 2) *promissorum implemendorum obligatio* (respectarea angajamentelor asumate); 3) *damni culpa dati reparatio* (repararea daunelor pricinuite altora); 4) *poene inter homines meritum* (pedepsă echitabilă celor care încalcă aceste principii). Principiile care se impun a fi respectate în aplicarea răspunderii juridice, preluate de către doctrina penală modernă, au fost reliefate și de către întemeietorul doctrinei clasice a dreptului penal – Beccaria.

Kant a reliefat importanța principiului proporționalității dintre infracțiune și pedepsă, statuînd sistemul justiției absolute în *Principiile metafizice ale dreptului*, în virtutea căruia legitimitatea pedepsei rezidă în dreptatea ei, iar scopul pedepsei constă în instaurarea

egalității prin pedepsirea vinovatului. Pentru Kant dreptul constă în coexistența libertăților, în respectul libertății altora.

Actualmente, în literatura de specialitate răspunderea juridică, privită în ansamblu sau ca o categorie generală a dreptului, a fost rar abordată [3, p. 419]. În schimb numeroși autori au studiat răspunderea juridică, privită ca o categorie de ramură proprie dreptului civil [1, p. 18], dreptului penal [6, p. 133], dreptului administrativ, dreptului mediului, dreptului constituțional, dreptului internațional sau dreptului muncii [4, p. 214]. Recent, în contextul evoluției relațiilor sociale, cercetările științifice au decelat noi forme ale răspunderii juridice.

Răspunderea juridică, în general, și formele răspunderii juridice, în special, au constituit, de-a lungul timpului, subiecte de studiu pentru diverși autori, abordările fiind deseori diferite, cotinuând să se contureze noi opinii relative la aceste fenomene juridice, astfel încât tema abordată în prezentul studiu este în permanență actuală.

Cercetînd fenomenul răspunderii juridice, am identificat existența unei lacune generate de lipsa unor lucrări destinate studiului exclusiv al formelor răspunderii juridice și lipsa sintetizării rezultatelor într-un studiu unic. Există și cercetători care tratează, într-o manieră dispersată, problemele abordate în studiul nostru, fără a analiza aceste fenomene juridice în complexitatea lor.

Actualmente, sub aspect conceptual, în literatura de specialitate autohtonă formele răspunderii juridice sînt desemnate atît prin sintagma clasică „formele răspunderii juridice”, cît și prin sintagma „specii ale răspunderii juridice” [5, p. 123] sau „felurile răspunderii juridice” și „manifestările răspun-

derii juridice” [7, p. 379-380]. În doctrina din Republica Moldova, profesorul Gh. Avornic [2, p. 297] utilizează și îmbinarea „modalități ale răspunderii juridice” pentru a desemna formele acesteia.

Studiind problematica răspunderii juridice și a formelor acesteia, am constatat că actualmente există o insuficientă abordare a formelor răspunderii juridice. Fenomenele juridice relative la problematica prezentată, lipsite de o interpretare omogenă în doctrină, reclamă un studiu aprofundat, orientat spre identificarea esenței juridice a răspunderii juridice și a formelor ei de manifestare, configurarea unui tablou polivalent al realizării acestora și armonizarea lor la exigențele actuale, conformarea normelor materiale și procesuale, contribuind astfel la îmbunătățirea procesului de reglementare juridică a fenomenului studiat.

Evident, nu contestăm și nu abstractizăm numeroasele articole științifice, studii sau lucrări care tratează formele concrete ale răspunderii juridice. Am constatat însă ca toate aceste articole științifice, studii sau lucrări care abordează formele răspunderii juridice prin nominalizarea sau interpretarea acestora nu depășesc limitele comune consacrate de cei interesați de acest fenomen juridic, motiv pentru care apreciem ca fiind utilă devansarea acestor bariere clasice și conturarea unui studiu amplu menit să reflecte – dincolo de clasificarea formelor răspunderii juridice – structura, esența și funcțiile tuturor acestor forme.

Răspunderea juridică, în ansamblu, dar și formele ei de manifestare au fost studiate, de-a lungul timpului, de numeroși autori francezi, precum H. Lalou, R. Savatier, Planiol, Comte, Fortis, Vinez, Carbonnier, Bergel, cotinuuînd cu autorii germani, precum G. Ha-

ney, Wagner, R. von. Ihering, G. Elineck, H. Kelsen, D. Frank, E. Stein, sau cu autorii italieni și ruși, precum R. Panain, Al. Levi, S. N. Bratusi, L. G. Vostrikova, O. S. Ioffe, V. V. Petrov, M. L. Peatov, E. A. Suhanov, R. O. Halfina, K. Matveev, A.N. Trainin, D.M. Ghenkin, V.B. Malinin, dar și cu cei maghiari – N. Laszlo etc.

Reprezentanți de seamă ai doctrinei juridice autohtone, precum M. Elinecu, M. Costin, N. Popa, I. Gliga, L. Barac, M. Luburici, S. Popescu, Gh. Boboș, N. Bădescu, au consacrat lucrări în care răspunderea juridică este privită ca o categorie generală a dreptului.

Răspunderea juridică este privită ca fiind o categorie a teoriei generale a dreptului și în doctrina rusă. Dintre autorii ruși preocupați de studiul răspunderii juridice îi amintim pe: I. A. Iliin, B. A. Kisteakov, N. M. Korkunova, M. M. Kovalevski, P. I. Novgorodțev, E. N. Trubețki, G. F. Șeșenevici, S. S. Alekseev, A. A. Anferov, B. T. Bazilev, N. V. Vitruk, D. N. Bahrah, G. A. Borisov, O. E. Leist, O. A. Krasavcikov, V. S. Nerseseanț, V. N. Kudriavțev, M. S. Strogovici, M. H. Farușin, R. L. Hacıaturov, M. D. Șargorodski, O.S. Ioffe, M. D. Șindiapina etc.

În România, autorii care au abordat problema răspunderii juridice și implicit a formelor acesteia, sînt: V. Dongoroz, G. Antoniu, V. Pătulea, I. Oancea, N. Giurgiu, care au abordat răspunderea juridică penală; L. Pop, I. Adam, L. Boilă, C. Stătescu, C. Bîrsan, T. Ionașcu, care s-au aplecat asupra studiului răspunderii civile; V.I. Câmpeanu, V.G. Tahon, A. Iorgovan, autori care au tratat răspunderea materială; T. Drăgan, I. Deleanu, C. Ionescu, N. Pavel, care au studiat răspunderea juridică de drept constituțional; N. Duțu, E. Lupan, L. Mocanu, D. Marinescu,

care au studiat răspunderea juridică din punct de vedere al dreptului mediului.

În doctrina Republicii Moldova, răspunderea juridică, în ansamblu, dar și formele ei de manifestare au fost cercetate, de către reputați autori precum: D. Baltag, E. Aramă, Gh. Avornic, B. Negru, G. Fiodorov, care au studiat răspunderea juridică din perspectiva teoriei generale a dreptului; S. Băieș, A. Băieșu, I. Macari, A. Borodac, S. Botnaru, E. Cojocar, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama, A. Bloșenco, I. Trofimov, V. Berliba, care au studiat răspunderea juridică, privită ca o categorie de ramură proprie dreptului civil. Romandaș a tratat răspunderea juridică, privită ca o categorie de ramură proprie dreptului muncii. În Republica Moldova, actualmente răspunderea administrativ-patrimonială este abordată ca o formă distinctă a răspunderii administrative de către autorii M. Orlov și Șt. Belecciu. Răspunderea în dreptul constituțional este insuficient tratată în doctrina juridică din Republica Moldova, constituind obiect de studiu pentru reputați autori precum Alexandru Arseni și Andrei Smochină.

Dacă pentru reprezentanții doctrinei din Republica Moldova fenomenul răspunderii financiare este unul nou, în literatura juridică rusească, autorii I. Drugova, I. Kucerov, R. Haceuturov, A. Musatkina, M. Karaseva recunosc caracterul autonom al răspunderii juridice financiare. Alți reprezentanți ai doctrinei juridice rusești, precum M. Drakina, A. Alehin, A. Kurbatov, I. Starikova, analizează răspunderea financiară ca modalitate a răspunderii administrative.

În contextul evoluției relațiilor sociale și conturării unor noi subramuri circumscrise obiectului dreptului financiar, precum dreptul fiscal, bugetar, valutar, bancar-pu-

blic, am identificat studii dedicate răspunderii fiscale, bugetare, valutare, bancare. Am identificat autori care analizează cu titlu de forme distincte ale răspunderii juridice: răspunderea fiscală (A. Goghin, I. Îriașvili, O. Staroverova) și răspunderea fiscal-procesuală (A. Goghin). Cercetătorii S. Botîrev, A. Zimin, N. Povetkina, E. Șevcenko tratează răspunderea fiscală și cea bugetară ca forme distincte ale răspunderii administrative.

Așadar, răspunderea juridică, în general, și formele răspunderii juridice, în special, au constituit, de-a lungul timpului, subiect de studiu pentru diverși autori, abordările fiind deseori diferite, cotinând să se contureze noi opinii privind aceste fenomene juridice, astfel încât aceste fenomene juridice sînt în permanență actuale.

Concluzii. Cercetînd problema abordată în prezentul studiu, am constatat că răspunderea juridică a fost, o perioadă lungă de timp, circumscrisă doar răspunderii civile, penale, administrative, disciplinare sau materiale.

Recent, în contextul evoluției relațiilor sociale, cercetările științifice au decelat noi forme ale răspunderii juridice: răspunderea juridică constituțională, răspunderea juridică în dreptul internațional, răspunderea juridică în dreptul internațional al mediului, răspunderea financiară, răspunderea familială, răspunderea patrimonială etc.

Identificarea fațetelor răspunderii juridice a generat un real întres în literatura juridică în ultimul timp, în contextul reconfigurării continue a realității sociale și transformărilor recente sub aspect legislativ.

Menționăm că identificarea formelor răspunderii juridice, în contextul transformărilor progresive ale realității sociale, constituie o

garanție a legalității angajării răspunderii juridice, în oricare dintre formele acesteia, contribuind totodată la eliminarea erorilor în aplicarea normelor juridice specifice formelor răspunderii juridice.

Aprecim ca fiind esențială configurarea unui tablou polivalent al formelor răspunderii juridice și armonizarea lor cu exigențele actuale și totodată conformarea la normele materiale și procesuale, contribuind astfel la îmbunătățirea procesului de reglementare juridică a acestor fenomene juridice.

Referințe bibliografice

1. Adam Ioan. *Drept civil. Obligațiile. Faptul juridic*. București: Ed. C.H. Beck, 2013.
2. Avornic Gheorghe. *Tratat de teoria generală a statului și dreptului*. Chișinău, 2010.
3. Baltag D. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău, 2013.
4. Câmpeanu V.I. *Dreptul muncii*. București, 1967.
5. Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica. *Fundamentele dreptului. Opțiina justiția*. București: Ed. All Beck, 1999.
6. Oancea I. *Noțiunea răspunderii penale*. În: AUB nr. 6, 1956.
7. Pop L., Popa F.I., Vidu S.T. *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*. București: Ed. Universul Juridic, 2012.

INTERESUL DOCTRINAR FAȚĂ DE ROLUL STATULUI ÎN GARANTAREA ȘI PROMOVAREA STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII

Octavian MARIAN,
doctorand, Universitatea de Stat a Moldovei

SUMMARY

In this paper we propose a brief review of the scientific work that are studying the role of the state in ensuring the legal status of the person, to assess the degree of research and identify possible directions that must to be developed the occasion of other scientific investigations. The approach is structured according to the topics studied by researchers, such as: rule of law, the guarantees provided by the state to respect and protect human rights and freedoms, limits of the state to restrict the exercise of human rights and freedoms, state responsibility for human rights violations and right to a fair trial as a fundamental guarantee of respect the legal status of the person in the application of legal coercion.

Keywords: state, legal status of the individual, human rights and freedoms, scientific papers, research degree, research directions.

REZUMAT

În prezentul studiu ne propunem o scurtă trecere în revistă a lucrărilor științifice în care a fost abordat rolul statului în garantarea statutului juridic al persoanei, în vederea stabilirii gradului de cercetare, precum și identificării posibilelor direcții ce urmează a fi dezvoltate în urma unor noi investigații științifice. Abordarea este structurată în funcție de subiectele tratate de cercetători, precum: problematica statutului de drept, garanțiile oferite de stat în materie de respectare și protecție a drepturilor și libertăților omului, limitele în care se încadrează dreptul statului de a restrânge exercitarea drepturilor și libertăților omului, răspunderea statului pentru încălcarea drepturilor omului și dreptul la un proces echitabil ca garanție fundamentală a respectării statutului juridic al persoanei în procesul de aplicare a constrângerii juridice.

Cuvinte-cheie: stat, statut juridic al persoanei, drepturi și libertăți ale omului, lucrări științifice, grad de cercetare, direcții de cercetare.

Introducere. În esența sa, statutul juridic al persoanei este o reflectare a reciprocității raporturilor dintre putere și individ, dintre stat și persoană. Este evident că statului îi revine un rol important în determinarea statutului juridic al persoanei. Mai mult, statutului contemporan i-a revenit sarcina conturării unui nou statut juridic al persoanei, corespunzător noilor condiții ale perioadei actuale.

Actualitatea acestei misiuni este una deosebită, întrucât de aici pornește în cea mai mare parte caracterul și natura democratică a organizării statale a societăților contemporane. Prin urmare, un interes științific deosebit prezintă problema rolului statului în garantarea și promovarea statutului juridic al personalității. În viziunea noastră, o abordare amplă a acestui subiect practic este de neconceput în lipsa evaluării gradului de cercetare științifică a acestuia

în literatura de specialitate autohtonă și străină, care de altfel este un punct de pornire pentru orice investigație științifică.

Tinând cont de cele expuse, în prezentul studiu ne propunem o scurtă trecere în revistă a lucrărilor științifice în care a fost abordată problema, în vederea stabilirii gradului de cercetare, precum și a posibilelor direcții ce urmează a fi dezvoltate în urma unor noi investigații științifice. Pentru aceasta, vom realiza o abordare structurată în funcție de subiectele tratate de cercetători, în special axându-ne pe: problematica statutului de drept, garanțiile oferite de stat în materie de respectare și protecție a drepturilor și libertăților omului, limitele în care se încadrează dreptul statului de a restrânge exercitarea drepturilor și libertăților omului, răspunderea statului pentru încălcarea drepturilor omului și dreptul la un proces echitabil ca garanție fun-

damentală a respectării statutului juridic al persoanei în procesul de aplicare a constrângerii juridice.

Discuții și rezultate obținute.

Filosofia și doctrina politico-juridică au contribuit la elaborarea unei teorii generale a statului, dezvoltând și conceptul statului de drept. Pentru mediul românesc, preocuparea în acest domeniu este pe agenda zilei. Spre exemplu, Tudor Drăganu [15, p. 9-10] analizează organizarea statului în baza principiului separației puterilor statului, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență. Revenind asupra conceptului statului de drept, autorul menționează că, urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor și libertăților inerente naturii umane, statul de drept asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor de stat în întreaga lor activitate.

În opinia lui Teofil Pop [26, p.

27], conceptul *stat de drept* avea să exprime, „în primul rând, ideea că orice măsură, acțiune sau dispoziție a puterilor în stat, de la președinție și parlament, guvern, organele judecătorești și pînă la instituțiile locale, trebuie să se bazeze pe lege. Căci orice măsură luată în afara acestui cadru legislativ, bazat pe constituția țării, constituie o negare a statului de drept și trebuie combătută, sancționată fără ezitare, deoarece asemenea practici duc, în mod direct, la instaurarea abuzului și arbitrarului”.

Analize pertinente ale conceptelor de *stat* și *stat de drept* găsim în monografia autoarei Sofia Popescu „Statul de drept în dezbaterile contemporane” [27] și în lucrarea semnată de Steluța Ionescu „Justiția și marile doctrine privind statul de drept” [17], în care se formulează concluzia că conceptul statului de drept s-a dezvoltat în cadrul preocupărilor de determinare a unei relații între stat și drept de natură să garanteze exercitarea drepturilor indivizilor la adăpost de abuzurile guvernanților. Căutînd permanent o cale de a restrînge puterea și sfera de acțiune a statului în favoarea libertății individului și, implicit, de realizare a dreptului, în sens material, statul de drept se vrea și trebuie privit dincolo de planul pur teoretic. El este mecanismul prin care se poate asigura primatul dreptului în raport cu politicul.

O contribuție deosebită la dezvoltarea subiectului nominalizat au adus-o reprezentanții științei autohtone: Gh. Costachi, Ch. Avornic, I. Guceac, B. Negru, E. Aramă, A. Smochină, A. Arseni, V. Pușcaș etc.

Profesorul Gh. Costachi, în lucrarea „Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova”, tratează problemele ce țin de organizarea, funcționa-

rea, răspunderea și responsabilitatea organelor administrației publice din statul de drept. Domnia sa pune accentul pe recunoașterea și respectarea drepturilor inalienabile ale omului. Cercetătorul acordă o atenție deosebită problemelor legate de răspunderea și responsabilitatea puterii publice ca dimensiune a statului de drept. Autorul susține că răspunderea și responsabilitatea puterii publice constituie un principiu esențial al statului de drept. Mai mult decît atît, recunoaște o valoare deosebită principiului răspunderii reciproce a cetățeanului și a statului în cadrul unui stat de drept și democratic. Autorul susține că responsabilitatea statului față de cetățean, fiind recunoscută și garantată la nivel constituțional (art. 134, alin (3) din Constituția Republicii Moldova), constituie o legătură necesară între acesta și societate, menită să le aproprie pînă la contopire într-un sistem sociostatal integral și armonios [11].

Ideea în cauză este dezvoltată și de către Gheorghe Avornic, în lucrarea sa „Edificarea statului de drept”, în care efectuează o analiză pertinentă a conceptului, enunțînd teza potrivit căreia pentru un stat de drept este caracteristică responsabilitatea statului față de cetățean și viceversa [5, p. 14-25].

O analiză amplă a tematicii statului de drept o regăsim și în teza de doctor în drept a lui Mircea Tutunaru „Probleme teoretice și practice în edificarea statului de drept” [31]. În sinteza rezultatelor investigației, autorul conchide că statul de drept este un concept politico-juridic ce definește o formă a regimului democratic de guvernămînt din perspectiva raporturilor dintre stat și drept, dintre putere și lege, prin asigurarea domniei legii și a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În viziunea sa, corolarul statului de drept

trebuie să îl constituie consacrarea, garantarea și promovarea drepturilor omului la nivelul standardelor internaționale, realizarea climatului favorabil manifestării și valorificării persoanei umane. Altfel spus, statul și dreptul trebuie să lucreze în mod efectiv pentru om. În același timp, statul de drept trebuie să acționeze pe baza dreptului și să respecte forma acestuia ca expresie a voinței generale.

Strîns legat de problematica statului de drept este aspectul garanțiilor oferite de către acestea în materie de respectare a statutului juridic al persoanei, subiect, de asemenea, reflectat pe larg în studiile de specialitate. În acest sens, vom remarca lucrarea autorilor I. Creangă și C. Gurin „Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții” [14], în care, de rînd cu elucidarea esenței și particularităților drepturilor și libertăților fundamentale de care dispune omul în perioada contemporană, sînt expuse și principalele garanții și mecanisme ce au menirea de a asigura respectarea și apărarea acestora, evaluîndu-se totodată eficiența lor.

Prezintă interes lucrarea autorului I. Moroșan „Garanții juridice privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în Republica Moldova” [22], care cuprinde un studiu detaliat al garanțiilor interne și externe privind exercitarea liberă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În contextul garanțiilor interne, autorul evidențiază rolul deosebit al Curții Constituționale, al avocatului parlamentar, al autorității judecătorești și al contenciosului administrativ. La categoria garanțiilor externe, cercetătorul studiază rolul Consiliului Europei, al OSCE și al organismelor internaționale jurisdicționale în protecția drepturilor omului.

O contribuție deosebită a înre-

gistrat în aceste sens și V. Zaharia, prin monografia "Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective" [34]. În cuprinsul acestei lucrări, problema accesului la justiție este abordată nu atât din punctul de vedere al funcționalității mecanismului de înfăptuire a justiției, cât din perspectiva justițiabilului, adică care sînt necesitățile de justiție și care este răspunsul mecanismului de înfăptuire a justiției la aceste necesități. Investigarea subiectului accesului la justiție este realizată nu numai prin cercetarea implicațiilor procesuale, dar și a celor funcționale, organizatorice, economice, pentru a determina criteriile de acces al persoanelor la justiție.

În același context, în literatura de specialitate s-a acordat atenție și limitelor în cadrul cărora statul este în drept să intervină în sfera privată a persoanei, pentru a-i restrînge drepturile și libertățile garantate de lege. Studii importante în acest sens au realizat: Gh. Costachi și I. Moroșanu ("Prevederi constituționale privind restrîngerea exercițiului unor drepturi și libertăți ale omului" [12]), E. Aramă ("Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului" [2]), N. Vlădoiu ("Protecția constituțională a vieții, integrității fizice și psihice: studiu de doctrină și jurisprudență" [33]), T. Cârnaț ("Protecția juridică a drepturilor omului" [7]); "Drept constituțional" [6]), I. Creangă și C. Gurin ("Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții [13]).

În special, este de remarcant lucrarea dnei R. Grecu "Stere în lupta pentru drepturile omului. Concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere" [16], care cuprinde un amplu studiu asupra importanței și valorii deosebite a garanțiilor constituționale în materia dată, fiind accentuată necesitatea

consolidării acestora și dezvoltării corespunzătoare în legislația ramurală.

O încercare de a trata problemele garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către organele de urmărire penală, organele procuraturii și instanțele judecătorești la aplicarea măsurilor de constrîngere este întreprinsă în publicația "Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrîngere juridică" [28]. Lucrarea este centrată pe abordarea comparativă a problemei, fiind trasată o paralelă între dispozițiile legislației procesual-penale naționale și prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței CtEDO în materia dată.

Dintre autorii români care și-au adus aportul la dezvoltarea acestui subiect pot fi menționați G.N. Coca ("Interesul general și drepturile fundamentale ale omului" [10]), D. Micu ("Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României" [20]). Din cuprinsul acestor studii desprindem ideea generală potrivit căreia restrîngerea legală a drepturilor și libertăților omului adesea are loc în scopul apărării intereselor generale ale societății, a demnității, drepturilor și libertăților altor persoane.

Problema garantării drepturilor omului în procesul aplicării măsurilor de constrîngere juridică a fost studiată și în cuprinsul a numeroase articole științifice publicate în diferite ediții periodice, precum și în culegeri de materiale ale conferințelor științifice organizate la nivel național și internațional, în special fiind vorba despre: A.Armeanic ("Jurisdicția constituțională – remediu național al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului" [3]); I. Sedlețchi ("Mecanismul de

garantare juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului" [29]); A. Arseni, C. Olteanu ("Dreptul la libertatea individuală și siguranța persoanei. Reglementare juridică, teorie și asigurare" [4]); B. Negru, G. Gruia ("Constituția Republicii Moldova și relația dintre reglementările internaționale și cele interne în domeniul drepturilor omului" [23]); N. Osmochescu ("Drepturile omului în Republica Moldova: mecanisme naționale de protecție" [25]); T. Triboi ("Prevenirea torturii, tratamentului inuman și degradant în activitatea poliției" [30]).

V. Zaporojan, în lucrarea "Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova" [35], face o abordare interesantă a conceptului și instituției juridice a drepturilor fundamentale ale omului, în care autorul vine cu importante clarificări conceptuale în materie. În lucrare sînt analizate diferite aspecte ale activității Curții Constituționale a Republicii Moldova prin prisma respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cea mai proeminentă idee promovată ținînd de necesitatea instituirii instituției plîngerii constituționale în sistemul nostru de drept.

Funcția statului de garant al respectării și promovării statutului juridic al persoanei se manifestă prin obligația de a respecta și a proteja drepturile persoanelor și se materializează în forma respectării normelor juridice în activitatea conformă dreptului a organelor statului și a funcționarilor publici. Astfel, acțiunile ilicite ale organelor de stat prin care sînt atinse drepturile indivizilor constituie temei legal al răspunderii juridice a statului. Noțiunea de *răspundere juridică a statului* a fost enunțată încă din Antichitate cu înțelesul de fundament în apărarea drepturilor omului în cazul încălcării lor

de către stat, de organele de stat și funcționarii publici. Actualmente, unele probleme ce vizează diverse aspecte ale răspunderii juridice a statului sînt atestate în diverse lucrări de specialitate.

Autorul O. Chicu, în teza sa de doctorat, analizează răspunderea juridică a statului, menționînd nu doar conceptul de răspundere, ci și de responsabilitate juridică a statului. Responsabilitatea juridică a statului este, conform autorului, obligația acestuia de a respecta și a proteja drepturile persoanelor fizice și juridice și se manifestă în forma respectării normelor juridice ce-și găsește expresie în activitatea conformă dreptului a organelor statului și a funcționarilor publici. Aceasta pentru că statul este întruchipat de organele sale și de funcționari. Atunci cînd aceste organe sau acești funcționari nu activează conform dreptului, ci dimpotrivă – îl încalcă, cauzează prejudicii, lezează drepturile persoanelor, statul are obligația de a suporta direct sau indirect consecințele nefavorabile prevăzute de lege pentru încălcările survenite. Statul este garantul respectării drepturilor persoanelor și de aceea este obligat să asigure activitatea eficientă și legală a tuturor organelor de stat și a funcționarilor publici. În cazul dăunării persoanelor prin acțiunile sau inacțiunile organelor de stat, acele acțiuni vor constitui temeiul legal al răspunderii juridice a statului. Printre formele răspunderii juridice a statului autorul numește răspunderea juridică constituțională și răspunderea civilă [8].

Importante idei ce vizează răspunderea statului, inclusiv răspunderea administrativ-patrimonială, se regăsesc și în alte lucrări în domeniu. Spre exemplu, cercetările efectuate de V. Cobîșneanu au inițiat studiul în domeniu în știința autohtonă, fundamentînd institu-

irea unei noi instituții a dreptului administrativ – instituția răspunderii administrativ-patrimoniale [9].

Unele aspecte ale problemei vizate au fost abordate și de autoarea M. Orlov, care susține că răspunderea administrativ-patrimonială, pe lângă faptul că este o nouă formă de răspundere în legislația țării noastre, poartă un caracter complex și urmează a fi abordată de știința dreptului administrativ într-o manieră multidirecțională și interdisciplinară. Aceasta ar ușura aplicarea corectă a răspunderii respective de către instanțele de contencios administrativ [24].

O altă idee în acest sens este expusă de L. Lavric, care consideră că „raporturile de reparare a prejudiciului cauzat persoanei printr-un act administrativ ilicit de către persoana cu funcție de răspundere, din cadrul organului autorităților administrației publice, au o natură juridică civilă” [18].

Un interes deosebit suscită și lucrarea „Promovarea și protejarea drepturilor omului prin mijloace contencioase”, semnată de Elena Claudia Marinică [19]. Autoarea prezintă relația dintre cetățean și administrația publică, mijloacele de protecție a drepturilor omului în cazul încălcării acestora de către administrație, analizînd conceptul de bună administrare – drept al omului prevăzut în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. O atenție deosebită se acordă analizei mijloacelor de promovare și protejare a drepturilor omului, unul dintre care este instituția contenciosului administrativ. Este o instituție ce se situează în categoria mijloacelor contencioase de protejare a drepturilor omului, reglementarea acesteia fiind în conformitate cu natura fundamentală a dreptului de acces la un control independent al legalității actelor administrative, drept recunoscut fiecărui individ.

În opinia autoarei, de multe ori garantarea de către stat a protecției și promovării drepturilor și libertăților omului este inefficientă, motiv pentru care este necesară constituirea unor mecanisme și garanții de protecție a drepturilor și libertăților omului nonstatale, suprastatale și infrastatale.

O altă lucrare dedicată unui mecanism de mare importanță în garantarea statutului juridic al persoanei – dreptul la un proces echitabil – este „Garanții procedurale – egalitatea de arme și principiul contradictorialității”, semnată de Olga Andreea Urda [32]. Autoarea enunță că, printr-o jurisprudență constantă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a elaborat un principiu cu caracter general, devenit aproape o clauză de stil în domeniu, în conformitate cu care prin intermediul Convenției sînt apărute drepturi ale omului concrete și efective, nu teoretice și iluzorii. Unul dintre aceste drepturi îl constituie dreptul la un proces echitabil, avînd în vedere tocmai locul pe care acest drept îl ocupă într-o societate democratică. În opinia autoarei, cea mai importantă garanție procedurală existentă într-un stat de drept este cea a procesului echitabil. Avînd în vedere mecanismul de funcționare a statului de drept conform căruia trebuie asigurat liberul acces la justiție pentru remedierea oricărei încălcări a unui drept sau libertăți fundamentale ori interes legitim, această garanție este considerată esențială însuși spiritului Convenției Europene a Drepturilor Omului. Dreptul la un proces echitabil este dreptul care, prin afirmarea sa, asigură legătura dintre drepturile omului și statul de drept, caracterizat prin eliminarea arbitrarului și domnia legii, puțînd fi definit ca ansamblul garanțiilor procedurale care permit punerea în valoare a majorității drepturilor protejate

prin instrumente internaționale.

În viziunea autoarei, din punct de vedere temporal, dreptul la un proces echitabil acoperă nu numai perioada de desfășurarea a unui proces, ci și perioada anterioară – recunoașterea dreptului de acces la un tribunal, și ulterioară – dreptul de a obține o hotărâre judecătorească cu caracter obligatoriu și care se va bucura de autoritatea lucrului judecat și dreptul de a obține executarea hotărârii. Respectarea dreptului la un proces echitabil nu este, în sine, suficientă pentru a asigura o protecție totală împotriva posibilelor violări, abuzuri sau restrîngerii nejustificate, exercitate de către stat asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, însă reprezintă piatra de temelie a unei protecții reale și eficiente împotriva puterii statale. Astfel, procesul penal echitabil nu poate fi realizat decât în condițiile în care acesta este așezat pe principii fundamentale unanim admise, care asigură echilibrul ce trebuie să existe între interesul general al societății și interesele legitime ale fiecărei persoane.

În albia dreptului la un proces echitabil, autoarea analizează cu lux de amănunte principiul *egalității armelor*, care este o inovație a jurisprudenței Curții Europene. De foarte multă vreme, Comisia a precizat semnificația principiului egalității armelor astfel: orice parte trebuie să aibă posibilitatea de a-și expune cauza tribunalului în condiții care nu o dezavantajează într-o manieră apreciabilă în raport cu partea adversă. Importanța egalității armelor rezidă în faptul că aceasta creează un echilibru între principiul preeminenței drepturilor și interesul public într-un stat democratic, care trebuie să asigure pe teritoriul său un control eficient al criminalității și, în același timp, să garanteze standarde cât mai ridicate în ce privește drepturile in-

culpaților la o judecată echitabilă. Această abordare a fost confirmată de către Curte, principiul egalității armelor presupunând obligația de a oferi fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza, inclusiv probele de care dispune, în condiții care nu o plasează într-o situație de dezavantaj față de adversarul său. Această egalitate nu este altceva decât un just echilibru între părți.

O altă lucrare ce dezvoltă dreptul la un proces echitabil este semnată de Carmen Moldovan – ”Considerații privind garanțiile generale ale dreptului la un proces echitabil în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului” [21]. Autorul subliniază că dreptul european al drepturilor omului tinde spre realizarea celei mai eficiente modalități de protecție a drepturilor omului; acesta este motivul pentru care se impun a fi respectate o serie de garanții generale și speciale, care sînt expres prevăzute în cuprinsul Convenției sau al protocoalelor adiționale, la care se adaugă garanțiile implicite, care se impun progresiv. Garanțiile generale ale dreptului la un proces echitabil, prevăzute de textul Convenției, sînt următoarele: dreptul de a se adresa unui tribunal independent stabilit prin lege, dreptul de a se adresa unui tribunal imparțial, dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil, efectuarea unei judecăți publice și echitabile. Protocolul adițional nr. 45 consacră o altă garanție generală, și anume limitarea constrîngerii corporale.

Concluzii. Problema drepturilor și libertăților persoanei, ca elemente structurale ale statutului juridic al persoanei, a devenit una constantă în doctrina juridică contemporană, cercetătorii lansîndu-se în ample dezbateri științifice în vederea conturării semnificației acestora într-un stat de drept, pre-

cum și identificării principalelor mijloace de asigurare și protecție a acestor valori. Respectiv, au fost supuse studiului diferite mecanisme, instrumente și mijloace cu ajutorul cărora este asigurată respectarea, protecția și apărarea drepturilor omului. Privite în ansamblu, lucrările expuse dezvoltă importante aspecte ale problematicii, servind ca valoroase surse doctrinare. Practic, fiecare dintre ele are meritul de a sugera anumite direcții importante de cercetare științifică.

Respectiv, conchidem că problematica în cauză este una destul de complexă, care necesită un studiu interdisciplinar, întrucît se regăsește reglementată în diferite ramuri ale dreptului, fiind vorba atît de drepturile, libertățile și îndatoririle persoanei, ca elemente constitutive ale statutului juridic al acesteia, cît și de mecanismele statale de garantare și promovare a acestor drepturi. Dezvoltarea complexă a ultimului aspect implică necesitatea abordării unor asemenea elemente precum:

- particularitățile activității de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei de către organele de ocrotire a normelor de drept;
- limitele restrîngerii drepturilor și libertăților fundamentale din perspectiva garantării statutului juridic al persoanei;
- răspunderea juridică a statului pentru atingerile aduse statutului juridic al persoanei de către organele de stat și funcționarii publici.

Referințe bibliografice

1. Alexe C., Boar A. Judecătorul – putere și răspundere. În: *Dreptul*, nr. 1, p. 25-29, București, 1998.
2. Aramă E. Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului. Chișinău, 2009, 210 p.

3. Armeanic A. Jurisdicția constituțională – remediul național al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 41-47.
4. Arseni A., Olteanu C. Dreptul la libertatea individuală și siguranța persoanei. Reglementare juridică, teorie și asigurare. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 3, p. 60-67.
5. Avornic Gh. Edificarea statului de drept. În: Edificarea statului de drept. Materialele conferinței științifico-practice. Chișinău, 2003, p. 14-25.
6. Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: Print-Caro, 2010, 513 p.
7. Cârnaț T. Protecția juridică a drepturilor omului. Chișinău, 2006, 382 p.
8. Chicu O. Legitățile evoluției instituției răspunderii juridice (aspecte istorice, teoretice, practice). Teza de doctor în drept. 12.00.2001, Chișinău, 2009, 152 p.
9. Cobîșneanu V. Răspunderea patrimonială a autorităților publice în R. Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2004, 32 p.
10. Coca G. N. Interesul general și drepturile fundamentale ale omului. București, 2009.
11. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Inst. de Istorie, Stat și Drept. Chisinau: Tipografia Centrală, 2009, 326 p.
12. Costachi Gh., Moroșanu I. Prevederi constituționale privind restrângerea exercițiului unor drepturi și libertăți ale omului. În: Legea și Viața, 1999.
13. Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău, 2005, 400 p.
14. Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău, 2005, 400 p.
15. Drăganu T. Introducere în teoria și practica statului de drept. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1992, 223 p.
16. Grecu R. Stere în lupta pentru drepturile omului. Concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere. Chișinău: Universul, 2009, 252 p.
17. Ionescu S. Justiția și marile doctrine privind statul de drept. În: Studii de drept românesc, an 20 (53), nr. 1-2, ianuarie 2008, p. 107-108.
18. Lavric L. Natura juridică a raportului ce apare în cadrul reparării prejudiciului patrimonial generat printr-un act administrativ individual. În: Materialele conferinței științifico-practice, Chișinău: CEP USM, 2004.
19. Marinică E. C. Promovarea și protejarea drepturilor omului prin mijloace contencioase. București: I.R.D.O., 2011, 183 p.
20. Micu D. Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României. București, 1998.
21. Moldovan C. Considerații privind garanțiile generale ale dreptului la un proces echitabil în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. În: Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași. Tomul LI. Științe Juridice. 2005, p. 173-183.
22. Moroșan I. Garanțiile juridice privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în Republica Moldova. Teză de doctor în drept, 2001, 141 p.
23. Negru B., Gruia G. Constituția Republicii Moldova și relația dintre reglementările internaționale și cele interne în domeniul drepturilor omului. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 58-61.
24. Orlov M. Răspunderea administrativ-patrimonială – o nouă formă a răspunderii în dreptul administrativ. În: Materialele conferinței științifico-practice, Chișinău: CEP USM. 2004, p. 152-154.
25. Osmochescu N. Drepturile omului în Republica Moldova: mecanisme naționale de protecție. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 208-220.
26. Pop T. Rolul practicii judiciare a Curții Supreme de Justiție în consolidarea statului de drept. În: Studii de drept românesc, 1992, nr. 1, p. 24-33.
27. Popescu S. Statul de drept în debaterile contemporane. București: Ed. Academiei Române, 1998, 268 p.
28. Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere juridică. Coordonator V. Zubco. Chișinău: Arc, 2006, 376 p.
29. Sedlețchi I. Mecanismul de garantare juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 221-235.
30. Triboi T. Prevenirea torturii, tratamentului inuman și degradant în activitatea poliției. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM. Științe socioumane. Ediția a XI-a, nr. 1. Chișinău, 2011, p. 177-181.
31. Tutunaru M. Probleme teoretice și practice în edificarea statului de drept. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2005, 144 p.
32. Urda O.A. Garanții procedurale – egalitatea de arme și principiul contradictorialității. Considerații generale. În: Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași, tomul LVII. Științe Juridice, 2011, nr. II, p. 69-82.
33. Vlădoiu N. Protecția constituțională a vieții, integrității fizice și psihice: studiu de doctrină și jurisprudență. București, 2006.
34. Zaharia V. Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective. Chișinău: Cartier, 2008, 188 p.
35. Zaporojan V. Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2007, 181 p.

MICROURME ÎN DESCOPERIREA INFRAȚIUNILOR: DE LA ANTICHITATE LA EPOCA MODERNĂ

Constantin PISARENCO,
doctorand

SUMMARY

From antiquity to modern times, the little-known facts and events about micro objects as sources of forensic highlighted the contribution of individual scientists in the development of forensic micro objects.

Keyword: The history of Criminology, crime traces, microscopic traces, micro objects

REZUMAT

Din Antichitate și pînă în zilele noastre, pe exemplul unor fapte și evenimente infirme, a avut loc dezvoltarea conceptului de microureme în calitate de izvor de informație criminalistică prin contribuția savanților la cercetarea micrologiei criminolice.

Cuvinte-cheie: istoria criminalisticii, descoperirea infrațiunilor, microureme, microobiecte

Introducere. Unele cunoștințe și o anumită experiență privind microuremele în calitate de obiecte purtătoare de informație despre purtător au existat și s-au dezvoltat pe parcursul timpului. Însă cercetarea microuremelor în scopul colectării informației de cercetare și probatorii a contribuit la progresul științifico-tehnic, precum și al cunoștințelor științifice speciale.

Scopul studiului este de a reliefa, în manieră consecventă, procesul de evoluție a cunoștințelor științifice despre microureme în calitate de informație criminalistică din Antichitate și pînă în timpurile moderne.

Materiale și metode aplicate. A fost consultată literatura de specialitate la tema de cercetare, precum și registrele electronice ale bibliotecilor de profil, inclusiv cărți și articole de reviste, pagini-web etc. Pentru obținerea cunoștințelor obiective referitor la problematica cercetată, am utilizat metodele istorică, logică și alte metode de analiză a datelor faptice.

Rezultate obținute și discuții. Este greu de stabilit o dată precisă la care a început utilizarea microobiectelor, adică a datelor obținute cu ajutorul microobiectelor. În pofida faptului că astfel de surse

materiale nu sînt percepute vizual, astfel de informații au început să fie obținute și utilizate cu ajutorul microobiectelor, în scopul combaterii crimelor, după cum atestă rezultatele unui șir de lucrări elaborate de Jürgen Torvald ș. a. din istoria criminalisticii [1-3]. În special, sub acest aspect poate fi examinat lucrul indirect cu amestec de monede false la răscrucea sec. VIII-VII î.H. în statul antic Lidia.

O formă inițială de utilizare a cunoștințelor despre microobiecte era practica vînătorilor care urmăreau animalele după urme. Se știe despre o castă anumită a indienilor cunoscători de urme, „khoyah” [4, 5], și a celor australieni – „trackers” [6, 7], care se ocupau de urmărirea vitelor furate sau răătăcite și căutarea criminalilor după urmele lăsate de aceștia la locul crimei. Studiind norul de praf care se ridica atunci cînd suflau pe urme, ei obțineau informațiile necesare pentru urmărire.

Cunoștințe speciale erau utilizate și de medici pentru a stabili cauza decesului la cercetarea crimelor contra vieții și sănătății. Primele date privind aplicarea cunoștințelor medicale în procesul judiciar sînt atestate în timpurile lui Hipocrate, care a trăit prin anii 400 î.H. Primul manual de aplicare a acestor

cunoștințe la cercetarea crimelor și în cadrul dezbaterilor judiciare se consideră, după cum se pare, cartea „HsiYüanLu” (Collected Cases of Injustice Rectified or the Washing Away of Wrongs), scrisă de Sòng Cí în anul 1247, în China, în perioada dinastiei Song. Cartea conținea informații importante despre examinarea cadavrului, o atenție deosebită era acordată studiului minuțios al locului crimei, iar motto-ul lucrării ar putea fi următorul: „Diferența dintre două fire de păr poate soluționa totul” [8].

Apariția în sec. XII-XIII a primelor, celor mai simple instrumente de mărire, a căror invenție este legată de numele savantului arab Alhazen din Basra, a făcut posibilă studierea obiectelor practic invizibile cu ochiul liber. După ce lucrarea sa despre teoria acțiunii de mărire a lentilelor a fost tradusă în latină, el a devenit cunoscut savanților europeni.

În anul 1665, naturalistul englez Robert Hooke a publicat lucrarea „Micrographia”. Citirea acestei cărți l-a determinat pe naturalistul olandez Antoni van Leeuwenhoek să studieze natura înconjurătoare cu ajutorul lentilelor. În curînd, împreună cu medicul italian Marcello Malpighi, el a introdus utilizarea microscopelor

în studierea structurii diferitelor forme ale materiei vii, care nu pot fi văzute cu ochiul liber [9].

Dispozitivul optic de mărire i-a permis, în 1686, lui M. Malpighi să examineze microdetaliile desenelor papilare ale degetelor omului [10, 11], în 1878 lui M. M. Rudnev – microdetaliile urmei strangulației, iar lui P. Ezerih – microdetaliile glonțului tras dintr-o armă de foc.

Din practica criminalistică a secolului trecut se cunosc cazuri individuale de aplicare a diferitelor particule. Astfel, de exemplu, în cazul Combettes-Leotade (Toulouse, Franța) au figurat în calitate de probe materiale particule de pământ, fibre de funie și o petală de mușcată [12]. În mare parte, anume ele i-au permis instanței de judecată, în 1847, să-l găsească vinovat pe Louis Bonafous (cunoscut mai degrabă după numele de Frere Leotade) de violarea și ucidera lui Cecile Combett, în vîrstă de 14 ani, și să-l condamne la muncă silnică, unde a murit doi ani mai tîrziu.

Un alt caz în care urmele abia observabile (microobiecte) au fost implicate cu succes în cadrul unui proces penal a fost ”cazul Edalji”. George Edalji, fiul vicarului din Birmingham, Parsi după tată, jurist britanic, a fost condamnat în baza unei acuzații inventate (mutilarea cailor). El nu și-a recunoscut vina și s-a adresat, în 1906, după ajutor celebrului scriitor englez și apărător al drepturilor omului Conan Doyle.

Fiind profund interesat de probleme de criminalistică, C. Doyle a avut astfel ocazia să testeze în practică ideile sale, acceptînd „rolul” de detectiv-consultant. El a început colectarea materialelor și a constatat, în special, că briciurile găsite la G. Edalji erau perfect curate. Părul de cal a apărut pe jacheta lui după ce poliția a înfășurat în

ea pielea de ponei. Iar particulele de lut galben, din jurul cadavru-lui de ponei, s-au păstrat doar pe una dintre cizmele lui, cea pe care poliția a aplicat-o pe urme la locul faptei. C. Doyle a înțeles exact afinitățile cazului și, prin seria lungă de publicații în ziarul londonez ”The Daily Telegraph”, cu implicarea experților criminaliști, a dovedit nevinovăția acuzatului, a arătat imperfecțiunea sistemului juridic britanic, precum și xenofobia față de nativii indigeni originari din colonii [13, 14].

În 1892 a fost publicată prima lucrare fundamentală în criminalistică ”Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik” (”Manual pentru ofițeri de urmărire penală ca sistem al criminalisticii”) [15]. Autorul ei era juristul și criminologul Hans Gustav Adolf Gross. Activînd în calitate de ofițer de urmărire penală la Czernowitz (Österreich-Ungarn), el a elaborat un sistem de recomandări pentru investigarea crimelor, care a stat la baza manualului. H. Gross nu posedea cunoștințe teoretice sau practice speciale în domeniul științelor naturii. Dar studierea conștiințioasă a literaturii aflate la dispoziția sa l-a condus la concluzia că e puțin probabil să existe vreo realizare tehnică sau științifică care să nu poată fi utilizată la rezolvarea crimelor.

Manualul lui H. Gross conținea un șir de capitole care nu puteau fi întîlnite în nicio carte de specialitate: ”Atragerea specialistului la examenul microscopic”, ”Atragerea chimistului”, ”Atragerea fizicianului”, ”Atragerea specialiștilor în mineralogie, zoologie și botanică”, ”Examinarea părului, prafului, murdăriei de pe încălțăminte și a petelor de pe haine”.

H. Gross începe compartimentul despre atragerea specialistului din domeniul examinării micro-

scopice cu următoarele cuvinte: ”Oricît de perfectă ar fi actualmente construcția microscopului, oricît de importante ar fi realizările obținute de știință cu ajutorul acestui instrument minunat, totuși arta specialistului în cercetarea microscopică este foarte rar utilizată de ofițerul de urmărire penală”. În continuare, el menționa: ”Referitor la cercetările de acest fel, pot afirma cu certitudine că anume în ele constă toată arta microscopistului, întrucît deseori identificarea celei mai nesemnificative și infime pete poate duce la demascări serioase”. În capitolul ”Examinarea părului, prafului, murdăriei de pe încălțăminte și a petelor de pe haine”, H. Gross scria: ”Nici murdăria, nici praful nu sînt corpuri specifice: prima este alcătuită din particule minuscule, cu care cineva (sau ceva) a intrat în contact și au rămas pe acel cineva sau ceva, praful constă din particule minuscule dispersate, care se așază pe ceva (sau cineva)”.

H. Gross încuraja criminalistica să utilizeze mai intens posibilitățile științelor naturii și ale tehnicii: ”Ofițerul de urmărire penală folosește foarte rar ajutorul chimistului, însă investigarea multor cazuri neelucidate ar putea avea un final reușit, dacă s-ar utiliza consultarea acestuia. Este de menționat faptul că botanistul este capabil să acorde ajutor anume în întrebările cele mai dificile, cele mai importante și interesante. Murdăria care s-a alipit de încălțăminte și alte urme pot povesti despre locul aflării stăpînului lor mai multe decît s-ar putea constata printr-o urmărire penală îndelungată”.

Manualul ”Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik” al lui H. Gross a fost reeditat de opt ori și a fost tradus în multe limbi europene (spaniolă, franceză, engleză, italiană, portu-

gheză și rusă). Ultima dată manualul a fost reeditat în Rusia, în anul 2002, cu titlul «Руководство для судебных следователей, как система криминалистики» [16]. Aici este bine-venit să menționăm ca termenul *criminalistică* a fost inventat anume de H. Gross și a denumit ulterior știința investigării crimelor.

H. Gross a generalizat experiența poliției în colectarea probelor, în aplicarea în cadrul urmăririi penale a ultimelor descoperiri științifice (de exemplu, a razelor roentgen), a generalizat experiența de colectare a probelor penale. El a fondat prima revistă criminalistică "Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik", al cărui redactor-șef a fost din 1898 și pînă a încetat din viață. În anul 1912, H. Gross a fondat Institutul de Criminalistică din orașul Graz.

Ideile lui H. Gross au avut numeroși susținători: A. Veinhart (Germania), Niceforro (Italia), A. Reiss (Franța) S. N. Tregubov (Rusia) etc.

O primă abordare cu adevărat științifică a utilizării posibilităților chimiei, fizicii, microbiologiei, biochimiei și botanicii în criminalistică a fost realizată de chimistul judiciar german, dr. Georg Popp, care, prin investigațiile microscopice și chimice ale urmelor pe care le-a efectuat, a contribuit la soluționarea multor crime. Probele de sînge, salivă, fire de păr, praf de diferită natură, fire de pînză, polen și iarbă de origine vegetală prelevate de la locul crimei deveneau, în mâinile sale, probe materiale irefutabile.

În 1918, în lucrarea științifică "Microscopia în serviciul cercetării penale" (publicată în revista "Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik"), Georg Popp a formulat un principiu important: "Die Unterschiede in den Böden

von Ort zu Ort machen wertvolle Hinweise um die Verknüpfung zwischen einem Verdächtigen und einem Tatort zu beweisen" [17]. El constă în stabilirea conexiunii dintre mostrele de pămînt găsite la locul faptei și suspect. G. Popp a menționat importanța cercetării particulelor de praf și de murdărie în baza studierii particularităților lor morfologice, chimice și fizice, a confirmat acest fapt prin exemple de investigare reușită a crimelor în anii 1904–1909, inclusiv descoperirea "crimei secolului" – omorul lui Margaret Filbert [18]. Acest caz a avut o rezonanță deosebită nu datorită anumitor circumstanțe deosebite, caracterului neobișnuit sau statutului înalt al victimei sau asasinului, ci grație faptului că drept dovadă a servit pămîntul care s-a lipit de încălțămîntea criminalului.

G. Popp a întreprins, de asemenea, prima încercare din istorie de a detecta otravă în cenușa cadavrelor arse, exprimîndu-se în cazul "Hopf" care a provocat furor în 1913 în Frankfurt. Un artist bine cunoscut în oraș pe nume Karl Hopf era acuzat de otrăvirea cu arsenic a două soții, a părinților și a doi copii, precum și de tentativa de otrăvire cu arsenic a celei de-a treia soții. G. Popp a reușit să depisteze în cenușa uneia din victime "0,075 mg arsenic la 100 g de substanță", fapt care a avut o semnificație decisivă la prezentarea rechizitoriului în instanță [2].

De numele expertului-chimist din Frankfurt este legată prima abordare, realmente științifică, a utilizării în criminalistică a posibilităților chimiei, fizicii, microbiologiei, biochimiei și botanicii. Datorită lui G. Popp, la sfîrșitul sec. XIX – începutul sec. XX s-a început cercetarea intensivă a microobiectelor și sistematizarea lor.

Concluzii. Anumite cunoștințe

și o oarecare experiență privind micourmele în calitate de obiecte purtătoare de informație au existat și s-au dezvoltat pe parcursul timpului. Însă cercetarea micourmelor în scopul colectării informației de cercetare și probatorii a cunoscut o perioadă de progres între sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, fiind în strînsă conexiune cu progresul științifico-tehnic și cu evoluția cunoștințelor științifice speciale.

Referințe bibliografice

1. Торвальд Юрген. *Сто лет криминалистики: Пути развития криминалистики*. Пер. с нем. М. Б. Колдаевой. Под ред. и с вступ. ст. Н. С. Алексеева. М.: Прогресс, 1974, 438 с.
2. Торвальд Юрген. *Следы в пыли. Развитие судебной химии и биологии*. Пер. с нем. М.: Юридическая литература, 1982, 173 с.
3. Торвальд Юрген. *Век криминалистики*. Перевод с нем. И. С. Власова, Л. А. Пэк. Под ред. и со вступит. ст. Ф. М. Решетникова. М.: Проспект, 2013, 325 с.
4. Gross Hans. *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. Graz, 1892.
5. Гросс Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики*. Пер. с нем., изд. Л. Дудкина и Б. Зиллера. СПб., 1908, 1040 с.
6. Крылов И. Ф. *Криминалистическое учение о следах*. Л.: Изд-во Ленингр. университета, 1976, 197 с.
7. Крылов И. Ф. «Немые свидетели» преступлений (Рассказы криминалиста). Л.: Изд-во Ленингр. университета, 1965, 95 с.
8. Giles Herbert A. *The «Hsi Yüan Lu» or «Instructions to Coroners»*. In: Proc. R. Soc. Med., 1924; nr. 17 (Sect. Hist. Med.), p. 59-107.
9. Dobell C. *Antony van Leeuwenhoek and his «Little animals»*. New York: Harcourt, Brace and company, 1932, 436 p.
10. Malpighius Marcellus. *De Externo Tactus Organo Anatomica Ob-*

servatio. Naples, Italy: Aegidium Longum, 1686, p. 25.

11. Гейндль Р. *Дактилоскопия и другие методы уголовной техники в деле расследования преступлений*. Пер. со 2-го нем. изд. В. В. Шпеера, под ред. проф. А. И. Крюкова. Москва: Гос. техн. изд-во, 1927.

12. *Proces du Frere Leotade, accuse du double crime de viol et d'assassinat, sur la personne de Cecile Combettes*. F. A. Brockhaus, 1851.

13. *Как Конан Дойл стал Шерлоком Холмсом*, <http://www.ahmadtea.ua/436> (vizitat 05.09.2014).

14. *Sir Arthur Conan Doyle – The Detective. The George Edalji Case*. http://www.siracd.com/life_case1.shtml (vizitat 05.09.2014).

15. Gross Hans. *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. Graz, 1892.

16. Гросс Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики*. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М.: ЛексЭст, 2002, 1088 с.

17. Аверьянова Т.В., Белкин, Р. С. *Криминалистика*. М.: Норма-Инфра-М, 2000, 990 с.

18. Конгресс криминалистов. *Попп Георг (Georg Popp)* <http://crim-congress.com/portretnaya/3807> (vizitat 05.09.2014).

19. William M. Johnston *The Austrian mind: an intellectual and social history, 1848-1938*. University of California Press, 1983, p. 94-95.

SCHIMBAREA OPTICII LEGIUTORULUI ROMÂN ASUPRA DOBÂNDIRII CETĂȚENIEI ROMÂNE

Raluca ROTARU,
lector universitar, Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea „Spiru Haret”, Constanța, România

SUMMARY

The article examined change of viewpoint of Romanian legislator about the institution of citizenship and evolution of the regulatory framework on citizenship. Was analyzed the law related to the acquisition of Romanian citizenship as the (by birth) and acquiring Romanian citizenship by operation of a legal act (by adoption, through repatriation and on request).

Keywords: citizenship, *jus sanguinis*, *jus soli/loci*, acquisition of citizenship on demand, acquisition of citizenship by adoption, repatriation, Romania.

REZUMAT

În articol este analizată schimbarea punctului de vedere al legiuitorului român asupra instituției cetățeniei și evoluția cadrului normativ privind cetățenia. Sînt analizate aspectele ce țin de dobîndirea de drept a cetățeniei române (prin naștere) și dobîndirea cetățeniei române prin efectul unui act juridic (prin adopție, prin repatriere și la cerere).

Cuvinte-cheie: cetățenie, *jus sanguinis*, *jus soli/loci*, dobîndirea cetățeniei la cerere, dobîndirea cetățeniei prin adopție, repatriere, România.

Introducere. În România, Istat-membru al Uniunii Europene, urmărim evoluția juridică a instituției cetățeniei, coraportul dintre cetățenia națională (română) și cetățenia comunitară (europeană). Plus la toate, avem un număr de cetățeni români care solicită dobîndirea sau redobîndirea cetățeniei statelor europene de care îi leagă anumite aspirații și elemente biografice subiective.

În Republica Moldova, un asemenea studiu ar avea importanță practică extraordinară, reieșind din realitățile vieții sociale – peste 200000 de cetățeni ai Republicii Moldova au redobîndit cetățenia română și alții peste 400000 de solicitanți încă mai așteaptă răspunsul oficial la solicitări și/sau finalizarea procedurilor. În același timp, alții peste 120000 de cetățeni la est de Nistru au primit cetățenia Federației Ruse, alături de 25000 de încetățeniri ucrainene din aceiași teritoriu în ultimii zece ani.

Redobîndirea cetățeniei face parte din tabloul cotidian al societății în România și în Republica

Moldova. Este fenomenul care de cele mai multe ori generează dubla cetățenie sau cetățenia multiplă și poate fi tratată drept efect al procesului de globalizare. Este de datoria noastră să punem în lumină aspectele de drept constituțional comparat ale acestui fenomen, mai puțin cunoscute sau încă nestudiate.

Reieșind din actualitatea temei investigate, din faptul că lucrarea de față reprezintă un studiu de drept constituțional comparat, scopul articolului este de a efectua o cercetare a dobîndirii cetățeniei române în statele europene cu sisteme de drept romano-germanice, de la natura juridică și principiile aplicate pînă la elementele concrete de procedură.

Metode și materiale. Tema investigațiilor științifice are un caracter multispectual cu conotații interdisciplinare – din sfera de cercetare a dreptului constituțional, dreptului constituțional comparat, sociologie și politologie –, ceea ce a determinat folosirea lucrărilor savanților din România – Constan-

tin Iordachi, Ștefan Leonescu, Tudor Drăganu, Cezar Bîrzea, Barbu B. Berceanu ș.a.; din Rusia – V.E. Cirkin, R. V. Enghibarean ș.a.

În procesul studiului au fost aplicate următoarele metode:

- metoda analizei istorice, folosită pentru cercetarea originii și evoluției instituției cetățeniei, singura capabilă să ne furnizeze elementele de interconexiune dintre trecut, prezent și viitor;

- metoda cercetării instituționale, care ne-a permis să efectuăm o analiză a instituției cetățeniei prin prisma naturii juridice a acesteia în legislația Republicii Moldova și a României, principiile aplicabile, caracteristicilor generale și distincte etc.

- metoda analizei comparative, care a fost folosită la maxim datorită domeniului propus pentru cercetare și temei de investigație; pentru a furniza date care se află în aria dreptului comparat, a politicii comparate, deoarece întreaga abordare a tematicii corespunde dreptului constituțional comparat. Această metodă este singura modalitate de a aborda legislația statelor cu sisteme de drept romano-germanice în materie de dobândire și redobândire a cetățeniei, precum și regulile generale și normele speciale ale procedurilor de încetățenire în cadrul acestora. Metoda ne-a facilitat înțelegerea fenomenelor ce apar în aceste state, ne-a ghidat în analize teoretice complete cu finalitate demonstrată în practică.

- Metoda analizei sistemice, indispensabilă pentru cercetarea legislației, procedurilor și cazurilor concrete de redobândire a cetățeniei; care ne orientează atenția nu doar asupra temei de investigație, ci și asupra dobândirii cetățeniei, asupra întregii instituții a cetățeniei.

Rezultate obținute și discuții.

Reglementarea cetățeniei române a fost o preocupare constantă a legiuitorului român începând din 1864 pînă în ziua de astăzi.

În timp, s-au extins categoriile de persoane care puteau să redobîndească cetățenia română – de la minoritățile etnice existente pe teritoriul României în perioada monarhiei, pînă la cei care au fost supuși la abuzuri în perioada regimului comunist. Însă legiferarea acestui domeniu este lipsită de viziune și strategie pe termen lung, ceea ce a condus la o instabilitate înaltă, marcată de numeroase modificări de-a lungul timpului. Din 1947 pînă în 2011 au existat 30 de legi și 8 ordonanțe de urgență ale Guvernului care au reglementat problema dobândirii cetățeniei române [1, p. 9].

În ce privește dobîndirea cetățeniei române ca efect al nașterii, legislația României folosește ca bază de plecare „*jus sanguinis*”. Astfel, se renunță la criteriul statal în legitimarea redobîndirii cetățeniei române, prevalent în formularea legii din 1991, în favoarea principiului „*jus sanguinis*” („dreptul sîngelui” – copilul primește cetățenia părinților, indiferent de locul nașterii), introdus în lege în 2009.

Odată cu modificarea legislației, s-au schimbat și categoriile de beneficiari ai politicii de redobîndire a cetățeniei. Dacă prevederile legii din 1991 acopereau o gamă largă de beneficiari, incluzînd toate minoritățile etnice existente pe teritoriul României pînă la 1940 și 1944, începînd cu 2003 legiuitorul român a introdus filtrul etnic, astfel încît în 2009 să fie legiferat principiul *jus sanguinis* și doar cei născuți cu cetățenia română sau copiii adoptați de părinți români și descendenții lor fiind eligibili pentru redobîndire. De asemenea, în 2009 acest drept a fost extins pînă la descendenții de gradul III, lărgind considerabil bazinul de unde pot fi „recrutați” noi cetățeni.

Schimbările legislative au determinat și modificări de ordin administrativ. Astfel, șirul instituțiilor responsabile de administrarea

procedurilor birocratice a început cu Guvernul, a continuat cu Ministerul Justiției și a sîrșit actualmente cu Autoritatea Națională pentru Cetățenie. La problemele de ordin birocratic putem adăuga și diferența majoră de tratament, rezultată din data la care a fost depusă cererea de redobîndire. Cei care au depus aceste cereri în perioada 2000-2008 au avut o perioadă de așteptare mult mai îndelungată decît cei care au depus după modificările operate în aprilie 2009 și după simplificarea procedurii de redobîndire.

În plan conceptual, începînd din aprilie 2009, dreptul de redobîndire a cetățeniei române a fost redefinit în mod tacit, în acord cu un alt principiu nou al doctrinei de cetățenie în România post-comunistă, și anume primatul și caracterul inalienabil al cetățeniei române de origine, dobîndită la naștere. Acest principiu nu exista în Legea cetățeniei din 1991, ci a fost introdus în 1999 împreună cu alte amendamente, pentru a armoniza conținutul legii cu prevederile Constituției din 1991, care stipula că „cetățenia română nu poate fi retrasă aceluia care a dobîndit-o prin naștere” [1, p. 12].

Cel mai bine putem demonstra cele spuse prin reglementările de la art. 5 din Legea nr. 21 din 1991: „Copiii născuți pe teritoriul României, din părinți cetățeni români, sînt cetățeni români (*jus sanguinis*). Sînt, de asemenea, cetățeni români cei care:

- s-au născut pe teritoriul statului român, chiar dacă numai unul dintre părinți este cetățean român (*jus sanguinis*);

- s-au născut în străinătate și ambii părinți sau numai unul dintre ei are cetățenia română (de asemenea aplicarea principiului *jus sanguinis*).

Copilul găsit pe teritoriul statului român este considerat cetățean român, pînă la proba contrarie, dacă nici unul dintre părinți nu este

unoscut (aparent ar fi o trimitere mai degrabă la *jus soli* decât la *jus sanguinis*). În realitate, Legea cetățeniei stabilește o veritabilă prezumție de cetățenie română – minorul găsit pe teritoriul României are cel puțin un părinte cetățean român, și atunci revine aplicarea principiului *jus sanguinis*. Desigur, prezumția poate fi răsturnată dacă se stabilește filiația față de unul dintre părinți sau amândoi, aceștia fiind cetățeni străini, și copilul nu are împlinită vârsta de 18 ani [2].

În dezbaterile doctrinare, susținem părerea formulată de prof. T. Drăganu: „În temeiul dispozițiilor legale citate care permit dovada filiației și, prin aceasta, schimbarea cetățeniei copilului găsit, concluzia care se impune este că art. 30 al Legii 21/1991 s-a mărginit să creeze o prezumție, iar nu să consacre principiul *jus soli*. El a plecat de la ideea că este foarte probabil ca cel puțin mama copilului găsit pe teritoriul României să fi fost cetățeană a statului român, ceea ce corespunde condițiilor cerute de art. 5 al Legii 21/1991 pentru dobândirea cetățeniei prin naștere. Dacă s-ar admite însă că art. 30 s-a întemeiat pe principiul *jus soli*, concluzia ar trebui să fie în sensul că, întrucât copilul a fost găsit pe teritoriul statului român, el trebuie considerat cetățean român chiar dacă s-ar dovedi că părinții săi sînt cetățeni străini, iar potrivit legilor naționale, copilul dobîndește cetățenia părinților sau cel puțin a unuia dintre ei, soluție care ar fi contrară dispozițiilor exprese ale Legii 21/1991” [3, p. 138].

În ceea ce privește **dobîndirea cetățeniei române prin efectul unui act juridic**, deosebim următoarele situații: a) dobîndirea cetățeniei române prin adopție; b) dobîndirea cetățeniei române prin repatriere și c) dobîndirea cetățeniei române la cerere.

Dobîndirea cetățeniei prin adopție. Legea cetățeniei române

spune că aceasta se dobîndește de către copilul-cetățean străin sau fără cetățenie prin adopție (înfierre), dacă adoptatorii sînt cetățeni români, iar adoptatul nu a împlinit vârsta de 18 ani. Adoptarea acestei soluții legislative se explică prin faptul că instituția adopției, așa cum este reglementată în România, urmărește încadrarea cît mai deplină a unui copil în familia adoptatorilor. Ori identitatea de cetățenie a adoptatului cu adoptatorii și cu rudele acestora este un element important în procesul de încadrare [3, p. 138].

Copilul deci poate fi adoptat pînă la împlinirea vârstei majoratului civil (18 ani), iar persoana majoră poate fi adoptată numai dacă adoptatorul sau familia adoptatoare a crescut-o în timpul minorității sale [4].

În cazul în care adoptatul este major, este necesar consimțămîntul acestuia. În cazul în care numai unul dintre adoptatori este cetățean român, cetățenia adoptatului minor va fi hotărîtă, de comun acord, de către adoptatori. În situația în care adoptatorii nu cad de acord, instanța judecătorească competentă să încuviințeze adopția va decide asupra cetățeniei minorului, ținînd seama de interesele acestuia. În cazul copilului care a împlinit vârsta de 14 ani este necesar consimțămîntul acestuia [2]. În legătură cu consimțămîntul minorului adoptat trebuie să facem următoarea precizare: pînă la vârsta de 10 ani legea nu stabilește vreo condiție pentru consimțămîntul copilului adoptat; după împlinirea vârstei de 10 ani, se stabilește condiția consimțămîntului dat de minor [5].

Stabilirea la 10 ani a vârstei care face necesar consimțămîntul minorului la adopție și la 14 ani a celei care face necesar consimțămîntul pentru dobîndirea cetățeniei prin adopție are drept consecință faptul că minorul între 10 și 14 ani va dobîndi cetățenia adoptatorilor

prin simplul său consimțămînt. În schimb, pentru minorul de 14-18 ani, pe lîngă consimțămîntul la adopție va fi necesar un consimțămînt special asupra schimbării cetățeniei. În această situație, este cazul să ne întrebăm dacă e posibil ca minorul să consimtă la adopție și să refuze să-și dea consimțămîntul la schimbarea cetățeniei, sau adopția este un act unitar care nu poate fi perfectat decât dacă minorul consimte și asupra schimbării cetățeniei? După părerea noastră, care coincide cu opinia doctrinară exprimată de T. Drăganu [3, p. 139], se cere acordul minorului și asupra adopției, și asupra schimbării cetățeniei; adică ar trebui să se lase la libera apreciere a minorului care a împlinit 14 ani – doar așa se va păstra nealterat spiritul Legii nr. 21/1991.

Dacă adopția se face de către o singură persoană, iar aceasta este cetățean român, minorul dobîndește cetățenia adoptatorului.

Potrivit normelor române, există posibilitatea ca adopția unui copil, cetățean străin sau apatrid, de către un cetățean român să fie declarată nulă, să fie anulată ori să fie desfăcută.

Adopția este nulă, dacă a fost încheiată în alt scop decât cel al ocrotirii interesului superior al copilului sau cu încălcarea oricăror condiții de fond sau de formă prevăzute de lege [4]. În cazul declarării nulității sau anulării adopției, copilul care nu a împlinit vârsta de 18 ani este considerat că nu a fost niciodată cetățean român, dacă domiciliază în străinătate sau dacă părăsește țara pentru a domicilia în străinătate [2].

Adopția se desface, dacă adoptatorul sau soții adoptatori au cedat [4]. În cazul defacerii adopției, copilul care nu a împlinit vârsta de 18 ani pierde cetățenia română pe data defacerii adopției, dacă acesta domiciliază în străinătate sau dacă părăsește țara pentru a domicilia în străinătate

[2]. Odată ce încetează calitatea de „adoptat”, copilul minor își poate redobîndi locul în familia sa naturală sau în instituția socială ori de plasament (dintr-o țară străină) în care se afla pînă la adopție. Prin urmare, ar fi în interesul minorului să revină la cetățenia sa originară, dacă el domiciliază în străinătate sau părăsește România și își stabilește domiciliul în altă țară. După cum observăm din textul legal, momentul de la care acest copil pierde cetățenia română este calculat diferit, astfel: în cazul declarării nulității și a anulării adopției, copilul este considerat că nu a fost niciodată cetățean român (efect *ex tunc*); în ipoteza desfacerii înfierii, el pierde cetățenia la data cînd adopția a fost desfăcută (efect *ex nunc*).

Condițiile de fond cerute pentru încheierea adopției sînt stabilite de legea națională a adoptatorului și a celui ce urmează să fie adoptat. Aceștia trebuie să îndeplinească și condițiile care sînt obligatorii pentru ambii, stabilite de fiecare dintre cele două legi naționale arătate. Condițiile de fond cerute soților care adoptă împreună sînt cele stabilite de legea care cîrmuiește, efectele căsătoriei lor. Aceeași lege se aplica și dacă unul dintre soți adoptă copilul celuilalt [6].

Relațiile personale și patrimoniale dintre soți sînt supuse legii naționale comune, iar în cazul în care au cetățenii deosebite, sînt supuse legii domiciliului lor comun. Legea națională comună sau legea domiciliului comun al soților continuă să reglementeze efectele căsătoriei în cazul în care unul dintre ei își schimbă, după caz, cetățenia sau domiciliul. În lipsă de cetățenie comună sau de domiciliu comun, relațiile personale sau patrimoniale dintre soți sînt supuse legii statului pe teritoriul căruia au ori au avut reședința comună sau cu care întrețin în comun cele mai strînse legături [6].

Dobîndirea cetățeniei prin sta-

bilirea filiației. Legea nr. 21/1991 prevede în mod expres că adopția este o modalitate de dobîndire a cetățeniei române și ea nu reglementează decît ipoteza copilului găsit pe teritoriul României, care dobîndește cetățenia ca urmare a stabilirii filiației sau prin hotărîre judecătorească. S-ar cere o clarificare generală pentru alte cazuri ce pot apare în practică.

Să presupunem că o cetățeană străină domiciliată în România sau în străinătate dă naștere unui copil în afara căsătoriei. Conform Legii nr. 21/1991, acest copil nu va dobîndi cetățenia română, întrucît nu poate face dovada că unul dintre părinții lui a fost cetățean român în momentul nașterii. Dacă însă ulterior filiația acestui copil va fi stabilită prin recunoaștere sau prin hotărîre judecătorească ca aparținînd unui cetățean român, va dobîndi el oare cetățenia română? Răspunsul nu poate fi decît afirmativ, odată ce Legea nr. 21/1991 are la bază sistemul *jus sanguinis*, potrivit căruia cetățenia română se dobîndește prin naștere, dacă cel puțin unul dintre părinți are această cetățenie. Hotărîrea judecătorească nu face altceva decît să stabilească care sînt adevărații părinți ai copilului și, prin urmare, prin aplicarea regulii potrivit căreia cetățenia se stabilește prin filiație [2], este logic să se tragă concluzia că, în cazurile menționate, copilul respectiv va avea cetățenia română [3, p. 140]. De altfel, în sprijinul soluției poate fi invocat și faptul că, potrivit art. 30 din Legea nr. 21/1991, stabilirea filiației copilului găsit determină, dacă sînt întrunite condițiile legii, schimbarea cetățeniei acestuia.

Dobîndirea cetățeniei române prin efectul schimbării cetățeniei părinților. Copilul născut din părinți-cetățeni străini sau fără cetățenie și care nu a împlinit vîrsta de 18 ani dobîndește cetățenia română odată cu părinții săi. În cazul în care numai unul dintre părinți dobîn-

dește cetățenia română, părinții vor hotărî, de comun acord, cu privire la cetățenia copilului. În situația în care părinții nu cad de acord, tribunalul de la domiciliul minorului va decide, ținînd seama de interesele acestuia. În cazul copilului care a împlinit vîrsta de 14 ani este necesar consimțămîntul acestuia. Copilul dobîndește cetățenia română pe aceeași dată cu părintele său [2]. În ipoteza dată, ne aflăm în fața unei modalități de dobîndire de drept a cetățeniei române, căci copilul dobîndește această calitate luîndu-se în considerație exclusiv legătura de sînge dintre el și părintele încetățenit, fără să fie nevoie ca numele său să figureze în cererea de încetățenire ori în actul prin care părintele său a dobîndit cetățenia română.

Dobîndirea (acordarea) cetățeniei române la cerere. Legea cetățeniei române consacră o singură modalitate de dobîndire a cetățeniei ca efect al unui act juridic individual emis nominal celui interesat de către organul administrativ de stat – dobîndirea cetățeniei la cerere. Se cer anumite explicații conceptuale privind acordarea cetățeniei la cerere și repatrierea.

Deosebirea dintre cele două modalități nu constă în faptul că a doua (redobîndirea) nu ar presupune o cerere a celui interesat, așa cum o sugerează titlul literii C al capitolului II din Legea nr. 21/1991. Aceasta pentru că, după cum rezultă din textul legal, redobîndirea cetățeniei române prin repatriere este condiționată de cererea celui interesat: „dacă își exprimă dorința în acest sens” [2]. Deosebirea dintre acordarea cetățeniei la cerere și repatriere constă în faptul că prima este aplicabilă persoanelor care nu au avut anterior cetățenia română, iar a doua este rezervată celor care în trecut au avut calitatea de cetățeni români, de aceea are loc în cadrul unei proceduri simplificate. Prof. T. Drăganu numește procedura de acordare a cetățeniei *încetățenire* – procedeu prin care cetățenia

română este acordată la cerere unui cetățean străin sau unei persoane fără cetățenie, care nu a avut nicicând calitatea de cetățean român [3, p. 142].

Prin această procedură se urmărește integrarea în societatea românească a unor cetățeni străini sau apatrizi, de aceea legea reglementează pe larg condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cei care solicită cetățenia română, procedura de urmat, organul competent a examina cererea, precum și natura actului prin care se acordă cetățenia română [7, p. 126]. Astfel, persoana care solicită acordarea cetățeniei române trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- s-a născut și domiciliază, la data cererii, pe teritoriul României sau, deși nu s-a născut pe acest teritoriu, domiciliază în condițiile legii pe teritoriul statului român de cel puțin 8 ani sau, în cazul în care este căsătorit și conviețuiește cu un cetățean român, de cel puțin 5 ani de la data căsătoriei;

- dovedește, prin comportament, acțiuni și atitudine, loialitate față de statul român, nu întreprinde sau sprijină acțiuni împotriva ordinii de drept sau a securității naționale și declară că nici în trecut nu a întreprins asemenea acțiuni;

- a împlinit vârsta de 18 ani;

- are asigurate în România mijloace legale pentru o existență decentă, în condițiile stabilite de legislația privind regimul străinilor;

- este cunoscut cu o bună comportare și nu a fost condamnat în țară sau în străinătate pentru o infracțiune care îl face nedemn de a fi cetățean român;

- cunoaște limba română și posedă noțiuni elementare de cultură și civilizație românească, în măsură suficientă pentru a se integra în viața socială;

- cunoaște prevederile Constituției României și imnul național [2].

Termenele prevăzute de lege pot fi reduse în jumătate dacă: solicitantul este o personalitate re-

cunoscută pe plan internațional; solicitantul este cetățeanul unui stat-membru al Uniunii Europene; solicitantul a dobândit statut de refugiat potrivit prevederilor legale în vigoare, sau solicitantul a investit în România sume care depășesc 1.000.000 Euro [2].

După cum vom vedea, condițiile cerute de lege pentru acordarea cetățeniei sunt mai multe și mai riguroase decât cele care reglementează procedura de redobândire a cetățeniei prin repatriere. Rațiunea este una simplă – legiuitorul român consideră necesară o verificare mai atentă a persoanei, astfel încât cetățenia română să nu fie acordată oricărui străin care o solicită, ci doar persoanelor considerate demne de a primi acest statut, care nu va constitui o povară financiară pentru statul român sau un element marginalizat al societății. La modul ideal, viitorul cetățean ar trebui să fie o persoană integră, cu un comportament ireproșabil, care ar contribui la prosperarea României.

Dobândirea cetățeniei române prin repatriere. După momentul Revoluției române din decembrie 1989, odată cu abandonarea modelului socialist și eforturile în construirea noului stat de drept, democratic și orientat social, apare necesitatea reparării greșelilor fostei administrații și remedierii condiției juridice a elitelor plecate din țară în timpul guvernării ceaușiste. Astfel, au fost adoptate două acte importante în acest sens: Decretele-legi nr. 7/1989 [8] și nr. 137/1990 [9] (ulterior abrogate prin Legea cetățeniei nr. 21/1991). Ambele Decrete-legi consacrau principiul conform căruia sînt și rămîn cetățeni români persoanele care au dobândit această calitate conform legislației anterioare. De asemenea, cetățenilor români aflați peste hotare și care doresc să se înapoieze și să se stabilească în România li se garantează dreptul la repatriere.

Conform Decretelor-legi nr. 7/1989 și 137/1990, foștii cetățeni

români au putut redobîndi cetățenia română în două moduri:

- Prin efectul repatrierii, pe baza unei cereri aprobate de Ministerul Afacerilor Externe, în colaborare cu organele desemnate de lege pentru probleme de evidență a străinilor [8]. Cererile avînd acest obiect au putut fi depuse fie la misiunile diplomatice și oficiile consulare române, fie direct la Ministerul Afacerilor Externe. Această modalitate de dobîndire a cetățeniei române a fost aplicabilă foștilor cetățeni români care și-au pierdut cetățenia română fie înainte de 22 decembrie 1989, fie după această dată.

- A doua modalitate a fost aplicată numai foștilor cetățeni români care și-au pierdut cetățenia înainte de 22 decembrie 1989. Decretul-lege nr. 137/1990 stipula că o pot redobîndi la cerere, în baza unei declarații autentificate în străinătate, la reprezentanțele diplomatice sau oficiile consulare ale României, iar în țară – la Notariatul de stat al municipiului București, chiar dacă au o altă cetățenie și nu își stabilesc domiciliul în România [9].

Reglementările din cele două decrete-legi citate au ridicat o problemă discutabilă ca urmare a faptului că, spre deosebire de cei care și-au pierdut cetățenia română înainte de 22.12.1989 și nu și-au stabilit domiciliul în România, despre care Decretul-lege nr. 137/1990 prevedea că își pot păstra cetățenia străină, în cazul categoriei foștilor cetățeni români care redobîndeau cetățenia română prin efectul repatrierii, o asemenea prevedere lipsea. În această situație se pune problema dacă această ultimă categorie de foști cetățeni români își pot păstra cetățenia străină.

Întrucît se aplica numai unor categorii de cetățeni români, și anume celor care au pierdut cetățenia română înainte de 22.12.1989 și, în același timp, nu-și stabileau domiciliul în România, Decretul-lege nr. 137/1990 a instituit o excepție. Și după cum bine știm, excepțiile

sînt de strictă interpretare și aplicare. De aceea, excepția prevăzută de Decretul-lege nr. 137/1990 nu poate fi extinsă la toți foștii cetățeni români a căror situație era reglementată de Decretul-lege nr. 7 și pentru care posibilitatea de a păstra cetățenia străină nu era prevăzută. Nu este mai puțin adevărat că acest ultim decret-lege nu condiționa redobîndirea cetățeniei decît de actul de repatriere, iar nu de o prealabilă renunțare la cetățenia străină, ceea ce s-ar fi putut interpreta în sensul că nici redobîndirea cetățeniei prin repatriere nu exclude posibilitatea păstrării de către noul cetățean român a cetățeniei străine [3, p. 140].

Redobîndirea cetățeniei române prin repatriere este prevăzută și reglementată de Legea nr. 21/1991 (cu modificările operate prin Legea nr. 192/1999 [10]). Deși această modalitate nu este enumerată expres de art. 4 al Legii nr. 21/1991, o regăsim la prevederile art. 10, unde se vorbește despre ea ca despre o variantă a dobîndirii cetățeniei la cerere, ce beneficiază de unele reguli proprii, stabilite prin articolele 19 și 36 din aceeași lege.

Astfel, cetățenia româna se poate acorda și persoanelor care au pierdut această cetățenie, precum și descendenților acestora pînă la gradul II inclusiv și care cer redobîndirea ei, cu păstrarea cetățeniei străine și stabilirea domiciliului în țară sau cu menținerea acestuia în străinătate [2], dacă îndeplinesc în mod corespunzător condițiile prevăzute la art. 8 alin. (1) lit. b) – e):

- dovedește, prin comportament, acțiuni și atitudine, loialitate față de statul român, nu întreprinde sau sprijină acțiuni împotriva ordinii de drept sau a securității naționale și declară că nici în trecut nu a întreprins asemenea acțiuni;

- a împlinit vîrsta de 18 ani;

- are asigurate în România mijloace legale pentru o existență decentă, în condițiile stabilite de legislația privind regimul străinilor;

- este cunoscut cu o bună comportare și nu a fost condamnat în țară sau în străinătate pentru o infracțiune care îl face nedemn de a fi cetățean român.

Plecînd de la principiul că dobîndirea cetățeniei române de către unul dintre soți nu are nicio consecință asupra cetățeniei celuilalt soț, se stabilește că soțul-cetățean străin poate cere dobîndirea cetățeniei în condițiile legii [2]. În ceea ce privește copilul minor al repatriatului, legea prevede că părinții hotărăsc pentru copiii lor minori cu privire la cetățenie și că minorul care a împlinit vîrsta de 14 ani trebuie să-și exprime separat consimțămîntul. Dacă părinții nu cad de acord, va decide tribunalul de la domiciliul minorului, ținînd cont de interesele acestuia [7, p. 125].

Concluzii. Legiuitorul român renunță la criteriul statal în legitimarea redobîndirii cetățeniei române, prevalent în formularea Legii din 1991, în favoarea principiului „*jus sanguinis*” („dreptul sîngelui” – copilul primește cetățenia părinților, indiferent de locul nașterii), introdus în lege în 2009. Odată cu modificarea legislației, s-au schimbat și categoriile de beneficiari ai politicii de redobîndire a cetățeniei. Dacă prevederile Legii din 1991 acopereau o gamă largă de beneficiari, incluzînd toate minoritățile etnice existente pe teritoriul României pînă la 1940 și 1944, începînd cu 2003 legiuitorul român a introdus filtrul etnic, astfel încît din 2009 să fie legiferat principiul *jus sanguinis* și doar cei născuți cu cetățenia română sau copiii adoptați de părinți români și descendenții lor fiind eligibili pentru redobîndire.

Semnalam elemente deficitare ale cadrului normativ românesc. Astfel, cu părere de rău, legea română nu stabilește vreun regim facilitat de naturalizare pentru persoanele în etate și pentru persoanele care suferă de deficiențe

fizice ori mentale. Din rațiunea realizării principiului umanismului și al principiului egalității de șanse, s-ar putea propune introducerea unor reglementări în acest sens. În legislația Republicii Moldova o reglementare similară există, contribuind real la egalitatea de șanse a candidaților.

Referințe bibliografice

1. Iordachi Constantin (coordonator), Leonescu Ștefan, Toderiță Alexandra, Silaghi Claudia, Ghinea Cristian. Redobîndirea cetățeniei române: perspective istorice, comparative și aplicative / Reacquiring the romanian citizenship: historical, comparative and applied perspectives. Editura Curtea Veche Publishing, 2012, p. 9.
2. Legea cetățeniei române nr. 21 din 01.03.1991. În: Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 98 din 06.03.2000, art. 30, alin. (1).
3. Tudor Drăganu. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, vol. I, București: Editura Lumina Lex, 1998, p. 138.
4. Legea României nr. 273 din 21.06.2004 privind regimul juridic al adopției. În: Monitorul Oficial al României nr. 557 din 23.06.2004, art. 5, alin. (2).
5. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 25 din 09.06.1997, vizualizată pe adresa electronică: <http://dgaspc-bz.3x.ro/OUG25-97.htm> la data de 07.03.2013.
6. Legea României nr. 105 din 22.09.1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat. În: Monitorul Oficial al României, partea I, din 30.04.2008, art. 30.
7. Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu. Drept constituțional și instituții politice, ediția 13, vol. I, București: Editura C.H. Bech, 2008, p. 126.
8. Decretul-lege nr. 7 din 31.12.1989, emis de Consiliul Frontului Salvării Naționale. În: Monitorul Oficial nr. 9 din 31.12.1989 (abrogat).
9. Decretul-lege nr. 137 din 11.05.1990, emis de Consiliul Frontului Salvării Naționale. În: Monitorul Oficial nr. 75 din 21.05.1990 (abrogat).
10. Legea României nr.192 din 10.12.1999 pentru modificarea și completarea Legii cetățeniei române nr. 21/1991. În: Monitorul Oficial nr. 611 din 14.12.1999.

CARACTERISTICA OBIECTULUI SERVITUȚILOR PERSONALE

Violeta CHISILIȚA,
judecător, Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău, doctorand USM

SUMMARY

The variety of goods that may form the object of a subjective right of usufruct and use is large. The rights of use and usufruct may have as a material object so tangible property as well as intangible the category which includes: receivables, securities, copyrights, patents, software.

Keywords: property right, right of usufruct, right of use, right of habitation, tangible and intangible property.

REZUMAT

Variatatea bunurilor care pot forma obiect al unui drept subiectiv de uzufruct și uz este mare. Dreptul de uz și cel de uzufruct pot avea ca obiect material atât bunuri corporale, cât și incorporale, din categoria cărora fac parte creanțele, valorile mobiliare, drepturile de autor, brevetele de invenție și programele de calculator.

Cuvinte-cheie: drept de proprietate, drept de uzufruct, drept de uz, drept de abitație, bunuri corporale, bunuri incorporale

Introducere. Problema cu privire la obiectul dreptului de uzufruct a fost abordată nu doar în doctrina contemporană, ci din momentul apariției sale ca fenomen și concept. În dreptul roman, obiect al uzufructului puteau fi bunurile corporale și cele incorporale, deoarece noțiunea de drept asupra bunului era apropiată celei de bun. În plus, în calitate de obiect, uzufructul putea avea atât un singur bun, cât și o universalitate de bunuri. Dreptul roman a generat și noțiunea de *cvasiuzufruct*, al cărui obiect era un bun consumptibil.

Materiale și metode aplicate. În doctrina franceză, referitor la obiectul dreptului de uzufruct, în cea mai mare măsură a fost discutată posibilitatea instituirii dreptului de uzufruct în privința bunurilor consumptibile și determinarea cercului de lucruri care se referă la această categorie (Jean Desmonts, Didier Claeys). În dreptul german, în funcție de obiect, sînt cunoscute trei categorii de uzufructe: uzufructul bunului, uzufructul asupra unui drept și uzufructul instituit asupra patrimoniului.

Variatatea dreptului de uzufruct este foarte mare, legislația reglementînd uzufructul în privința unei cote ideale din patrimoniu (Bruchteilnie Bbrauch), uzufructul pe accesorii, uzufructul asupra unei pretenții (creanțe) de compensare (Ersatzansprüche), uzufructul asu-

pra navelor aviatice și maritime (Schiffe und Luftfahrzeuge) [1]. Datorită progresului intens al tehnologiilor informaționale, a fost instituită o nouă ramură a dreptului – dreptul informatic, iar dreptul de uzufruct care are ca obiect un software este reglementat alături de drepturile de autor și dreptul de licență.

Rezultate obținute și discuții.

Lumea contemporană impune necesitatea depășirii formei clasice a uzufructului instituit în privința unui imobil, teren sau unei gospodării țărănești. Dezvoltarea economică și socială duce la apariția unor forme noi ale dreptului de uzufruct, care depășesc reglementările legale existente.

Bunurile corporale ca obiect al dreptului de uzufruct. Conform art. 396 alin. (3) din Codul civil (CC) al Republicii Moldova, obiect al uzufructului poate fi orice bun neconsumptibil care se află în circuit civil, mobil sau imobil, corporal sau incorporal, inclusiv un patrimoniu sau o parte din el. Alin. (4) al articolului menționat stabilește că uzufructul poartă asupra tuturor accesoriilor bunului dat în uzufruct, precum și asupra a tot ce se unește sau se încorporează în acesta. Codul civil, în art. 285 alin. (1), definește bunurile ca fiind toate lucrurile susceptibile aproprierii individuale sau colective și drepturile patrimoniale.

Reieșind din definiția dreptului de uzufruct formulată în art. 395 (1) Cod civil și prevederile art. 396 alin. (3) CC, obiect al dreptului de uzufruct poate fi orice bun aflat în circuitul civil, astfel că uzufructul poate fi constituit asupra unei varietăți mari de bunuri privite în sens larg, ca, de exemplu, în privința unui imobil, a unui teren agricol, a unei gospodării agricole, a unui titlu la purtător, în privința unei creanțe, asupra unui drept de suprafață sau a unui uzufruct preexistent, bineînțeles, asupra unui fond de comerț sau în privința unei afaceri. Uzufructul în mod egal poate fi constituit asupra unuia sau mai multor bunuri, asupra unui patrimoniu în ansamblu sau a unei fracțiuni din patrimoniu, la fel de bine ca și în privința unor obiecte individual determinate.

Caracteristica prezentată anterior și determinarea destinației pe care o are uzufructul ca mecanism juridic, subliniind în special funcția acestuia de a garanta uzufructuarului satisfacerea unui interes material sau economic, obținerea unor beneficii sau asigurarea unei întrețineri, reținem că obiect al dreptului de uzufruct poate fi un bun care dispune de capacitatea: *de a genera fructe, de a fi util și a furniza un venit sau un avantaj material*. Doar în asemenea condiții el va servi scopului pentru care este instituit uzufructul, și anume asi-

gurarea obținerii unui beneficiu în rezultatul exploatării sale.

Bunurile frugifere sînt acelea care pot produce în mod periodic, fără consumarea substanței lor, alte bunuri, denumite *fructe*. Doctrina și legislația unor state deosebesc trei categorii de fructe: naturale, industriale și civile [2]. Fruct al lucrului este venitul, sporul și produsele pe care le dă acest lucru. Fruct al dreptului este venitul și beneficiile dobîndite în urma folosirii acestui drept (art. 299 alin. (1) și (2) Cod civil).

Utilitatea bunului care constituie obiect al dreptului de uzufruct nu rezultă însă doar din capacitatea acestuia de a genera fructe. Această caracteristică reiese din destinația bunului de a servi interesului urmărit de uzufructuar – obținerea unui profit material, indiferent de forma pe care o îmbracă acesta: a locui într-un apartament, a exploata un teren agricol, a primi dividende din hîrțile de valoare, a se bucura de profitul obținut în rezultatul administrării unui fond de comerț. Astfel, bunului ce formează obiect al dreptului de uzufruct i se impune cerința de a fi eficient, productiv și folosit. În caz contrar, esența uzufructului va fi pierdută, deoarece uzufructuarului nu-i va reveni decît un bun inutil în privința căruia trebuie să suporte cheltuieli împovărătoare. Pe lîngă caracteristicile indicate, bunul ce face obiect al dreptului de uzufruct trebuie să dispună de calitatea de a fi transmisibil, adică să nu fie exclus din circuitul civil.

Prevederile art. 396 alin. (3) Cod civil impun în mod cert concluzia că bunul, obiect al dreptului de uzufruct, urmează a fi un bun neconsumptibil. În același timp, o excepție de la regula stabilită trebuie evidențiată și pusă în discuție. În articolul 402 Cod civil se menționează despre faptul că, dacă uzufructul cuprinde și bunuri consumptibile, uzufructuarul are dreptul să dispună de ele, cu obligația ulterioară

de a restitui bunuri de aceeași calitate, cantitate și valoare, sau în caz contrar contravaloarea lor. Astfel, legiuitorul autohton, apelînd la exemplul legislației franceze și celei germane, a preluat instituția cvasiuzufructului, ce permite instituirea unei servituți personale asupra unui bun a cărui substanță se consumă după prima lui utilizare. Însă din conținutul normei citate rezultă că bunurile consumptibile nu pot face obiect al uzufructului propriu-zis. Cvasiuzufructul lucrurilor consumptibile, reieșind din dispozițiile art. 402 Cod civil, este în același timp accesoriu unui uzufruct mai larg, stabilit asupra unei mase de bunuri, printre care se află și bunuri consumptibile. Deși, teoretic, existența independentă a unui cvasiuzufruct nu este negată, reieșind din reglementările menționate, putem concluziona că cvasiuzufructul nu este decît o derivată a dreptului de uzufruct și rezultă întotdeauna dintr-un uzufruct instituit asupra unei universalități de bunuri, în care intră și bunuri consumptibile.

Și practica statelor cu o experiență îndelungată în materie demonstrează că în cele mai frecvente situații cvasiuzufructul lucrurilor consumptibile rezultă dintr-un uzufruct complex, alcătuit din bunuri consumptibile și neconsumptibile. O parte din patrimoniul asupra căruia se instituie un uzufruct poate consta, de exemplu, din bani lichizi, care sînt bunuri consumptibile. În cazul cvasiuzufructului, uzufructuarul posedă toate cele trei atribute ale proprietății: în afară de posesie și folosință, el poate înstrăina bunul ca și în cazul deplinei proprietăți. Dreptul său este, însă, nu doar temporar, dar și limitat prin obligația suplimentară de restituire.

Conform art. 295 Cod civil, sînt consumptibile bunurile a căror întrebuințare obișnuită implică înstrăinarea sau consumarea substanței lor. Toate celelalte bunuri sînt neconsumptibile. Prin act juridic,

un bun consumptibil poate fi considerat neconsumptibil.

În afară de calitatea de a fi consumptibil, bunul ce face obiect al cvasiuzufructului urmează a fi fungibil, datorită faptului că asemenea bunuri îndeplinesc funcția de reprezentare a genului, fiind ușor de a se substitui cu altele similare după calitate și cantitate. Atunci cînd este instituită folosința în privința unui asemenea bun în temeiul unui uzufruct, titularul acestui drept va fi liber în acțiunile sale, deoarece nu are obligația de a conserva substanța nici de a restitui exact bunul pe care l-a primit, însă doar un bun similar cantității și calității celui primit.

Este discutabilă și problema instituirii unui uzufruct asupra bunurilor care, fără a-și consuma substanța de la prima folosință, se uzează, totuși, datorită naturii sale, ca, de exemplu, îmbrăcămintea, obiectele de uz casnic etc. Or la finele uzufructului, uzufructuarul va fi obligat să restituie tot ce a primit, nu însă în forma sau starea în care bunul a fost primit, fapt care rezultă din prevederile art. 413 și art. 423 alin. (2) Cod civil, conform cărora uzufructuarul și nudul proprietar nu sînt obligați să reconstruiască ceea ce s-a distrus din cauza vechimii ori unui caz fortuit. În cazul pierii sau al deteriorării bunului din culpa uzufructuarului, acesta este obligat să despăgubească proprietarul.

Bunurile incorporale ca obiect al dreptului de uzufruct. Un alt aspect care urmează a fi discutat vis-à-vis de obiectul servituților personale este cea a instituirii unei asemenea grevări asupra bunurilor incorporale. Codul civil nu dă o definiție a bunurilor incorporale, în literatura de specialitate ele fiind definite ca drepturi ce se află în patrimoniul unei persoane, care au o existență ideală, abstractă [3].

În categoria dată sînt incluse drepturile reale, altele decît dreptul de proprietate; proprietățile incorporale (fondul de comerț, drepturi-

le de proprietate industrială, dreptul de autor); titlurile de valoare (acțiunile, obligațiile, instrumentele financiare derivate sau titlurile de credit încadrate de Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, precum și cambia, biletul la ordin, cecul); drepturile de creanță [4].

Profesorul român V. Stoica, fiind susținător al ideii posibilității instituirii drepturilor reale asupra bunurilor corporale, inclusiv a creanțelor, denumindu-le *drepturi reale atipice*, reiterează că „drepturile sînt instrumente juridice prin intermediul cărora persoanele apropriează obiectele, lucrurile, scoțîndu-le din starea naturală și introducîndu-le în sfera civilizației. Este util să includem în categoria bunurilor acele drepturi patrimoniale care devin ele însele apropiabile, formînd obiectul altor drepturi patrimoniale. Spre deosebire de bunurile corporale, care sînt în mod natural apropiabile, bunurile corporale devin apropiabile numai cu autorizarea legii. Altfel spus, pentru ca un bun corporal să nu fie apropiabil, este nevoie de o interdicție a legii, în timp ce pentru ca un bun incorporeal să devină apropiabil este nevoie de o autorizare a legii. Nu este suficient deci ca bunul incorporeal să aibă o anumită valoare economică, este necesar ca el să fie adus în sfera bunurilor apropiabile prin intermediul dreptului. Tocmai în aceasta constă caracterul atipic al unor asemenea drepturi patrimoniale. Această categorie include dreptul de proprietate și dreptul real de garanție mobilă asupra unui drept de creanță, drepturile reale asupra fondului de comerț, dreptul de proprietate intelectuală” [5].

Una dintre problemele care apar în legătură cu posibilitatea instituirii dreptului de uzufruct în privința bunurilor corporale este cea de a stabili limitele sferei acestor bunuri. Legislația statelor cu experiență îndelungată în materie de uzufruct diferă datorită conceptului și mo-

dului de a percepe natura dreptului de uzufruct.

În legislația franceză, obiect al dreptului de uzufruct poate fi orice bun incorporeal: creanțe, drept de proprietate intelectuală, fond de comerț etc. (art. 581 Cod civil francez). Dreptul de uzufruct poate avea ca obiect un alt uzufruct. De exemplu, în situația unui minor, beneficiar al unui drept de uzufruct, părinții săi, pînă la atingerea majoratului de către minor, sînt uzufructuari legali ai acestui drept, reieșind din prevederile art. 384 Cod civil francez [6].

În dreptul german, posibilitatea instituirii unui uzufruct care are ca obiect un bun incorporeal este expres reglementată de normele Codului civil și ale altor acte normative. Uzufructul poate fi instituit asupra: drepturilor rezultate din contractele bilaterale (dreptul de a cere executarea contractului), dreptului de a locui în imobil (§ 31 și 33 din Legea cu privire la proprietatea imobiliară), dreptului de a cere partajarea proprietății în devălmășie a soților (§ 1378 Cod civil), dreptului de a solicita cota obligatorie din rezerva succesorală (§ 2033 și 1089 Cod civil), dreptului de a cere executarea unui legat (§ 2174 și 2176 Cod civil); asupra unei acțiuni, contractului comercial, cotei părți din capital (§ 22 Cod comercial), dreptului de administrare a societății comerciale (§ 1068 Cod civil), dreptului de suprafață (§ 1069 și 1089 Cod civil). Nu poate fi obiect al dreptului de uzufruct: dreptul de servitute (§ 1105 Cod civil), garanția reală (§ 1105 p. 2 Cod civil), servitutea personală (§ 1092 și 1093 Cod civil), dreptul de prioritate la cumpărarea imobilului (§ 473 și 1098 Cod civil), uzufructul (§ 1059 Cod civil), dreptul de a pretinde ajutor material sau întreținere (§ 400 Cod civil), dreptul de proprietate (§ 1068 Cod civil) [7].

În noul Cod civil al României, în vigoare de la 1 octombrie 2011,

sînt reglementate detaliat uzufructul asupra creanțelor, uzufructul rentei viagere, uzufructul acțiunilor ori al părților sociale, uzufructul fondului de comerț.

Legiuitorul autohton s-a limitat doar în a specifica, la art. 396 alin. (3) Cod civil, că obiect al dreptului de uzufruct poate fi un bun incorporeal, fără a restricționa cercul acestora. În plus, normele de la art. 403 și art. 404 Cod civil reglementează conduita uzufructuarului și a noului proprietar în cazul uzufructului asupra creanței și a acțiunii. Reieșind din aceste prevederi legale, considerăm că în calitate de obiect al dreptului de uzufruct poate fi oricare bun incorporeal, capabil să genereze anumite utilități și beneficii titularului său, care nu contravine naturii dreptului de uzufruct și face posibilă exercitarea acestui drept.

Ca exemplu de bun incorporeal ce nu este susceptibil de uzufruct, în literatura de specialitate franceză se menționează dreptul de servitute, precizîndu-se că servitutele nu pot fi grevate decît în ansamblu cu fondul căruia îi sînt accesorii [8].

Totuși, nu se neagă posibilitatea existenței situației în care servitutea constituie obiect al dreptului de uzufruct. „Dobîndirea unui drept de uzufruct asupra unui fond dominant, adică asupra unui imobil în favoarea căruia s-a constituit anterior o servitute, presupune că uzufructul are ca obiect și servitutea. Uzufructuarul exercită anumite prerogative asupra fondului aservit, deoarece servitutea este, sub aspect activ, un accesoriu al fondului dominant. Această idee este suficientă pentru a explica din punct de vedere juridic această situație, fără a se face apel la construcția artificială a uzufructului asupra unui drept de servitute. Uzufructuarul se folosește de drepturile de servitute și, în genere, de toate drepturile de care se poate folosi proprietarul, și se folosește întocmai ca însuși proprietarul” [2].

În literatura de specialitate, sînt împărțite opiniile referitor la posibilitatea instituirii unui uzufruct asupra creanței. Referitor la natura juridică a dreptului de uzufruct instituit în privința unei creanțe, C. Hamangiu menționează că „uzufructul unui drept de creanță nu este un adevărat uzufruct, deoarece adevăratul uzufruct este un drept real, dezmembrat dintr-un drept mai complet, care prin forța lucrurilor este el însuși real, iar partea nu poate fi de altă natură decît întregul, iar dreptul nud este de asemenea real, în virtutea aceluiași motiv. Or în caz de uzufruct asupra unui drept de creanță, dreptul întreg este un drept personal și tot personal este dreptul nud ce rămîne titularului creanței; uzufructul creanței nu va putea deci fi și el decît un drept personal și ceea ce se numește *uzufructul unei creanțe* este un simplu drept de folosință” [9] Aceeași poziție este susținută și de autorul autohton V. Palii [10].

Considerăm că dreptul de uzufruct ce are ca obiect o creanță rămîne totuși a fi un drept real. Odată ce drepturile de creanță sînt susceptibile aproprierii, ele devin bunuri și constituie obiect al dreptului de proprietate, respectivele pot deveni și obiecte ale dreptului de uzufruct, fără a modifica esența acestui drept și natura lui juridică.

Legiuitorul autohton a mers pe ideea conform căreia drepturile patrimoniale sînt considerate bunuri, fapt ce rezultă din dispozițiile art. 285 Cod civil, conform căruia bunuri sînt toate lucrurile susceptibile aproprierii individuale sau colective și drepturile patrimoniale.

Pornind de la această dispoziție legală și de la explicațiile enunțate anterior, considerăm că nu există careva impedimente în vederea stabilirii uzufructului în privința drepturilor de creanță. Uzufructul creanțelor este instituit și exercitat în același mod și deci pune în aplicare aceleași principii ca și un uzufruct asupra bunului corporal. În cazul

dat, esența dreptului de uzufruct va consta în capacitatea uzufructuarului de a folosi și a exercita dreptul de creanță pe care îl are în patrimoniu nuda proprietar și care i-a fost transmis temporar. Uzufructuarul va putea exercita toate prerogativele ce decurg din dreptul de creanță, în limitele stabilite de lege.

În temeiul art. 403 Cod civil, uzufructul poate avea drept obiect creanțe, în acest caz uzufructuarul are dreptul la beneficiile oferite de fructele civile. În acest context, ținem să specificăm prevederile art. 404 Cod civil, prin care se stabilesc drepturile uzufructuarului ce decurg din folosirea valorilor mobiliare. Valorile mobiliare sînt considerate drepturi patrimoniale ale titularilor, care le oferă anumite priorități determinate de lege (acțiuni, obligațiuni, rente). Atunci cînd uzufructul se răsfrînge asupra acestei categorii de bunuri corporale, uzufructuarul are dreptul de a exercita toate drepturile ce revin în mod normal proprietarului, cu excepția înstrăinării lor.

Autorul rus A.O. Rîbalov consideră că asupra valorilor mobiliare nu pot fi constituite decît drepturi de creanță. În susținerea acestei poziții autorul aduce următoarele argumente. Drepturile ce le oferă valorile mobiliare se transmit în modul prevăzut pentru cesiune. Cesiunea este posibilă doar în cazul creanțelor. Dreptul real este un drept absolut, ceea ce presupune că față de proprietar sau beneficiar este obligat oricare persoană, în timp ce realizarea dreptului stabilit în valoarea mobilă este posibil doar la prezentarea ei. Prezentarea valorilor mobiliare nu este posibilă oricărei persoane obligate conform dreptului real, ci numai unui contraagent indicat în titlu. Într-un raport juridic real, partea obligată – subiectul pasiv – este reprezentată de un cerc nedeterminat de persoane, fapt care nu este posibil în cazul valorilor mobiliare, subiectul fiind clar determinat. Va-

loarea mobilă stabilește dreptul de proprietate, care este un drept real, în privința obiectului (bani, capital, marfă). Realizarea și transmiterea dreptului de proprietate sînt posibile doar la prezentarea valorii, titlului în care este stipulat acest drept. Astfel, dreptul indicat în valoarea mobilă este un drept de creanță, care constă în dreptul de a cere (eliberarea mărfii, plata dividendelor) [11].

În opinia noastră, valoarea mobilă, în calitate de obiect al dreptului de uzufruct, își are existența sa alături de bunurile corporale. Or în calitate de titular al valorii mobiliare, care nu este altceva decît o creanță pe care cineva o datorează proprietarului, uzufructuarul poate pretinde oricui să se abțină de la acțiuni ce ar îngreuna exercitarea tuturor prerogativelor pe care i le oferă bunul dat, adică dreptul de creanță instituit prin valoarea mobilă. Faptul că uzufructuarul poate cere debitorului plata dividendelor sau a altor plăți datorate nu semnifică că dreptul său de uzufruct dobîndește un caracter obligațional.

„În ipoteza titlurilor de valoare la purtător, dreptul de proprietate asupra înscrisului devine dreptul asupra creanței constatate prin înscris, într-adevăr, deși dreptul de creanță este incorporeal, posesiunea lui este posibilă prin posesia înscrisului în a cărui materialitate s-a încorporat creanța. Astfel dreptul de creanță devine obiectul unui drept real, dreptul de proprietate. Fiind obiectul unui drept patrimonial, dreptul de creanță devine un adevărat bun incorporeal” [12].

În cazul transmiterii în uzufruct a unui pachet de acțiuni, uzufructuarul este autorizat să administreze această universalitate de bunuri cînd titlurile în măsura în care ele sînt înlocuibile. Pe durata dreptului său, el trebuie să asigure conservarea substanței, în cazul dat, să administreze, asigurînd menținerea valorii pachetului de acțiuni care i-a fost transmis.

Practica străină nu s-a limitat însă doar la uzufructele ce au un obiect ordinar. În literatura de specialitate sînt frecvent discutate probleme legate de exercitarea dreptului de uzufruct instituit în privința unei sume de bani rezultate din contractele de asigurare a vieții (prima de asigurare). Clauza din contractul de asigurare a vieții poate genera o dezmembrare a proprietății, în sensul că asiguratul stabilește ca la decesul său o persoană să dobîndească uzufructul primei de asigurare, iar alta – nuda proprietate. Dezmembrarea impusă în privința unei sume de bani intră în domeniul de aplicare a regulilor impuse de cvasiuзуfruct. Cvasiuзуfructuarul are dreptul să dispună de suma de bani primită, însă însoțit de obligația de a restitui echivalentul la finele uzufructului.

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, această formă a uzufructului prezintă anumite avantaje fiscale, dat fiind faptul că legislația în materie de asigurare, primele ce se achită în baza contractului de asigurare nu sînt supuse regulilor succesiunii. De exemplu: soțul își desemnează soția în calitate de uzufructuar al primei de asigurare care va fi plătită la decesul său de compania de asigurare, iar pe copii – în calitate de nuzi proprietari. La decesul său, soția va primi un anumit capital, pe care îl poate folosi după bunul său plac. Taxele fiscale plătite în baza unui contract de asigurare nu sînt similare celor plătite în caz de succesiune, fiind mult mai reduse. La decesul mamei lor, copiii (ce au calitatea de nuzi proprietari) vor reîntregi proprietatea, fiind din nou avantajați prin neplata impozitelor, deoarece sumele primite vor rezulta din unirea uzufructului cu nuda proprietate, și nu din succesiune [13].

Aplicarea unui asemenea mecanism doar din considerentele obținerii unui avantaj fiscal pe teritoriul statului nostru nu este justificat din două considerente: în primul

rînd, legislația fiscală autohtonă nu impune plata unor taxe la dobîndirea proprietății prin succesiune sau prin donație; în al doilea rînd, contractele cu asigurare pe viață nu sînt specifice societății noastre și au o frecvență redusă. Mai mult, sumele dobîndite conform contractelor de asigurare sînt impozitate, cu excepția celor ce presupun înlocuirea de capital (art. 22 Cod fiscal).

În calitate de obiect al dreptului de uzufruct, în doctrină, în mod frecvent este discutat *fondul de comerț*, care reprezintă o universalitate de bunuri, fiind perceput concomitent și ca bun incorporal. Drepturile patrimoniale care intră în componența fondului de comerț devin ele însele, odată cu fondul de comerț, obiect al drepturilor patrimoniale. Codul civil francez (art. 612), Codul comercial german (§ 22), Codul civil italian (art. 2561) și Codul civil român (art. 760) reglementează volumul drepturilor și obligațiilor ce revin uzufructuarului și nudului proprietar în cazul instituirii dreptului de uzufruct asupra unui fond de comerț.

Principalul aspect discutat în doctrină cu referire la uzufructul asupra fondului de comerț este determinarea principiilor ce reglementează această formă de uzufruct. Aceste raporturi pot fi guvernate atît de regulile impuse de un uzufruct asupra bunului, cît și de cele ale unui uzufruct asupra patrimoniului. Fondul de comerț sau întreprinderea este privită ca un complex patrimonial, economic, totodată fiind percepută ca un contract comercial. Regulile aplicabile sînt cele impuse de uzufructul asupra unui drept, deoarece volumul dreptului de folosință este determinat de sfera de activitate, și nu de obiecte patrimoniale distincte. Uzufructul asupra unui patrimoniu reprezintă o totalitate de drepturi instituite în privința unei universalități de bunuri ce alcătuiesc patrimoniul [14].

Urmează a fi pusă în discuție și problema posibilității stabilirii

dreptului de uzufruct asupra dreptului de proprietate intelectuală. Aceste drepturi sînt considerate drepturi complexe, care cuprind atît drepturi personale nepatrimoniale, cît și drepturi patrimoniale.

„Aspectul patrimonial al acestor drepturi de proprietate intelectuală este vizibil în cazul dreptului de exploatare a creației intelectuale, drept care are în conținutul său juridic, într-o formă specifică fus posedendi, jus utendi, jus fruendi și jus abutendi. În contextul clasificării drepturilor patrimoniale în drepturi reale și drepturi de creanță, este preferabilă concepția care include drepturile de proprietate intelectuală, sub aspectul dreptului patrimonial de exploatare, în categoria drepturilor reale care au ca obiect bunuri corporale. Într-adevăr, prin prerogativele lor, drepturile de proprietate intelectuală, deși nu se identifică cu un drept de proprietate în sensul comun, totuși prezintă caracterele drepturilor reale. Analiza acestor drepturi nu a pus în evidență elemente specifice drepturilor de creanță. Este motivul pentru care drepturile de proprietate intelectuală nu sînt categorii juridice intermediare între drepturile reale și drepturile de creanță. Ele sînt însă, pentru motivele arătate mai sus, drepturi patrimoniale atipice” [15].

În doctrină se menționează că proprietatea literară sau artistică, mărcile de fabrică și brevetele de invenție sînt susceptibile de un drept de uzufruct. În realitate, exercitarea atributelor dreptului de proprietate intelectuală, în sens larg, de către o altă persoană decît titularul dreptului se poate face numai pe căile speciale prevăzute expres în legislația care reglementează proprietatea intelectuală [16].

Deși legislația Germaniei nu reglementează expres dreptul de uzufruct asupra software-ului, acesta din urmă este foarte des utilizat în practică, regulile aplicabile fiind cele ale unui uzufruct asupra bunu-

lui incorporeal, alături de normele drepturilor de autor și drepturilor de licență. Totodată, această formă a uzufructului este pe larg discutată în doctrina, fiind obiect al cercetării științifice [17].

Concluzii. Analiza bunurilor ce pot constitui obiectul uzufructului ne demonstrează că toate bunurile aflate în circuitul civil sînt susceptibile de uzufruct, fapt despre care ne reamintește și norma cuprinsă în art. 396 alin. (3) din Codul civil.

Studiul referitor la proveniența și evoluția dreptului de uzufruct ne permite în mod cert să constatăm că circuitul civil își înnoiește în permanență conținutul său cu diverse bunuri, corporale și incorporale, care la rîndul lor în mod evident multiplică drepturile patrimoniale care le au ca obiect și, deci, pot constitui obiecte ale dreptului de uzufruct.

Un alt moment care urmează a fi subliniat este faptul că obiect al dreptului de uzufruct pot fi doar bunurile proprietate privată. Bunurile ce alcătuiesc obiectul proprietății publice fiind scoase din circuitul civil, nu sînt susceptibile de uzufruct.

Referințe bibliografice

1. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению: пер. с нем. Германские и европейские законы / осн. и сост. В. Бергманн, ed. Wolters Kluwer Russia, 2008, 850 p.

2. Stoica V. Drept Civil. Drepturi Reale Principale, vol. II, București: Editura Humanitas, 2006, p. 71.

3. Cornoiu D. Drept civil. Partea generală. Ediția a III-a revăzută și adăugită, București: Editura Fundației "România de mâine", 2006, 328 p.

4. Rudăreanu M. Dreptul bunurilor. Drepturile reale. București: Editura Fundației "România de mâine", 2006, 228 p.

5. Stoica V. Drepturi patrimoniale atipice. În: Dreptul, nr. 3, 2003, p. 33.

6. Desmots Jean. Eléments de droit et de pratique judiciaire, vol. II Librairies techniques, Paris, 1970– 1005 p p. 460.

7. Антонов Б.А. Формирование института узуфрукта в германском гражданском праве. Автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 2006, с. 22.

8. Claeys D. Usufruit et nue-propiété. Principes et actualités, ed. Kluwer, Belgium, 2007, p. 20

9. Hamangiu C. Rosetti-Balanescu

I. Baicoianu Al. Tratat de drept civil roman. Vol. I, ed. All Beck, București, 1996. - 634 p, p. 195.

10. V. Palii. Unele valențe privind bunurile ce alcătuiesc obiectul uzufructului în baza Codului civil al Republicii Moldova. În: Revista națională de drept, nr. 7, 2006, p. 27.

11. Рыбалов А.О. Ограниченные вещные права: проблемы определения. В: Закон, 2007, № 2, с. 119.

12. Stoica V. Drept civil. Drepturi reale principale, vol. II, București: Ed. Humanitas, 2006, p. 483.

13. Desmots J. Op.cit .p. 459.

14. Антонов Б.А. Op.cit, p. 181.

15. Stoica V. Drept civil. Drepturi reale principale, p. 483.

16. Luțescu G. N. Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturile reale principale, București, 1947, p. 493.

17. Антонов Б.А. Op. cit., p. 191, cu referire la Bosert B. Niessbrauch an Computerprogrammen: zugleich ein Beitrag zum Rechtsschutz durch Vertragsgestaltung. Köln: Schmidt, cop., 1992, XVIII, 418 p.